

Knoz, Tomáš

Dřevohostice : císařská konfiskace

In: Knoz, Tomáš. *Državy Karla Staršího ze Žerotína po Bílé hoře : osoby, příběhy, struktury*. Vyd. 1. Brno: Masarykova univerzita, 2001, pp. [219]-296

ISBN 8086488039 (Maticе moravská)

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/123220>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

DŘEVOHOSTICE

CÍSAŘSKÁ KONFISKACE

Jan st. Skrbenský a dřevohostické panství

Zvláštnost osudů dřevohostického panství po Bílé hoře v kontextu dějin žerotínského vrchnostenského komplexu spočívá ve skutečnosti, že jako jediné prošlo klasickou konfiskací v té podobě, jak tento proces definovali Tomáš V. Bilek a František Hrubý.¹ Mohlo se tak stát proto, že je Karel st. ze Žerotína ještě před propuknutím stavovského povstání stačil prodat. Kupcem byl jeden z jeho dávných přátel, představitel cílevědomé nižší šlechty, Jan st. Skrbenský z Hříště. Vzhledem k tomu, že se Skrbenský stal zanedlouho jednou z čelných postav stavovského povstání na Moravě, vztahovaly se na něj v plném rozsahu veškeré sankce, jež po porážce „*rebelle*“ postihly její účastníky. Skrbenského se týkaly o to více, že se v okamžiku vítězství císařské strany odebral do emigrace. Tak mohlo dojít k tomu, že panství Dřevohostice nesdílelo osudy dalších žerotínských dominií, které vzhledem k loajalitě Karla staršího vůči císaři zůstaly i nadále v jeho držení, minimálně do vydání Obnoveného zřízení zemského.

Než došlo k těmto bouřlivým událostem, bylo dřevohostické panství přirozenou součástí žerotínské enklávy na středovýchodní Moravě. Stalo se jí roku 1589, kdy je Karel st. ze Žerotína koupil od svých blízkých rodinných přátel a příbuzných, Vaneckých z Jemničky. Karlovým hlavním důvodem koupě byla dozajista snaha po rozšíření držav také do této části země.² Koupě Dřevohostic zapadala do politického schématu, který pro něj připravili Jan st. a Fridrich ze Žerotína.³ Po smrti Fridricha ze Žerotína došlo ke zvětšení východomoravské državy o přerovské městské dominium, což ještě znásobilo význam dřevohostického panství.⁴

(1) BILEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách. Praha 1883*; HRUBÝ, F.: *Odhady konfiskovaných moravských velkostatků (1622–1623)*. ČMM, 51, 1927, s. 124–149.

(2) Karel st. ze Žerotína se po smrti svého otce stal vedle Fridricha ze Žerotína nejvýznamnějším příslušníkem rodu a otevírala se před ním velká budoucnost. V těchto obrysech líčil jeho osobnost humanistický historik a genealog Bartoloměj Paprocký z Hlohol. POLIŠENSKÝ, J. (ED.): *Bartoloměj Paprocký, Zrcadlo slavného Markrabství moravského*. Praha 1941, s. 45–48.

(3) O tom v poslední době stručně VÁLKA, J.: *Velké Losiny a Žerotínové*. Cour d'honneur, 1, 1998, s. 10. Základní informace o poměrech v rodu Žerotínů na sklonku 16. století: TENORA, J.: *Žerotínové*. Hlidka, 52, 1935, s. 1–8; ODLOŽILÍK, O.: *Karel st. ze Žerotína a jeho doba (1564–1636)*. Praha 1936, s. 13–22.

(4) Dřevohostice měly delší žerotínskou tradici, sahající do roku 1480. Navíc zde hrála roli i vazba na Vanecké z Jemničky. Během žerotínské držby se z nich stalo důležité společenské centrum, přece jen však nemohly v kraji konkurovat Přerovu nebo Kro-

Karel st. ze Žerotína začal nedlouho po koupi panství přebudovávat dřevohostickou tvrz na zámek ve stylu pozdně renesanční vily s arkádovým dvorem a s lodžiemi, svedenými na bosované pilíře. První zmínky o stavbě pocházejí již z konce 16. století. Trvala ovšem až do roku 1618, kdy ji převzal Jan st. Skrbenský. Její průběh dosvědčuje, že se Žerotín pokusil Dřevohostice povznést na jedno ze společenských center této části země. Zaměstnával umělce a cechovní řemeslníky z nedalekého Přerova i ze vzdálenější Kroměříže. Zámek v Dřevohosticích byl budován jako ne příliš velké, zato pohodlné a umělecky prvotřídně zvládnuté šlechtické sídlo. Žerotínovi se mohlo stát útočištěm v krizových životních obdobích. Stejně tak zde přijímal nejrůznější hosty a věnoval se svým intelektuálním a politickým zálibám. Žerotín podporoval dřevohostické měšťany a dbal na rozvoj zdejšího bratrského sboru. Městečku Dřevohosticím byla potvrzena veškerá stará privilegia, navíc byla rozšířena o právo vařit a šenkovat pivo, měšťanům byl prodán panský pivovar. Zároveň byli osvobozeni od robot a zbaveni poddanství.⁵ V bratrském sboru působil za Karla st. ze Žerotína mimo jiné i švagr Komenského Petr Kostlický.⁶

Za důvod prodeje dřevohostického panství Janu st. Skrbenskému bývá obvykle považován Žerotínův neutěšený finanční stav, který měl vyplynout z jeho ústupků Adamu ml. z Valdštejna při jednání o prodeji židlochovického dominia.⁷ Prodej mohl ale stejně tak souviset s nedávným nabytím Náměště, coby dědictví po Janu Divišovi. V každém případě vyšel Karel st. ze Žerotína vstříc svému příteli. Ten měl, podobně jako Žerotínovi sousedé Václav Bitovský a Adam z Vického, ambice posílit své postavení mezi moravskými rytířskými rody a dost možná se i vyšplhat mezi rody panské.⁸

měříži. Základní informaci o Dřevohosticích podává SMÍŘICKÝ, L.: *Historie Dřevohostic*. Dřevohostice 1968. Seznam privilegií městečka Dřevohostic, pořizený v letech 1856–1858 MZA BRNO, NOVÁ SBÍRKA, G 2, č. 98/2, Verzeichnis der bis 1620 reichenden Drzewohostitzer Privilegien, č. 98/3, Inventar der Drzewohostitzer Urkunden.

(5) HOSÁK, L.: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha 1938, s. 644; SMÍŘICKÝ, L.: *Historie Dřevohostic*. Dřevohostice 1968, s. 16.

(6) Působili zde i další duchovní různých nekatolických vyznání. SMÍŘICKÝ, L.: *Historie Dřevohostic*. Dřevohostice 1968, s. 52. Ze žerotínského období, z let 1613–1614, se zachoval pro přerovské a dřevohostické panství společný seznam některých cen a mezd. I to svědčí o propojenosti obou panství. MZA BRNO, SBÍRKA RUKOPISŮ, G 10, č. 722, fol. 22–40. Edice DOSTÁL, J. (ED.): *Dějiny města Přerova*. I. Přerov 1970, s. 250–252.

(7) O tom v poslední době JANAČEK, J.: *Valdštejnova pomsta*. Praha 1992, s. 158.

(8) Podobným způsobem se dostali mezi panské rody na sklonku 16. století Trčkové z Lípy. O tom MÍKA, A.: *Majetkové rozvrstvení české šlechty v předbělohorském období*. Sborník historický, 15, 1967, s. 45–73. O prodeji Dřevohostic ODLOŽILÍK, O.: *Karel st. ze Žerotína a jeho doba (1564–1636)*. Praha 1936, s. 23.

Struktura dřevohostického panství v momentu prodeje Skrbenskému je zaznamenána textem kupní smlouvy, podepsané 23. května 1617 za přítomnosti svědků Jindřicha Martinkovského z Rozseče a Zdeňka Přepyského z Rychmburka. Následujícího roku byla zapsána do zemských desek olomoucké cúdy.⁹ Kupující Jan st. Skrbenský z Hřístě je v ní titulován jako pán na Fulneku, jako urozený vladýka a sudí menšího práva v kraji olomouckém. Žerotin podle téže smlouvy prodal panství, prosté jakýchkoliv závazků. Jeho obsahem byla „*tvrz a panství Dřevohostice, ves Turovice, ves Nahošovice, ves Hradčany, ves Štšma, ves Pavlovice, ves Kladníky, ves Prusinky, ves Bezuchov, ves Oprostovice, ves Žákovice, ves Mrlínek, ves Sovadina, ves Lhota, ves Radkovy, ves Lipová, ves Křtomile. Vše s podacími kostelními, s lidmi usedlými i neusedlými, s platy stálými i běžnými, s pivořary, s dvory, s dobytky, s rolemi osetými i neosetými, s jedním mlejnem, s mlejníštěmi, s loukami, zahradami, pastvištěmi, s lesy, háji, chrastinami, porostlinami, s rybníky, a summou se všeckým plným právem, panstvím a příslušenstvím, jak jest sám toho v držení a užívání byl, a jakž týž statek od starodávna v svých gruntech vyhraněný a vymezený jest, nic tu sobě, ani erbům svým a potomkům svým žádného práva, panství neb vlastenectví nepožůstávajíc a nezanechávajíc.*“ Kupní cena byla stanovena na 95.000 zlatých.¹⁰

Do prodeje Žerotin nezahrnul ves Tučín, „*kerouž jest sobě s lidmi a se vším od starodávna příslušenstvím vymínil*“. Žerotinská část vesnice Tučina byla připojena k přerovskému panství a v následujícím období sehrála v jeho struktuře důležitou roli. Příjmení Tučinský nosil žerotinský úředník, který od roku 1622 řídil správu přerovského dominia.¹¹ Vedle toho byl z prodeje dřevohostického panství vyňat také prodej blíže nespécifikovaného počtu kusů dobytka, který měl být odveden nejspíše na některý z dvorů na přerovském panství.¹²

Panství Dřevohostice se nacházelo ve zvlněné krajině podhůří Hostýnských vrchů, v nehlubokém údolí říčky Bystřičky. Zdejší velkostatek byl orientován na obilní produkci a na chov dobytka. Jeho ekonomickou strukturu vykresluji oceňovací protokoly z roku 1623: Dřevohostice byly jediným městečkem na panství, kromě toho zde by-

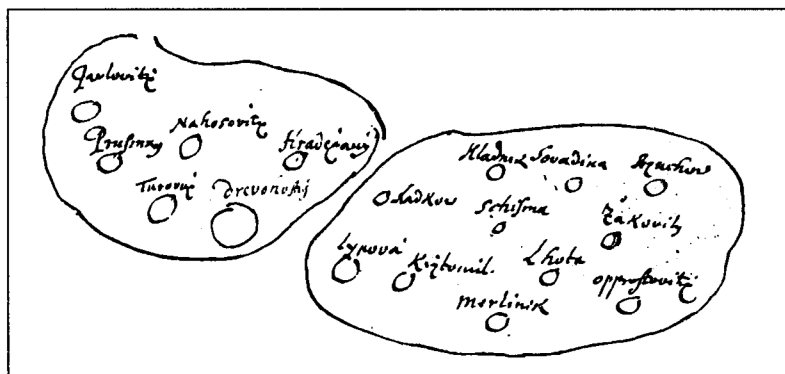
(9) Zápis byl proveden na zasedání zemského soudu v Olomouci o Třech králích (8. ledna) 1618.

(10) MATĚJEK, F. (ED.): *Moravské zemské desky. 1567–1642. III. Kraj olomoucký.* Brno 1953, s. 479.

(11) HOSÁK, L. - DOSTÁL, J. (ED.): *Dějiny města Přerova.* I. Přerov 1970, s. 239.

(12) MATĚJEK, F. (ED.): *Moravské zemské desky. 1567–1642. III. Kraj olomoucký.* Brno 1953, s. 479.

lo šestnáct vesnic. Celkový počet osedlých poddaných taxátoři určili jako 442. Na panství byly vybudovány čtyři dvory, jejichž výnos činil 6.102 zlaté. Rostlinná a živočišná produkce byly v přibližné rovnováze co do objemu i zisku. Z rostlinné produkce lze vedle obilnářství hovořit o výnosu ze zahrad. Ve dvorech se chovali koně, krávy, jalovice, vepři a ovce. Archivní materiály prozrazují i existenci relativně dobře prosperujících vrchnostenských podniků: pivovarů, pálenic, mlýnů, rybníčního a lesního hospodářství.¹³

*Dřevohostické panství na dobovém náčrtku
(SOA Litoměřice, prac. Žitenice)*

Vazby dřevohostického panství k Přerovu jsou vcelku jasné. Vyplyvaly z ekonomické převahy města nad zemědělským zázemím i z propojení prostřednictvím jedné vrchnosti. Sledovat je možno také kontakty Dřevohostic vůči panstvím sousedícím s nimi na východě. Zabýval se jimi Josef Janáček, když popisoval společenskou a politickou dráhu Václava Bitovského a Adama z Víckova. Po Bílé hoře dokonce panství Dřevohostice, Prusinovice a Bystřice pod Hostýnem splynuly v jednu državu, když byly císařskou dvorskou komorou prodány Zdeňku Vojtěchu Popelovi z Lobkovic.¹⁴

(13) Pivovar a pálenice se nacházely přímo v areálu zámku. O tom HRUBÝ, F.: *Odhady konfiskovaných moravských velkostatků*. ČMM, 51, 1927, s. 148. Podle zjištění Hrubého bylo tehdy v Dřevohosticích na velkostatku 1.005 měr polí, 25 koní, 120 krav, 126 jalovic, 142 svině, 1.500 ovci.

(14) Z tohoto důvodu jsou všechna tři uváděná dominia společně řešena v materiálech dietrichsteinské korespondence, císařské dvorské komory i české dvorské komory.

Osobností nového držitele panství, Jana st. Skrbenského z Hřiště, se podrobně zabýval Adolf Turek.¹⁵ Skrbenský pocházel z rytířské rodiny, žijící na Těšinsku a na Opavsku. Jeho otec držel statek Šenov. Janovou matkou byla Anna Cedlarka z Hofu, příslušnice dalšího rytířského rodu, spojeného s oblastí východní Moravy. Pro společenské i majetkové postavení Jana st. Skrbenského z Hřiště mnoho vykonal jeho strýc Jan, jenž mu odkázal fulnecký statek. Jan st. Skrbenský se tak dostal mezi příslušníky moravského rytířstva a později dokonce mezi zemské úředníky.¹⁶ Jako pán na Fulneku, kde budoval rodinný fideikomis, je zmiňován roku 1604. Podle vyjádření svých životopisců dosáhl Jan st. Skrbenský solidního vzdělání, jehož se mu dostalo na bratrských školách na Moravě (Ivančice, Přerov) i za hranicemi (Ženeva). Část moravských rytířů se během prvních dvou desetiletí 17. století stále více radikalizovala. Adolf Turek upozornil na Janovu nevrážlivost vůči katolickým kněžím a klášterům. Uvedl celou řadu sporů mezi vrchností fulneckého panství a zdejšími představiteli katolické církve.¹⁷

Skrbenskému bylo roku 1617 přibližně třicet sedm let. Byl již ekonomicky velmi dobře zajištěn. Měl možnost opřít své ekonomické ambice o dostatečné majetkové i kulturní zázemí.¹⁸ Za rytířský stav se stal úředníkem moravského zemského soudu v Olomouci. Různými úředními a diplomatickými úkoly ho pověřovali moravští stavové, a dokonce i habsburští panovníci. Společenskou a kulturní úroveň Skrbenského dokládá i skutečnost, že se po Karlu st. ze Žerotína stal druhým mecenášem Jana Amose Komenského, jehož hostil na svém fulneckém panství.¹⁹

Jan st. Skrbenský z Hřiště podepsal kupní smlouvu na Dřevohostice roku 1617. Nejpozději od listopadu 1617 se již podepisoval jako „na Fulneku a na Dřevohosticích“. Teprve o něco později, při tříkrálovém zasedání zemského soudu v Olomouci roku 1618, byla ovšem zapsána

(15) TUREK, A.: *Jan Skrbenský z Hřiště na Fulneku a Dřevohosticích*. Naše Valašsko, 6, 1940, s. 14–32, 72–81.

(16) O rodu Skrbenských PAPROCKÝ Z HLOHOL, B.: *Zrcadlo slavného Markrabství moravského*. Olomouc 1593, fol. 287–289. D'ELVERT, CH.: *Die Skrbensky*. Notizenblatt der Historisch-statistischen Sektion, 1877, s. 65.

(17) TUREK, A.: *Jan Skrbenský z Hřiště*. Naše Valašsko, 6, 1940, s. 15.

(18) Přesný rok narození Jana Skrbenského není znám. Turek se jej pouze pokouší rekonstruovat s pomocí různých archivních zpráv. Aktivita Jana st. Skrbenského se mj. promítla do podpory Jednoty bratrské, včetně J. A. Komenského. TUREK, A.: *Jan Skrbenský z Hřiště*. Naše Valašsko, 6, 1940, s. 26.

(19) Komenský vzpomínal na svůj pobyt ve Fulneku v předmluvě ke svému dílu *Opera didactica omnia. Do fulneckého období kladl počátky své vědecké práce*. MOLNÁR, A. – REJCHRTOVÁ, N. (ED.): *Jan Amos Komenský. O sobě*. Praha 1987, s. 54–55.

do zemských desek a Skrbenský se ujal správy dominia. Prostředníkem převodu se stal pán na Bystřici, rytíř Václav Bitovský z Bitova.²⁰

Bezprostředně po nabytí dominia Skrbenským pokračoval jeho hospodářský a kulturní rozkvět. Skrbenský pokračoval ve stavbě zámku, která započala ještě za Karla st. ze Žerotína. Hned v květnu 1618 podepsal celou sérii smluv, na jejichž základě měla být stavba dokončena. Od cihláře Pavla Berika objednal z dřevohostické cihelny dva tisíce cihel.²¹ Najal si zednického mistra Jakuba Kendyna Vlacha, měšťana a cechovního mistra z Kroměříže, který měl pro něj budovat blíže neurčené dílo „na tvrzi dřevohostický“, a to „dobře, pěkně a bedlivě, jak se na dobrého mistra zednického náleží“. Dílo bylo započato vzápětí po podepsání smlouvy v druhé polovině května 1618 a pracovalo se minimálně do počátku ledna 1619.²² Bylo patrné, že si chce Skrbenský na Dřevohosticích založit nový dvůr v panském duchu. Zedníky vystřídal tesař Martin Henrych, pocházející rovněž z Kroměříže. Měl vytvořit vazbu, krovy, střechu.²³

Aktivitu Jana st. Skrbenského z Hřiště, s nímž se roku 1618 pustil do rekonstrukce dřevohostického panství, dosvědčují i další materiály z fondu „*Velkostatek Fulnek*“. Dne 17. května 1618 byla podepsána smlouva s rybníkářem Remešem (jistě ne náhodou také z Kroměříže). Jeho úkolem bylo zvýšit hráze rybníka nazývaného „*Oblanský*“.²⁴ Byla podepsána celá série smluv s ovčáky, kteří měli působit při jednotlivých dvorech dřevohostického panství: při dřevohostickém zámku, v Pavlovicích, v Radkové Lhotě. První z nich byla vyhotovena dokonce již počátkem listopadu 1617. Do snahy ekonomicky sanovat dřevohostické panství se zapojila i Skrbenského manželka, Alžběta z Petřvaldu. Ta podepsala smlouvu s dřevohostickým ševcem Janem Nyrem. Jeho povinností napříště bylo odebírat pro svou dílnu kůže z vrchnostenského velkostatku.²⁵

(20) JANÁČEK, J.: *Valdštejnova pomsta*. Praha 1992, s. 113–132.

(21) Smlouva s cihlářem Berikem z 21. května 1618, ZA OPAVA, VELKOSTATEK FULNEK, č. 1932, (XIX 7b), fol. 5. Materiál částečně zpracoval TUREK, A.: *Platy zaměstnanců na panství dřevohostickém v letech 1617–1620*. Záhorská kronika, 1939, s. 404–405.

(22) Smlouva se zedníkem Jakubem Kendynem ze 17. května 1618, ZA OPAVA, VELKOSTATEK FULNEK, č. 1932, (XIX 7b), fol. 8–8v. O tom také KNOZ, T.: *Renesanční zámeček v Dřevohosticích*. Zpravodaj Muzea Kroměřížska, 1990, č. 2, s. 10–12.

(23) Smlouva s tesařem Martinem Henrychem z 22. května 1618, ZA OPAVA, VELKOSTATEK FULNEK, č. 1932 (XIX 7b), fol. 18.

(24) Smlouva s rybníkářem Remešem ze 17. května 1618, ZA OPAVA, VELKOSTATEK FULNEK, č. 1932 (XIX 7b), fol. 7.

(25) Smlouva se ševcem Janem Nyrem, ZA OPAVA, VELKOSTATEK FULNEK, č. 1932, (XIX 7b), fol. 20.

Zdá se tedy, že se Jan st. Skrbenský po koupi dřevohostického panství pokusil o jeho zvelebení a o navázání na politiku Karla st. ze Žerotína. Doba, kdy Skrbenský působil jako dřevohostická vrchnost, však byla poměrně krátká. Ještě během roku 1618 začal aktivně politicky vystupovat jako představitel radikální strany. Adolf Turek zdůrazňuje, že v následujícím bouřlivém období trávil jen málo času na svých statcích.²⁶ Dne 9. května 1619 byl za rytířský stav zvolen členem moravského direktoria. Tehdy se především pohyboval v Brně, jezdil však také často po celé zemi. Shodou okolností dostal na starost prověření majetku těch stavovských osob, které v olomouckém kraji odmítly direktoriu platit berně. Byl tedy jedním z konfiskačních komisařů moravských direktorů.²⁷ Posléze byl delegován do Prahy na jednání s českými stavy o stavovské konfederaci. Následovala také účast na pražské korunovaci Fridricha Falckého.²⁸

Jan st. Skrbenský tedy během povstání žil většinou mimo své panství Fulnek a Dřevohostice. Na delší dobu se na své statky vrátil až v únoru 1621, kdy na Dřevohosticích hledal útočiště před nepřáteli z císařské strany, která mezitím nabyla nad povstalci převahu.²⁹ Konfiskační materiály dokazují, že v porovnání se situací před povstáním bylo dřevohostické panství rychle zdevastováno.³⁰

(26) Zpočátku podle Turka patřil Skrbenský k doprovodu Ladislava Velena ze Žerotína, posléze byl zvolen do direktoria, v jehož službách odjel do Prahy. TUREK, A.: *Jan Skrbenský z Hříště*. Naše Valašsko, 6, 1940, s. 74.

(27) Skrbenský jako konfiskační komisař zabíral majetek šternberského kláštera. Byl také komisařem provádějícím revizi duchovních statků. TUREK, A.: *Jan Skrbenský z Hříště*. Naše Valašsko, 6, 1940, s. 74.

(28) O korunovaci Fridricha Falckého za českého krále JANÁČEK, J. (ED.): *Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká*. Praha 1984, s. 207-211.

(29) Především se Skrbenský na jaře 1621 asi ukryl na Fulneku, dost možná tehdy přijel i na Dřevohostice, aby zde sehnal peníze. Na svých statcích pobývá do dubna téhož roku, kdy se odebral do emigrace. TUREK, A.: *Jan Skrbenský z Hříště*. Naše Valašsko, 6, 1940, s. 75.

(30) Období mezi koupi dřevohostického panství Janem st. Skrbenským roku 1617 jeho pobělohorskou konfiskací a následným prodejem ve prospěch Lobkovic roku 1623 není na dominiu jednotné. Konfiskace je zaznamenána v materiálech dvorské komory.

Konfiskace dřevohostického panství

Osud stavovského povstání na Moravě zůstával poměrně dlouho otevřený. Radikální stavovská strana ovšem postupně začala ztrácet svou politickou i vojenskou převahu. Ke slovu se opět dostávali zastánci kompromisu s císařem. Karel st. ze Žerotína byl propuštěn z domácího vězení.³¹ Stavové ho dokonce začali využívat k nejrůznějším diplomatickým jednáním s panovníkem.³² Jan st. Skrbenský z Hříště se ocitl na zcela opačném pólu politického spektra. Stal se jedním z předních direktorů, a tedy v daném okamžiku nejvýznamnějších mužů v zemi. Jakmile bylo povstání poraženo, jeho hvězdná politická kariéra vzala za své a zanedlouho se měla přiblížit krachu i ekonomika jeho statků.

Jednotlivé kroky pobělohorských konfiskací nejsou vzhledem ke stavu zachování archivních materiálů přesně známy. Dosavadní historiografie spatřovala ideové otce konfiskací v osobách Ferdinanda II. a jeho zpovědníka Viléma Lamormaina, na Moravě potom kardinála Dietrichsteina a Ladislava z Lobkovic. Do tohoto seznamu by bylo možno jistě zařadit i ty šlechtice a preláty, jimž byly během povstání zabaveny statky moravským zemským direktoriem: Albrechta z Valdštejna, Karla z Liechtensteina, Františka z Dietrichsteina, opaty klášterů apod. Ti všichni požadovali majetkovou restituci, jakož i náhradu ušlých zisků a utrpených škod.³³

„Téměř všichni rebelové z Čech, Moravy a Slezska spěchali ujistit vítězného císaře svou věrností a loajalitou.“³⁴ Jan st. Skrbenský však mezi nimi nebyl. Nečekal, jestli se na něj bude vztahovat všeobecně

(31) O osudech Karla st. ze Žerotína a Františka z Dietrichsteina v období stavovského povstání na Moravě mj. REJCHRTOVÁ, N. (ED.): *Karel st. ze Žerotína. Z korespondence*. Praha 1982, s. 20–24; VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka*. Brno 1996, s. 90–98; BALCÁREK, P.: *Kardinál František z Ditrichštejna. Kroměříž 1990*, s. 38–51. Zdá se, že společný osud tehdy Karla st. ze Žerotína značně přiblížil jeho dosavadnímu politickému rivalovi, kardinálu Dietrichsteinovi.

(32) Žerotínovo jednání s císařem Ferdinandem II. ve Vídni zachycuje dokonce i Khevenhüller. KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandi*. Leipzig 1721–1726. 9. díl, pag. 1139–1143.

(33) Zásadní „nacionalistický“ pohled na pobělohorské konfiskace na Moravě přinesl SLOVÁK, J. (ED.): *O konfiskovaných velkostatkách na Moravě*, Brno 1919. O problematice KNOZ, T.: *Pobělohorské konfiskace na Moravě jako komunikace na ose císař - zemský gubernátor*. ČMM, 113, 1994, s. 101–114. O úloze Ferdinanda II. při potrestání povstání FRANZL, J.: *Ferdinand II. Kaiser im Zwiespalt der Zeit*. Wien-Graz 1978, s. 184–193.

(34) VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka*. Brno 1996, s. 99.

žádaný a předpokládaný císařský generální pardon. Na krátkou dobu se uchýlil do ústraní na své statky a po určité době dokonce do emigrace. Podle zjištění Adolfa Turka se tak stalo v květnu 1621, kdy se odebral do Slezska ke dvoru knížete Jana Jiřího Krnovského, aby z povzdálí sledoval postupující proces proti rebelům a posléze se podílel na ozbrojeném boji proti císařským, ať již na straně odbojných Valachů, dánského vojska nebo pruských Hohenzollernů.³⁵

Jan st. Skrbenský tedy nebyl císařem omilostněn. Ocítl se na seznamu osob, na něž se vztahovaly nejtvrďší sankce. Dne 7. března 1622 se jeho jméno objevilo na listině direktorů spolu s ostatními zástupci rytířského stavu v povstalecké vládě.³⁶ Tento seznam byl vyhotoven na příkaz zemského gubernátora Františka z Dietrichsteina, který se mezitím vrátil z dočasného exilu ve Vídni.³⁷ Jméno Jana st. Skrbenského bylo obsaženo také v soupise nadepsaném „*osoby, kteříž ze země ven vyjely a k nepříteli se připojily*“. Objevilo se zde spolu se jmény Jindřicha Matyáše Thurna, Ladislava Velena ze Žerotína, Viléma z Roupova, Albrechta Sedlnického, Jiřího Ehrenreicha z Rogendorfu a dalších emigrantů.³⁸ Zároveň byla ve Vídni sestavena konfiskační komise a vydány císařské dekrety, podle nichž měli být povstalci potrestáni. Byl zřízen soud pod předsednictvím kardinála Dietrichsteina, který začal ihned vynášet rozsudky.³⁹

Příprava konfiskací majetku začala prakticky vzápětí inventurou mobiliáře. Postupovalo se podle seznamu, který pro Dietrichsteina vypracoval Karel Kryštof Podstatský z Prusinovic. Jejich praktický průběh byl v severnějších částech země dán možnostmi císařské armády. Komisaři přišli i na panství Jana st. Skrbenského, aby zde sepsali a zinventovali majetek. O Fulneku bylo zaznamenáno, že je dobře zachovaným statkem, na němž se zachovalo vše podle inventáře. Pokud se něco v období zmatků ztratilo, jednalo se pouze o jed-

(35) TUREK, A.: *Jan Skrbenský z Hřístě*. Naše Valašsko, 6, 1940, s. 74–77. O politických postojích Jana Jiřího Krnovského během povstání FUKALA, R.: *Role Jana Jiřího Krnovského ve stavovských hnutích*. Opava 1997.

(36) Podobné seznamy vypracovávali během povstání také stavové. Šlo o snahu legalizovat politická opatření. HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I. Brno 1934, s. 184.

(37) O počínání kardinála Dietrichsteina během jeho pobytu ve Vídni u císařova dvora BALCÁREK, P.: *Kardinál František z Dietrichštejna (1570–1636)*. Kroměříž 1990, s. 55–62; BALCÁREK, P.: *Z korespondence Carla Caraffy o pobělohorské Moravě*. In: *Pocta Josefu Poltšíenskému*. Olomouc 1996, s. 13–22.

(38) HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I. Brno 1934, s. 191.

(39) VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka*. Brno 1996, s. 101.

notlivosti. Zcela jiný osud měly Dřevohostice. Do soupisu již byly za-
znamenány spolu s Bystřicí pod Hostýnem a Prusinovicemi Václava
Bítovského, Žadovicemi Zikmunda Kyčka a Uhřicemi Hynka Žalkov-
ského. Všechny zmíněné statky byly ohodnoceny jako poničené.
„*Nebylo tam co inventovat, nebo jest na větším díle [tam vše] vypáleno
a na nic přivedeno.*“⁴⁰ Citovaný materiál je tedy nejspíše prvním ofi-
ciálním dokumentem, který postřehl rychlý všeobecný úpadek dře-
vohostického dominia, k němuž došlo během několika měsíců bojů
a bezvládí. Byl jasně patrný v porovnání s rozkvětem v období před
povstáním. Ještě kolem poloviny 17. století se různí posuzovatelé od-
volávali na hospodářskou úroveň panství za Žerotína a Skrbenského.
Bez ohledu na to, že zpětný pohled před stavovské povstání mohl
vyvolat podezření, že autor relace nějakým způsobem vyzdvihuje
vládu „*kacířů*“ a „*rebelů*“.

Za jakých okolností bylo dřevohostické panství „*vypáleno a na nic
přivedeno*“, nelze přesně určit. Širší pramenná základna ovšem odka-
zuje na povstání Valachů. K jednomu z otevřených propuknutí i jinak
stále bublajícího odporu valašského lidu totiž došlo na podzim 1621.
Tehdy se na Moravu dostalo Bethlenovo vojsko, což nepřímo vyprovo-
kovalo větší aktivitu Valachů a emigrantů. Valaši ovládli velkou část
východní Moravy, kde obsazovali jednotlivá panství, města a městečka.
Včetně Hranic a Lipníka, ležících v bezprostředním sousedství Dřevohostic.
Z dietrichsteinské korespondence se alespoň lze dozvědět, že
bylo panství značně poničeno a že proto nebylo možno jako podklad
pro jeho konfiskaci a následný odprodej některému ze zájemců pou-
žít starší odhady, vyhotovené před Bílou horou a uplatněné při ob-
chodu mezi Žerotínem a Skrbenským. Jediný konkrétnější pramen
není datován. Hovoří se v něm, že na počátku dvacátých let se na
panství nacházelo 298 usedlých a 152 poustek. Zámek i pivovar byl
údajně zapálen roku 1621 procházejícím španělským vojskem. Dvory
prý jakž takž fungovaly, částečně i další zařízení velkostatku.⁴¹

(40) HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I. Brno 1934, s. 247; KNOZ, T.:
„*Hostýn je hora a les.*“ K průběhu pobělohorských konfiskací na panstvích Dřevohostice
a Bystřice pod Hostýnem. ČMM, 118, 1999, s. 149–169.

(41) Prameny o vojenských akcích Valachů přímo v Dřevohosticích kupodivu neho-
voří. Pohled na mapu však napovídá, že tudy museli na svém tažení minimálně projít.
O poničení panství MZA BRNO, G 140, Rodinný archiv Žerotínů, kart. 141, č. 420, fol.
12–19. Zpráva o stavu panství na počátku 20. let SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE,
LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Dřevohostitz in solutum für Sagan, L 7/9,
fol. 46–49v. Podle této zprávy byly v provozu dvory v Dřevohosticích, Pavlovicích,
Šísmě, Lhotě. Podobné ovčiny, rybníky. Cihelna byla v pořádku, ale nepracovala, pro-
tože neměla odbytu. Stejně tak soukenická valcha. Pivovar byl zničen a pivo se muselo

Aby mohla být konfiskace provedena, musely být nejdříve oceněny jednotlivé do ní zařazené statky.⁴²

Dřevohostický statek se dostal na řadu k odhadu na počátku roku 1623. Dostavila se na něj komise určená kardinálem k vyhotovení taxací na všech zabavených moravských panstvích. V jejím čele stál Fridrich Jankovský z Vlašimi. Katolík, příslušník staré moravské rodiny. Funkce odhadního komisaře byla v rodině tradiční, jeho bratr Volf Zikmund Jankovský z Vlašimi ji zastával ve vládě stavovského direktoria.⁴³ Fridrich Jankovský z Vlašimi během svého působení v konfiskačním týmu přišel k určitému majetku. Nicméně v době, kdy přicházel do Dřevohostic, byl ještě představitelem relativně málo majetné šlechty, jež své bohatství chtěla získat v císařské službě. Podobně tomu bylo i s dalšími dvěma členy odhadní komise. Komorní prokurátor Jan Matyášovský vlastnil jen nevelký dvorec na biskupském léně v Kruhu u Slavkova. Postupně si však vydobyl tak významnou pozici, že se o jeho osudy a kariéru začal zajímat nejen kardinál Dietrichstein, ale dokonce i sám císař Ferdinand II.⁴⁴ Poslední z komisařů, Jiří Pfeferkorn z Otopachu, byl v příbuzenském poměru k severočeským členům rodiny, kteří se hlásili k luteránství a po porážce povstání emigrovali do Saska.⁴⁵

V materiálech české dvorské komory se nachází hned několik odhadů dřevohostického panství z první poloviny dvacátých let. První z nich byl vypracován 5. února 1623 uvedenými třemi komisaři na přímý rozkaz kardinála Dietrichsteina, který je v preambuli prezentován nejen svými obvyklými tituly, nýbrž také jako „*nejvyšší generální komi-*

dovázat. Španělě Dřevohosticemi táhli v lednu 1621. Tehdy shořel zámek i pivovar. Na zámku zbyla střecha jen nad některými stájemi a pokoji.

(42) Oceňování panství se provádělo i před Bílou horou při nejrůznějších právních příležitostech. O pravidlech vyhotovování oceňovacích protokolů v letech 1622–1623 HRUBÝ, F.: *Odhady konfiskovaných moravských velkostatků*. ČMM, 51, 1927, s. 125–129.

(43) O podmínkách kardinála Dietrichsteina HRUBÝ, F.: *Odhady konfiskovaných moravských velkostatků*. ČMM, 51, 1927, s. 125–126. Osobou Fridricha Jankovského z Vlašimi se zabýval ELIÁŠ, J. O.: *Fridrich a Hynek Jankovští na hradě Bitově po Bílé hoře*. ČMM, 107, 1988, s. 99–117. O působení Zikmunda Volfa Jankovského z Vlašimi ve službách moravského stavovského direktoria MZA BRNO, A 3, *Památky sněmovni*, sv. 7, rok 1619, fol. 155.

(44) O tom KNOZ, T.: *Pobělohorské konfiskace na Moravě jako komunikace na ose císař – zemský gubernátor*. ČMM, 113, 1994, s. 108–110.

(45) Problematikou české emigrace v Sasku v období po Bílé hoře se v poslední době zabývá L. Bobková. Mezi nekatolickými emigranty v Sasku byl i příbuzný Jiřího Pfeferkorna z Otopachu, autor česky psaných pamětí, Karel Pfeferkorn z Otopachu. BOBKOVÁ, L.: *Exulanti z Prahy a severozápadních Čech v Pitně v letech 1621–1639*. Praha 1999.

sař markrabství moravského". Podle tohoto odhadu se na první pohled na dřevohostickém panství nic moc nezměnilo. Ves Tučín byla připojena k přerovskému panství. Součástí dřevohostického dominia zůstávalo kromě městečka Dřevohostic dalších šestnáct vesnic, přesně podle znění kupní smlouvy z roku 1617. Stejná zůstávala plošná rozloha panství, nezměnila se ani hospodářská struktura velkostatku.⁴⁶

Také výnos panství zůstával na první pohled nezměněn. Bylo to dáno metodologií vyhotovování oceňovacích protokolů, které více zohledňovaly teoretická východiska a tabulkové propočty, nežli skutečnou situaci. Smlouva mezi Žerotínem a Skrbenským určila kupní cenu panství na 95.000 zlatých počtu moravského.⁴⁷ Tato částka v podstatě odpovídá sumě stanovené v odhadu z února 1623. Ta zněla na 96.816 zl. 95 gr. 5 den.⁴⁸ Některé údaje obsažené v oceňovacím protokolu ovšem naznačují, že již v tomto období došlo k závažným změnám k horšímu. O dřevohostickém zámku se hovoří jako „*od kamene vystavěném, však již zhořelém*". Z některých pozdějších zpráv vyplývá, že byl zapálen španělskými vojáky, kteří zde roku 1621 pronásledovali valašské vzbouřence.⁴⁹ Také počet poddaných na panství byl v této době ve srovnání s předválečným stavem snížen o jednu třetinu. Ve dnech, kdy na Dřevohosticích pracovala odhadní komise, panovala na panství stále ještě nervozita a hrozilo nebezpečí útoků. Podle vyjádření komisařů trvala práce déle, než se původně předpokládalo, protože i v bezprostředním okolí Dřevohostic se stále ještě pohybovali vzbouřeni Valaši.⁵⁰

Přes problematickou statistickou hodnotu tohoto typu oceňovacích protokolů se František Hrubý pokusil zjistit, k jak velkému hos-

(46) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 16–28. Součástí panství tehdy bylo městečko Dřevohostice, vsi Turovice, Pavlovice, Prusinky, Nahošovice, Hradčany, Šišma, Kladníky, Bezuchov, Prostovice, Žákovice, Mrlínek, Sovadina, Křtomile, Lipová, Radkovy, Lhota. „*Summarum*“ stálých a běžných platů bylo stanoveno na 96.816 zl. 25 gr. 5 den., tj. prakticky stejně jako ve smlouvě mezi Žerotínem a Skrbenským z roku 1617. Po odečtení škod, spočítaných na 16.816 zl. byla určena konečná suma 80.000 zl. Edice oceňovacího protokolu KNOZ, T.: „*Hostýn je hora a les.*“ *K průběhu pobělohorských konfiskací na panstvích Dřevohostice a Bystřice pod Hostýnem.* ČMM, 118, 1999, s. 163–168.

(47) ZA OPAVA, VELKOSTATEK FULNEK, Řezané cedule, č. 1911.

(48) TUREK, A.: *Pops panství dřevohostického z roku 1623.* Záhorská kronika, 23, 1941, s. 45–48.

(49) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 27.

(50) TUREK, A.: *Jan Skrbenský z Hříště.* Naše Valašsko, 6, 1940, s. 78. Zásadní informace o povstání Valachů podávají MACŮREK, J.: *Valaši v západních Karpatech.* Ostrava 1959, s. 127–215; DOSTÁL, J.: *Valašská povstání za třicetileté války.* Praha 1956.

podářskému posunu došlo na jednotlivých velkostatkách mezi lety 1619 a 1623. V případě Dřevohostic zaznamenal úbytek osedlého obyvatelstva (o neosedlých se konfiskační materiály samozřejmě vůbec nezmiňují). Na dřevohostickém dominiu žili před povstáním 442 osedlí. Po odchodu Jana Skrbenského a prvních válečných událostech a povstání Valachů zbyly 304 osoby.⁵¹

Konfiskační úředníci zaznamenali, že se na dřevohostickém panství ekonomika velkostatku stále ještě opírala o dvorové hospodářství (s plánovaným výnosem 3.441 zl.), o výnos pivovarů (plánovaný výnos 1.200 zl.) a rybníků (plánovaný výnos 1.106 zl.). Ostatní podniky velkostatku se jevily být více méně okrajovými a doplňujícími. Jejich produkty byly ponejvíce určeny pro vlastní spotřebu, resp. pro prodej na místním trhu. To se týká produkce mlýnů a užitku z lesů. Odhad z roku 1623 nezaznamenává některé vrchnostenské podniky, které podle jiných pramenů zcela jistě k velkostatku patřily, především cihelny a pily. Dost možná ale vlivem válečných událostí a odchodem obyvatel v daném okamžiku nepracovaly.⁵² Podle dřevohostického urbáře ze závěru 16. století měli poddaní z Dřevohostic a z Turovic přivážet na zámek cihly, vápno, kamení a stavební dříví. Koncem první poloviny 17. století byla dřevohostická cihelna již „*pustá a pohořelá*“ a neplynul z ní žádný užitek. Stejně tak tomu bylo roku 1647 i s valchou.⁵³ Zmíněné rozdíly ve funkčnosti různých vrchnostenských zařízení na velkostatku objasňují, z čeho vyplynul rozdíl 15.000 zlatých mezi odhadem panství před povstáním a po něm.

Roku 1623 byl vydán konfiskační komisi na čele s kardinálem Dietrichsteinem, Liechtensteinem a Slavatou „*Confiscations- und Crida Protocoll*“. V souvislosti s Janem st. Skrbenským je v něm konstatováno, že se nachází na útěku a že jeho jméno bylo vyvěšeno na šibenici. Ke konfiskování byl určen jeho veškerý majetek. Fulnek byl předán podle konfiskačního protokolu katolíku Václavu z Vrbna za odhadní

(51) Tato čísla nehovoří o tom, jestli nemohly být pusté osedlosti dosazovány jinými osobami. Zaznamenávají pouze absolutní přírůstek či úbytek obyvatelstva. Podle Hrubého bylo roku 1623 na dřevohostickém panství 138 poustek. Jelikož výnos stálých platů (194 zl.) i výnos běžných platů (6.102 zl.) počítala komise podle předválečných poměrů, je možno se o něj opírat pouze jako o přibližný statistický materiál. HRUBÝ, F.: *Odhady konfiskovaných moravských velkostatků*. ČMM, 51, 1927, s. 142.

(52) To dokazuje, že se na panství nacházela minimálně cihelna, vápenice a pila, popř. kamenolom. ZA OPAVA, PRAC. OLOMOUC, RODINNÝ ARCHIV ŽEROTINŮ, Urbár panství dřevohostického, opis, č. 218.

(53) Obecně o struktuře vrchnostenských velkostatků na Moravě především MATEJEK, F.: *Feudální velkostatek a poddaný na Moravě*. Praha 1959; VÁLKA, J.: *Hospodářská politika feudálního velkostatku*. Praha 1962.

cenu 50.000 zlatých (před válkou však odhady hovořily až o 100.000 zl.). Z této částky mu navíc bylo 20.000 zl. odpuštěno. Dřevohostice měly být předány za odhadní cenu 30.000 zlatých. Císařská dvorská komora se snažila najít co nejvýhodnějšího zájemce o koupi, neboť na panství leželo poměrně těžké břemeno. Bylo tedy nutno najít někoho, kdo by byl ochoten na sebe převzít dluh Skrbenského, který činil přes 37.000 zlatých. Celých 30.000 zlatých z toho byl nedoplatek kupní smlouvy z roku 1617 mezi Janem st. Skrbenským a Karlem st. ze Žerotína.⁵⁴

Mezi datem vyhotovení odhadu a rozhodnutím o předání panství Dřevohostice uplynulo přibližně půl roku. Během tohoto období adresovali dopis ve věci Dřevohostic Zdeňku Vojtěchu Popelovi z Lobkovic Pavel a Solomena Sarkandrovi, příbuzní umučeného holešovského faráře Jana Sarkandera. Lobkovic právě převzal správu holešovského panství po svém zemřelém bratrovi Ladislavovi, a tak se na něj jeho noví poddani obrátili se žádostí, aby jim jako kompenzace za zničený majetek v okolí Příbora byl přidělen statek po některém z odsouzených moravských rebelů. Mezi možnými příklady Sarkander navrhuje také dřevohostický statek Jana st. Skrbenského.⁵⁵

Není tedy vyloučeno, že se Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic dozvěděl o možnosti získat dřevohostické panství právě od nich. Nejvyšší český kancléř nejenom že nevyhověl přání svých poddaných, ale zanedlouho dokonce vznesl žádost s podobným obsahem na panovníka svým vlastním jménem. Tím vstoupila do dřevohostické kauzy obzvláště významná osobnost, kterou císařští úředníci nemohli pominout. Jan st. Skrbenský mohl osudům svých panství pouze pasivně přihlížet ze svého exilu.⁵⁶

Významné postavení Zdeňka Vojtěcha z Lobkovic u dvora Ferdinanda II. mu zajisté otevřelo cestu k důležitým informacím. Po převzetí holešovského panství byl navíc silně zainteresován na pacifikaci východní Moravy. Z Popelova hlediska bylo více než logické, že se snažil zabezpečit si předpolí pro holešovské panství ziskem okolních

(54) MZA BRNO, RODINNÝ ARCHIV DIETRICHSTEINŮ, G 140, kart. 140, č. 417, fol. 50–50v.

(55) HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. I. Brno 1934, s. 200–202.

(56) Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic se na císaře v této věci obrátil počátkem ledna 1623. 11. ledna 1623 adresoval Ferdinand II. list kardinálu Dietrichsteinovi, v němž ho žádá o vyjádření. Jednání pokračovalo ještě v únoru téhož roku a byly v jeho rámci pořízeny soupisy dluhů na dotčených statcích. MZA BRNO, RODINNÝ ARCHIV DIETRICHSTEINŮ, G 140, kart. 140, č. 417, fol. 48–54.

konfiskovaných dominií. Zvláště, když oblast mezi Holešovem a Bystřicí patřila k válkou nejvíce zkoušeným částem země.⁵⁷

Na počátku roku 1623 pobýval Lobkovic z titulu své funkce nejvyššího kancléře, císařského rady a komorníka spolu s císařem po několik týdnů v Řezně. Bylo to právě v době, kdy odhadní komise dokončovala práci na finančním vyjádření konfiskovaných statků na Moravě. Mnoho dvořanů, vojáků i úředníků Ferdinanda II. tehdy využilo panovníkovy blízkosti a pokusilo se na něm vymoci příslib přidělení některého z takových konfiskátů, ať již formou daru, splátky dluhu a nebo za peníze. Někteří z nich předem přesně věděli, o který statek jim půjde. Jiní zkoušeli štěstí více méně naslepo a žádali přidělení libovolného dominia podle panovníkova rozhodnutí. To Ferdinand II. obvykle ponechal na Františkovi z Dietrichsteina.⁵⁸

Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic v takovou chvíli nemohl stát stranou. V dietrichsteinské korespondenci se zachoval císařský list z 11. února 1623. Ferdinand II. v něm kardinála Dietrichsteina informoval o žádosti „*vysoce urozeného rady, nejvyššího kancléře království českého a milého věrného Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic*“. Šlo mu o přidělení několika panství na východní Moravě, v bezprostřední blízkosti jeho holešovského statku: Bystřice pod Hostýnem, Prusinovic a Dřevohostic. Všechna až dosud náležela předním povstalcům, Václavu Bitovskému a Janu st. Skrbenskému. Lobkovic měl nepochybně dostatek zásluh o habsburský dům, aby o ně mohl svou žádost opřít. Přesto zvolil jiný postup, také dosti obvyklý pro daný okamžik a situaci. Žádost zdůvodnil zásluhami svého bratra, někdejšího moravského zemského hejtmana Ladislava z Lobkovic, jenž zemřel roku 1621. Ten sehrál v době povstání roli vůdčí osobnosti pro císařské katolické strany na Moravě. V době, kdy i sám kardinál Dietrichstein zaujímal velmi nejednoznačná a opatrná stanoviska, podpořil radikální postup proti povstalcům.⁵⁹

Ferdinand II. žádal kardinála o vyjádření k případu. Měl panovníka zpětně informovat o možnostech jeho řešení, aby mohl vydat patričníou císařskou rezoluci. Dietrichstein odpověděl během několi-

(57) Situaci na Holešovsku na prahu třicetileté války zachycuje *Kronika holešovská*, která je k dispozici v edici FIALOVÁ, V. (ED.): *Kronika holešovská. 1615–1645*. Holešov 1940. Kronika k roku 1623 nezaznamenává jednání s Lobkovicem, všimá si hlavně vojenské a bezpečnostní situace v kraji.

(58) Přítomnost Lobkovic a dalších šlechticů v průvodu císaře Ferdinanda II. do Řezna zaznamenává KHEVENHÜLLER, F. CH.: *Annales Ferdinandei*. Leipzig 1721–1726. 9. díl, rok 1622, pag. 1625.

(59) MZA BRNO, RODINNÝ ARCHIV DIETRICHSTEINŮ, G 140, kart. 140, č. 417, fol. 48–48v.

ka dnů v osobním listu, adresovaném přímo panovníkovi, nikoliv pouze obvyklým úředním postupem prostřednictvím císařské dvorské komory.⁶⁰ Zdůvodňoval, že dotčené konfiskáty ještě nemohly být k předání novému držiteli zcela připraveny. Stalo se tak kvůli všeobecnému nebezpečí v kraji a dalším problémům s Valachy. Moravský gubernátor se tedy v tomto případě zcela shodoval s údaji odhadní komise. V daném okamžiku uplynuly od vyhotovení odhadu právě dva týdny, přesto je ale celkový stav hodnocen jako nedokončený.⁶¹ Na složitost postupu a zřejmě také paralelně probíhající zákulisní jednání odkazuje i skutečnost, že citovaný dopis kardinála Dietrichsteina z 19. února 1623 patrně nikdy neopustil jeho kancelář. Mezi materiály „*Rodinného archivu Dietrichsteinů*“ se totiž nachází ještě další list. Obsahuje prakticky stejný text, pouze s datem 25. února 1623. Kardinál Dietrichstein tedy s odesláním již napsaného listu ještě týden posečkal, aby pak ke své depeši přiřadil také kompletní soupis dluhů, vázaných na Bystřici, Prusinovicích a Dřevohosticích.⁶²

Závěrečná etapa jednání o předání dřevohostického panství Zdeňku Vojtěchu Popelovi z Lobkovic probíhala v dubnu a v květnu 1623. V tuto dobu se zároveň velmi intenzivně pracovalo na dokončení „*konfiskačního a úpadkového protokolu*“. Lobkovic byl nejprve informován o výši odhadní ceny statků Bystřice, Prusinovice a Dřevohostice. V listu adresovaném císaři se úřední ocenění pokusil zpochybnit.⁶³

(60) O komunikaci mezi kardinálem Dietrichsteinem, císařem Ferdinandem II. a císařskou dvorskou komorou ve věci konfiskací KNOZ, T.: *Pobělohorské konfiskace na Moravě jako komunikace na ose císař – zemský gubernátor*. ČMM, 113, 1994, s. 101–114. Císař v některých případech žádal od Dietrichsteina zprávu nebo dobrozdání, aby sám mohl vydat náležitý panovnický dekret. V jiných případech pověřoval Dietrichsteina, aby vydal rozhodnutí ve jménu panovníka a jeho pouze zpětně informoval o výsledku. V poslední skupině případů ponechával rozhodnutí zcela na zemském gubernátoru.

(61) MZA BRNO, RODINNÝ ARCHIV DIETRICHSTEINŮ, G 140, kart. 140, fol. 51–52v. V daném listu se řeší zajímavý problém, který osvětluje informovanost císaře a kardinála Dietrichsteina o situaci na Moravě. Zřejmě vinou pisařské chyby se císař domníval, že jde Lobkovicovi o koupi čtyř panství: „*Bistriz, Dreffostitz, Prusinowiz undt Helstein*“. Lépe informovaný kardinál ho upozornil, že jde pouze o tři dominia. Neexistuje totiž žádné panství „*Helstein*“, nýbrž jde o obecně zeměpisný pojem „*Hostain*“ (=Hostýn) jako označení kopce, popř. lesa. Podle kardinála by mohlo dojít k závažné chybě při vyčíslování ceny držav. Přesto se i v následujícím dopise dopouští císař (resp. jeho úředníci) stejné chyby a Dietrichstein musí vše ještě jednou trpělivě vysvětlovat.

(62) Kardinálov dopis císaři byl původně napsán 19. 2. 1623, čistopis se stejným textem (pouze s krátkým připsením: „*anzuschaffen, geruhen wollen stehet*“), byl datován 25. 2. 1623. Identický dopis byl patrně odeslán také Zdeňku Vojtěchu Popelovi z Lobkovic. Zaplacení dluhů bylo původní podmínkou císaře.

(63) MZA BRNO, RODINNÝ ARCHIV DIETRICHSTEINŮ, G 140, kart. 141, č. 420, fol. 12–19v.

Zdalo se mu, že odhadci nevzali dostatečně na vědomí poškození dominia v průběhu bojů s Valachy. Císař s pochybnostmi českého kancléře seznámil kardinála Dietrichsteina. Vyslovil přání, aby byl proveden nový odhad, a sice „*reich und ordentlich*“. Až bude s konečnou platností cena dominií stanovena, má s ní být panovník zpětně seznámen. Znovu bylo zdůrazněno, že se na uvedené statky nevztahuje žádná sleva a že je Lobkovic také povinen převzít veškeré dluhy Skrbenského.⁶⁴

Dietrichstein nadiktoval odpověď na panovníkův dopis v Mikulově 7. května 1623.⁶⁵ Trval v něm na svých původních názorech i na správnosti vyhotovených odhadů. Pokusil se Ferdinandovi II. vysvětlit, že odhad Dřevohostic i ostatních panství byl proveden přesně podle moravského zemského řádu a zvyku, a to řádně jmenovanými komisaři. Cena panství byla z tohoto důvodu uvedena v moravských zlatých, přepočít na rýnské zlaté však podle kardinála není žádným velkým problémem. Neztotožnil se ani s Lobkovicovým argumentem, že byla panství v době povstání zcela poničena, ačkoliv si byl následků válečných událostí dobře vědom. Za výsledek odhadu v žádném případě nenese odpovědnost on sám, nýbrž příslušní komisaři; a ti se zase řídí zmíněným zemským postupem. Právní řád opakovaně provedení taxace neumožňuje. Dietrichstein proto neví, jak by jim něco takového mohl nařídít. Jinak je tomu samozřejmě se splacením dluhů. To do jisté míry ovlivnit může, neboť se u něj před uzavřením úpadkového protokolu scházejí veškeré pohledávky.

Následující řádky věnoval Dietrichstein zemřelému zemskému hejtmanovi Ladislavovi z Lobkovic. Vyjádřil ocenění muži, který podle jeho názoru po třicet sedm let projevoval věrné služby Ferdinandovým předchůdcům, Rudolfovi i Matyáši Habsburskému. Vyzdvihl jeho působení u dvora i v moravských stavovských institucích. Lobkovic prý neváhal vynaložit velké finanční prostředky na odvrácení

Na základě jednání s Lobkovicem v Řezně vydal císař Dietrichsteinovi příkaz k provedení opětovného ocenění statků Dřevohostic a Prusinovic (také v tomto listu se chybně mluví o „*Holstainu*“). Dietrichstein vysvětluje panovníkovi možnosti a postupy při přípravě předání konfiskovaných statků.

(64) MZA BRNO, RODINNÝ ARCHIV DIETRICHSTEINŮ, G 140, kart. 141, č. 420, fol. 13–15. Kardinál Dietrichstein, ačkoliv si nedovolil zpochybňovat jak zásluhy Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, tak jeho bratra Ladislava z Lobkovic, nebyl zpočátku zjevně přiručení Dřevohostic nejvyššímu kancléři příliš nakloněn. Prameny nedovolují nahlédnout hlouběji do kardinálových důvodů. Velmi často ale zaujímal podobná stanoviska ve chvíli, kdy měl na předmětný konfiskát vlastní zájemce.

(65) MZA BRNO, RODINNÝ ARCHIV DIETRICHSTEINŮ, G 140, kart. 141, č. 420, fol. 13. Původní datum listu znělo 6. května, posléze bylo opraveno na 7. května 1623.

tureckého nebezpečí; to podle kardinálova vyjádření bylo hlavním důvodem, proč mohl Ladislav z Lobkovic získat na východní Moravě tak bohaté statky. Stejně tak zdůraznil, že Ladislav z Lobkovic vykonal pro císaře mnoho i uvnitř země. Zachoval císaři za všech okolností věrnost a poslušnost a až do posledních okamžiků svého života pomáhal zvládnout stavovské povstání na Moravě. Za tímto účelem neváhal vystavit nebezpečí ani vlastní osobu.

A tak kardinál Dietrichstein došel k závěru, že je rekompenzování všech zmíněných zásluh Ladislava z Lobkovic ve prospěch jeho bratra Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic užitečné. Přestože se v listu opakují některé formulace, a dokonce celé pasáže, známé i ze starší Dietrichsteinovy korespondence, lze pozorovat určitý posun v názorech ve prospěch českého kancléře. Zatímco ještě v únoru zaujímal kardinál více méně oddalující taktiku, nyní již Lobkovicovu kandidaturu jednoznačně podpořil. A to i přes nesouhlas s opakovaným odhadu a následnou slevou.⁶⁶

V „*Konfiskačním a úpadkovém protokolu*“, vydaném zanedlouho po výměně výše uváděné korespondence, bylo bez ohledu na nejrůznější potíže o nabyvateli konfiskátu rozhodnuto. Totéž se týkalo kupní ceny. Prosadilo se císařovo mínění a částka byla vzhledem k původnímu odhadu výrazně snížena.⁶⁷

Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic se mohl ještě během roku 1623 ujmout svého nového a nikterak zanedbatelného majetku. Na jeho právní potvrzení, provedené vkladem do zemských desek, museli ovšem Lobkovicové počkat až do roku 1640. Teprve při svatomartinském zemském soudu tohoto roku byl vydán novým císařem Ferdinandem III. rozkaz ke vkladu, adresovaný nejvyšším zemským úředníkům na Moravě.⁶⁸

(66) MZA BRNO, RODINNÝ ARCHIV DIETRICHSTEINŮ, G 140, kart. 141, č. 420, fol. 13v. Kardinál ovšem nesouhlasí s provedením nového odhadu a následovnou slevou. Pochybuje také o schopnosti dlužníků rychle splatit veškeré dlužné částky, a to vzhledem k celkovému ekonomickému stavu země.

(67) V moravských archivech se nachází celá řada exemplářů konfiskačního protokolu. Jeho první edici připravil D'ELVERT, CH. (ED.): *Beiträge zur Geschichte der Rebellion, der Reformation, der Dreißigjährigen Kriege*. Schrifttender Hist. statistischen Sektion. XVI. Brünn 1982–1983, s. 237–280. Později připravil další dvě edice Jindřich Slovák: SLOVÁK, J. (ED.): *O konfiskovaných statcích na Moravě*. Brno 1919 a SLOVÁK, J. (ED.): *Moravský konfiskační protokol z r. 1623*. Kroměříž 1920. Je ovšem nutno konstatovat, že Slovákovy edice nejsou dostatečně řemeslně kvalitní a jsou ideologicky tendenční. Zmínky o statku Dřevohostice v konfiskačním a úpadkovém protokolu v různých opisech, např. MZA BRNO, SBÍRKA FRANTIŠKOVA MUZEA, G 11, č. 370, fol. 18v.

(68) MATĚJEK, F. (ED.): *Moravské zemské desky. 1567–1642*. III. *Kraj olomoucký*. Praha

Právní dokončení převodu dřevohostického panství tak již neleželo na Zdeňku Vojtěchu Popelovi z Lobkovic, nýbrž na jeho synu, dědici Holešova i Dřevohostic, Václavu Eusebiu z Lobkovic. Také on, podobně jako jeho otec, spojil svou kariéru se dvorem habsburských panovníků. Snad není náhodou, že se opakovala situace z roku 1623 a mladý Lobkovic si vymohl na panovníkovi vydání příkazu ke vkladu do desek během cesty dvora do Řezna. Podobně, jako to před sedmnácti lety učinil Zdeněk Vojtěch s žádostí na Ferdinanda II. o přidělení konfiskátu.⁶⁹

Když následovně císařský prokurátor Michael Bohuslav Zňovský z Korkyně na místě císaře Ferdinanda III. vložil do desek český zápis o prodeji statků Bystřice, Prusinovic a Dřevohostic, bylo to se značným zpožděním oproti velké většině konfiskovaných majetků. Nepochybně se v tomto případě projevil nastíněný potíže se spory o vyšší prodejní ceny. Opětne bylo zdůrazněno, že se jedná o panství, „*na onen čas k ruce J[eho] Mi[losti] C[isařské] po Václavu Bitovském a Janovi starším Skrbenským konfiscírované a fisku J[eho] Mi[losti] C[isařské] pořádně propadené.*“⁷⁰

Důležité bylo také vyjádření „*nic odtud nevymíňujice*“, uvedené při vyjmenovávání majetku. Ve skutečnosti byl již touto dobou od dřevohostického panství odprodán značný díl. Nicméně zápis v zemských deskách musel zpětně legalizovat stav před tímto odprodejem.⁷¹ Tim byl celý složitý proces konfiskací na dřevohostického panství dokončen. Mohlo se zdát, že tím bude majetkoprávní stav stabilizován a že pod správou nové a obzvláště významné vrchnosti nebude nic bránit v hospodářské a sociální prosperitě dominia. Podobně, jako tomu bylo u ostatních někdejších žerotínských panství. V tomto případě se ovšem mělo jednat pouze o konec pouhé první etapy majetkových změn a s nimi spojených zmatků a nestability.

1953, s. 640–641. Dřevohostice byly vloženy do desek dvěma zápisy. V německém dal Ferdinand III. příkaz ke vkladu statku. Ten byl uskutečněn v následujícím českém zápise.

(69) Císařův příkaz ke vkladu je datován v Řezně 21. července 1640.

(70) MATĚJEK, F. (ED.): *Moravské zemské desky. 1567–1642. III. Kraj olomoucký.* Praha 1953, s. 641.

(71) MATĚJEK, F. (ED.): *Moravské zemské desky. 1567–1642. III. Kraj olomoucký.* Praha 1953, s. 640.

Kdo byli Zdeněk Vojtěch a Václav Eusebius z Lobkovic

Ačkoliv sehráli Zdeněk Vojtěch i jeho syn Václav Eusebius z Lobkovic v dějinách konstituování habsburské absolutistické monarchie nezanedbatelnou roli, chybí stále jejich moderní biografie. Jen na základě podrobné znalosti osobností obou Lobkoviců a jejich nejruznějších aktivit by bylo možno přesně analyzovat jejich vztah k dřevohostickému panství.⁷²

Lobkovicové náleželi mezi ty šlechtické rodiny, které se prosadily během 14. století, v období vlády Karla IV., resp. na počátku husitské revoluce. Růst svého společenského postavení spojili se službou na dvoře českých králů. Brzy se rozdělili do dvou větví, na Hasištejnské z Lobkovic a na Popely z Lobkovic. Lobkovicové sice neměli tak hluboké kořeny jako např. Rožmberkové nebo Pernštejnové, na počátku 17. století však byli počítáni ke starobylým českým panským rodům. V okamžiku, kdy část české a moravské šlechty vymírá, prožívají oni naopak zjevný rozkvět. Rod se rozvíjí, získává nové majetky ve vedlejších zemích české koruny i za jejími hranicemi.⁷³

Na sklonku středověku, roku 1459, byli Lobkovicové povýšeni do panského stavu. Po nástupu Habsburků na český trůn se stali jedněmi z jejich hlavních podporovatelů. Na svých statcích prováděli rekatolizaci a protireformaci. Výrazné klopýtnutí zaznamenali pouze v devadesátých letech 16. století, kdy byli Jiří a Ladislav z Lobkovic

(72) V poslední době se různými větvemi rodu Lobkoviců v 16. a 17. století zabývali nejvíce: Jaroslav Macek, Lenka Bobková, Michaela Neudertová, Marie Ryantová, Š. Kutišová, Petr Kopička. Přesto zůstává základními biografickými studii pro oba zmínované členy rodu příslušné kapitoly práce KALISTA, Z.: *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*. Praha 1939. Pro osobu Václava Eusebia z Lobkovic existuje starší monografie WOLF, A.: *Fürst Wenzel Lobkowitz*. Wien 1869. K dispozici je také německy psaná rukopisná práce lobkovicického bibliotekáře Kašpara Bouška, věnovaná genealogii rodu Lobkoviců, která věnuje Zdeňku Vojtěchovi i Václavu Eusebiovi hodné místo. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Kašpar Boušek, *Genealogie der Familie Lobkowitz*, Rkp. V poslední době vznikla zajímavá studentská odborná práce MAREK, P.: *Dětství a dospívání Václava Eusebia z Lobkovic ve světle španělské korespondence jeho rodičů*. In: BARTEČEK, I. (ED.): *Historie '99. Celostátní studentská vědecká konference*. Olomouc 2000, s. 61–87.

(73) Základní genealogický výklad o rodu z Lobkovic podává SRB, A. – DVOŘÁK, J.: *Z Lobkovic*. In: *Ottův slovník naučný*, XVI, Praha 1900, s. 221–232. Dále SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Josef Dvořák, *Lobkowitzisches Stamm- und Denkbuch 1350–1858*, E 1/20.

Rudolfem II. obvinění z „*crimen laesae maiestatis*“. Museli proto strávit část života ve vězení a podstoupit poměrně rozsáhlé majetkové konfiskace.⁷⁴

Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic byl synem Ladislava [st.] z Lobkovic z vysokochlumecké větve, příbuzným potrestaného Ladislava z Lobkovic a synovcem Kryštofa z Lobkovic. Posledně jmenovaný ještě před koncem 16. století uvedl opět rodinu do přízně Rudolfa II. a nabyl vysokých dvorských funkcí, včetně hodnosti nejvyššího hofmistra království českého. Zdeněk Vojtěch se narodil 15. srpna 1588, byl tedy vrstevníkem jak Karla st. ze Žerotína, tak i Adama ml. z Valdštejna. S oběma ho spojoval zážitek generace, jež se narodila a byla vychována v období stavovského dualismu, vrchol životní dráhy již ale prožívala za nastupujícího absolutismu. Podobně jako Žerotín a Valdštejn, nabyl i Lobkovic v mládí kvalitního právnického vzdělání. V jeho případě na pražské jezuitské univerzitě. Později se mu vyplatilo pro jeho působení ve vysokých politických funkcích, i pro spravování rodových statků. S Adamem ml. z Valdštejna ho navíc spojovala příslušnost k pražskému dvorskému prostředí. Také Lobkovic začínal jako mladý šlechtic na dvoře Rudolfa II. a dosáhl zde dokonce významného postavení. Bezprostředně mohl zasahovat do sporů o Rudolfův „*Majestát*“ a do rozepří mezi Rudolfem a Matyášem Habsburským v letech 1608–1611. Ačkoliv otevřeně zastával pozice prošpanělské strany, získal si po Rudolfově smrti velmi rychle přízeň nového českého krále Matyáše. Stejně rychle získal po Matyášově smrti důvěru Ferdinanda II. I v tomto ohledu si byly kariéry Adama ml. z Valdštejna a Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic až nápadně podobné. Oba byli již v předbělohorském období v čilých úředních i osobních kontaktech. Oba se vyhnuli Pražské defenestraci hlavně díky své momentální nepřítomnosti na Pražském hradě.⁷⁵

V hodnocení Zdeňka Kalisty nedopadl Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic jako politik, aktivista protireformace a právník nikterak špatně. Kalista uznává, že Lobkovicova náboženská horlivost, služba

(74) O procesu Jiřího a Ladislava [st.] z Lobkovic edice DVORSKÝ F. (ED.): *Sněmy české*. VIII. Praha 1895, s. 139–206. Interpretace TOMEK, V. V.: *Spiknutí Jiřího z Lobkovic*. ČČM, 27, 1853, s. 216–245; DVORÁK, M.: *Proces Jiřího z Lobkovic*. ČČH, 2, 1886, s. 271–292. V poslední době NEUDERTOVÁ, M.: *Dvě lobkoviccké rezidence na sklonku 16. století*. In: *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku*. Prostějov 1997, s. 149–165. Zde i další literatura a souvislosti.

(75) O mládí Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic KALISTA, Z.: *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*. Praha 1939, s. 71–80. O Lobkovicových stycích s Adamem ml. z Valdštejna SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Kašpar Boušek, *Genealogie der Familie Lobkowitz, Rkp., fol. 117*.

dvoru a zásahy proti evangelické straně v některých významných politických sporech mu v české stavovské obci vytvořily celou řadu nepřátel. Na druhé straně oceňuje jeho věrnost českému právnímu systému a legalismu. Tyto skutečnosti měly být příčinou, proč Lobkovic po porážce povstání zaujal kompromisní postoj při jednání s moravskými stavy a spolu s Dietrichsteinem tak přispěl k udělení mírnějších trestů, vynesených nad moravskými předáky povstání ve srovnání s jejich českými kolegy. Podobně hodnotí Kalista také Lobkovicovo odmítnutí podílet se na přípravě Obnoveného zřízení zemského, jež podle jeho názoru v mnoha ohledech porušovalo základní právní zásady až doposud platné v zemích Svatováclavské koruny.⁷⁶

Zcela naopak dopadlo hodnocení Lobkovicova charakteru a jeho role na bělohorské politické scéně v díle Josefa Janáčka. Ten podrobně analyzuje úlohu Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic na dvoře Rudolfa II. a dochází k závěru, že se nejvyšší český kancléř snažil znemožnit jakýkoliv kompromis mezi panovníkem a stavy a hnal tak zemi do hluboké krize.⁷⁷ Podobně jako Kalista, také Janáček bere v úvahu jisté zklamání Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, které prožíval ve dvacátých letech 17. století, když sledoval nekompromisní centralistickou politiku vídeňského dvora. Přesto Janáček nemění základní pohled na Lobkovic jako na nepřiliš kladnou postavu české bělohorské politiky.⁷⁸

Základním životním programem Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic byla dvorská služba. Podobně jako u Adama ml. z Valdštejna se opírala o rodovou tradici a rozsáhlý majetek. Lišila se tak od úřední kariéry představitelů nové dvorské šlechty, reprezentované například Janem Křtitelem z Verdenberga. Lobkovic mohl ve své profesionální dráze využít mnohých předpokladů. Zdědil jazykový talent, naučil se španělsky a italsky. Od mládí se věnoval lovu a hudbě.⁷⁹

[76] KALISTA, Z.: *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*. Praha 1939, s. 80–81. Štěpánka Kutíšová se v hodnocení osobnosti Lobkovic přibližuje Kalistovi, vyzdvihuje na jedné straně jeho oddanost panovníkovi, na druhé straně zdůraznila jeho oddanost české tradici. Podle jejích slov se chod události začal rozcházet s jeho svědomím. Nakonec podle ní „podlehli hlubokému zklamání a vyčerpání“. Některé závěry Štěpánky Kutíšové lze ovšem považovat za přece jen poněkud zjednodušeně formulované. KUTÍŠOVÁ, Š.: *Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic (Pokus o profil osobnosti)*. Opera historica - Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis, 4, 1995, s. 94–95.

[77] JANÁČEK, J.: *Rudolf II. a jeho doba*. Praha 1987, především s. 444–445.

[78] JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*. Praha 1978, s. 330.

[79] SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Kašpar Boušek, Genealogie der Familie Lobkowitz, Rkp., fol. 171. V poslední době zhodnotil některé aspekty dvorské služby Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic LUTER,

Lobkovicova politická kariéra dosáhla prvního vrcholu na přelomu 16. a 17. století, kdy byl jmenován nejvyšším kancléřem království českého. Jeho povinností bylo spravovat českou dvorskou kancelář. Ve své funkci spojoval úlohy dvorského a stavovského úředníka. Než byla roku 1620 zřízena rakouská dvorská kancelář, již potom byla podřízena, patřila česká dvorská kancelář mezi nejdůležitější politické a byrokratické orgány v habsburských dědičných zemích. Vedle moci výkonné v sobě soustřeďovala i některé aspekty moci soudní. Lobkovicovo kancléřství spadalo do období strukturálních proměn. Funkce nejvyššího zemského kancléře postavila Lobkovicce do situace, v níž mohl kontrolovat veškerou významnější úřední činnost v zemi, a tím zprostředkovaně i prakticky celou aktivitu politickou. Pro osobní a politický život Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic bylo důležité, že ho funkce nejvyššího kancléře velmi pevně připoutala k Praze, resp. k Pražskému hradu. V tomto ohledu je dost možná symbolický přesun jeho sídla do někdejšího pražského rožmberského rodového paláce, stojícího přímo v areálu Hradu. Lobkovic jej získal po sňatku s Polyxenou z Pernštejna, vdovou po Vilémovi z Rožmberka.⁸⁰ Zdeňka Hlediková zdůraznila, že česká dvorská kancelář představovala na počátku 17. století jeden z úřadů, který působil ve všech zemích české koruny (podobně jako např. česká dvorská komora nebo úřad nejvyššího maršálka). Také tato skutečnost posléze umožnila zásahy Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic do jednání o vyřešení stavovského povstání nebo o některých svých majetkových požadavcích na Moravě. Vedle toho Hlediková také zaznamenala napětí, které od roku 1609 v souvislosti s jeho aktivitami v úřadě narůstalo. Čeští protestantští stavové považovali úřad více méně za svůj a zkušenost s Lobkovicovým postojem během krize 1608–1611 mu v jejich očích na popularitě nepřidala.⁸¹

Odstěhováním kanceláře do Vídně po roce 1618 se vztah Zdeňka Vojtěcha z Lobkovic k Praze uvolnil. Jeho osobní poměr k panovníkovi tím byl naopak upevněn. Lze říci, že právě díky funkci českého

P.: *Politický a společenský život na dvoře Ferdinanda II. ve světle španělské korespondence Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic a jeho manželky*. Opera historica – Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis, 4, 1995, s. 107–124.

(80) O Lobkovicím paláci na Pražském hradě a jeho historii KRČALOVÁ, J.: *Palác pánů z Rožmberka*. Umění, 18, 1970, s. 469–485. O životě lobkovicického dvora mj. v tomto paláci KOPIČKA, P.: *Dvůr Zdeňka Vojtěcha a Polyxeny z Lobkovic ve 20. a 30. letech 17. století*. Opera historica – Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis, 7, 1999, s. 469–493.

(81) JANÁK, J. – HLEDIKOVÁ, Z.: *Dějiny správy v českých zemích*. Praha 1989, s. 141–146. Speciálně o činnosti české dvorské kanceláře STLOUKAL, K.: *Česká dvorská kancelář 1599–1608. Pokus z moderní diplomatiky*. Praha 1931.

kancléře se v rozhodujícím okamžiku nástupu absolutismu mohl Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic stát jedním z prototypů dvorského šlechtice. Stal se dvořanem, šlechticem a úředníkem, jehož působení přesahovalo jednu zemi. Proto se mohl (nebo dokonce musel) takovýto šlechtic opírat o osobní majetek v různých částech habsburských zemí. Syn Zdeňka Vojtěcha, Václav Eusebius z Lobkovic, svou vojenskou i politickou kariéru započal tam, kam se jeho otec dostal po celoživotním snažení.⁸²

Od devadesátých let 17. století nosil Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic také titul říšského dvorského rady. Roku 1599 se stal členem českého zemského soudu. Druhá etapa jeho úřední a politické dráhy ovšem nastala až po stavovském povstání. Nový panovník Ferdinand II. se mu musel odměnit za jeho věrnost a loajalitu. Roku 1621 byl obdařen dokonce řádem zlatého rouna, vyhrazeným pouze pro nejvýznamnější šlechtice ze zemí habsburské koruny. Roku 1623 byl povýšen do stavu říšských knížat. To bylo možné jen proto, že mezitím získal hrabství Sternstein v Horní Falci, a tak se stal příslušníkem říšských stavů.⁸³

Z hlediska postupu na společenském žebříčku byl pro Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic obzvláště důležitý rok 1624. Panovník tehdy dokončoval své konečné vyrovnání s povstáním a přistoupil k závěrečnému odměnění svých podporovatelů funkcemi a tituly. Ve vídeňském šlechtickém archivu se nacházejí k osobě Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic dva záznamy, oba datované 17. srpna 1624. Tehdy již byl titulován jako „*Rytíř Zlatého rouna, císařský dvorský rada, komorník, nejvyšší kancléř Českého království*“. Císař mu navíc udělil knížecí titul (nyní i pro české země) pro něj i pro jeho následovníky v primogenituře. Ve druhé listině Ferdinand II. spojil titul knížete s tituly „*Lieber Oheim*“, „*Reichsfürst*“ a „*Regierender des Hauses*“.⁸⁴

Bylo řečeno, že Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic nejspíše pobýval více u dvora (ať již v Praze nebo později ve Vidni), nežli na svých statcích. Doslvědčují to jednak úřední materiály, vycházející z jeho kanceláře a jeho rukou signované. Přesto se i on opíral o ekonomickou i sociální sílu svých držav. I v době, kdy se naplno věnoval politice, se nepřestal zajímat o hospodaření na svých panstvích, včetně takových detailů, jakými byly opravy jezů či mostů. V titulaturách

(82) O tom WOLF, A.: *Fürst Wenzel Eusebius von Lobkowitz*. Wien 1869, s. 9–29.

(83) KALISTA, Z.: *Češi, kteří tvořili dějiny světa*. Praha 1939, s. 73–82.

(84) AVA WIEN, ADELARCHIV, Lobkowitz. FRANK, K. F.: *Standeserhebungen*. 3. K-N. Schloß Senftenegg 1972, s. 151.

z dvacátých let 17. století se uvádí, že byl Lobkovic pánem na Chlumci, Jistebnici a Roudnici. Chlumeck (dnes Vysoký Chlumeck) bylo staré rodové panství Lobkoviců. Nacházelo se na pomezí středních a jižních Čech, pět kilometrů západně od Sedlčan. Ty byly na počátku 17. století součástí chlumecké državy, když je Lobkovic roku 1601 koupil od Petra Voka z Rožmberka, a tvořily na ni významný městský prvek. V jižních Čechách leželo i další panství Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic, Jistebnice. Bylo podstatně menší, nenacházel se na něm významnější hradní komplex ani městské centrum, bylo však jedním z tradičních lobkovických majetků.⁸⁵

Sňatkem s Polyxenou Rožmberskou z Pernštejna získal Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic další významné panství. Byla to rožmberská Roudnice nad Labem. Město s hradem a dvaceti sedmi vesnicemi získal Vilém z Rožmberka roku 1575 od císaře Maxmiliána II. Přikoupil dvě vesnice, nechal přebudovat roudnický hrad. Zároveň se pokusil rekonstruovat hospodářský stav panství. Po smrti Viléma z Rožmberka se Roudnice stala hlavním venkovským sídlem ovdovělé Polyxeny.⁸⁶

Po sňatku mezi Polyxenou z Rožmberka a Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic zůstala podle dostupné literatury Roudnice i nadále hlavním venkovským sídlem nového manželského páru. Svým významem značně převýšila jihočeský Chlumeck. Navíc se nacházela v blízkosti takových center, jakými byly před propuknutím případu Ladislava a Jiřího z Lobkovic Libochovice nebo Mělník. Zdeňku Vojtěchu Popelovi z Lobkovic se tak znovu podařilo navázat na rodovou tradici, zakotvenou v oblasti Polabí. Sám se sice podílel na nových pozemkových ziscích jen nepřímo, o to více však byla aktivní jeho manželka.⁸⁷

(85) Základní informace o statcích Lobkoviců v jižních Čechách: Vysoký Chlumeck BĚLOHLÁVEK, M. (ED.): *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Západní Čechy*. Praha 1985, s. 398–399. Jistebnice TRÍSKA, K. (ED.): *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Čechy*. Praha 1986, s. 97–98. O koupi Sedlčan a postavení dalších statků Lobkovic SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNICHTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Kašpar Boušek, Genealogie der Familie Lobkowitz, Rkp., fol. 175v. Za informaci o hospodářské aktivitě Lobkovic na jeho statcích děkuji PhDr. Petru Kopiczkovi.

(86) Dějiny Roudnice nad Labem jsou alespoň částečně zpracovány. Např. KŘIVKA, J.: *Roudnický velkostatek na sklonku 16. století*. Historie a muzejnictví, 1, 1956, s. 117–136, 195–204, 237–248; RYANTOVÁ, M.: *Polyxena z Lobkovic, rozená z Pernštejna a její hospodářská činnost*. In: VOREL, P. (ED.): *Pernštejnové v českých dějinách. Sborník příspěvků z konference v Pardubicích 8.-9.9.1993*. Pardubice 1995, s. 105–114. V době stavovského povstání bylo panství Polyxeně z Lobkovic konfiskováno a posléze císařem vráceno. Po smrti Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic se panství Roudnice stalo fideikomisem.

(87) O Lobkovických rezidencích v Libochovicích a v Mělníku a o vztahu Lobkoviců

Za společné držby Roudnice Zdeňkem Vojtěchem Popelem z Lobkovic a Polyxenou z Lobkovic bylo značně zvelebeno hospodářství na roudnickém velkostatku. Panství bylo již po několikáté rozšířeno, tentokrát o některé dvory a vesnice směrem na Mělník, na úpatí Řípu. Ještě před Bílou horou stačili Lobkovicové investovat do rozvoje svého rezidenčního města. Byl opraven zámecký kostel a založen kapucínský klášter s kostelem. Obnovena byla i rozsáhlá renesanční přestavba roudnického zámku.⁸⁸

Etapa pozdní renesance byla na Roudnici ukončena stavovským povstáním roku 1618. Tehdy postihla statky Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic majetková konfiskace, nařízená pražským stavovským direktoriem. Stalo se tak na sněmu 29. července 1619 na základě stejného zákona, který postihl i brandýské panství Karla st. ze Žerotína. Mezi „*zpronevěřilými syny vlasti*“ se nejvyšší kancléř ocitl ve chvíli, kdy již pobýval na císařském dvoře ve Vídni.⁸⁹

Ke správě svých statků se mohl Lobkovic vrátit až po porážce povstání. Prostřednictvím Polyxeny se Lobkovicům podařilo navíc získat griespeckovskou Nelahozeves a Encovany Ladislava Zejdlice ze Šenfeldu. Středisko lobkovických držav se tak již v plné míře přeneslo z jihočeského Chlumce do Polabí.

Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic zemřel 26. června 1628 ve Vídni. Po celá dvacátá léta spravovala veškeré statky Polyxena z Lobkovic. Po její smrti roku 1642 je v plné míře převzal Zdeňkův syn, Václav Eusebius z Lobkovic.⁹⁰

* * *

Václav Eusebius z Lobkovic byl zcela jiným typem velmože nežli jeho otec. Proměny kolem roku 1620 zažil v dětském věku. Nebyl ni-

k poddaným jejich panství NEUDERTOVÁ, M.: *Dvě lobkovické rezidence na sklonku 16. století*. In: KOKOJANOVÁ, M. (ED.): *Měšťané, šlechta a duchovenstvo v rezidenčních městech raného novověku*. Prostějov 1997, s. 149–155. Autorka zdůrazňuje snahu Lobkoviců o razantní přístup k poddaným svých rezidenčních měst v době protireformace. O lobkovické rezidenci na Vysokém Chlumci v poslední době RYANTOVÁ, M.: *Nejstarší urbář panství Vysoký Chlumec z roku 1604*. In: *Seminář a jeho hosté. Sborník k šedesátým narozeninám doc. Dr. Rostislava Nového, CSc.* Praha 1992, s. 227–236; RYANTOVÁ, M.: *Proměny lobkovické rezidence na Vysokém Chlumci*. Opera historica – Editio Universitatis Bohemiae Meridioanalisis, 7, 1999, s. 223–249.

(88) Základní informace ANDĚL, R. (ED.): *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Severní Čechy*. Praha 1984, s. 404–410.

(89) BÍLEK, T. V.: *Dějiny konfiskací v Čechách*. Praha 1882, s. XXI–XXV; JANÁČEK, J. (ED.): *Pavel Skála ze Zhoře, Historie česká*. Praha 1984, s. 169; VOLF, M.: *Zdeněk a Polyxena z Lobkovic za povstání a po něm ve světle své korespondence*. Praha 1972.

(90) O tom WOLF, A.: *Fürst Wenzel von Lobkowitz*. Wien 1869, kapitola *Roudnitz und die Lobkowitz*, především s. 12–14.

čím vázán k obvyklému stavovskému dualismu a svou životní dráhu zcela spojil se službou vídeňskému dvoru.

V období, kdy Václav Eusebius držel dřevohostické panství, stál pouze na prahu své kariéry. To ho odlišovalo od Verdenberga, Adama ml. z Valdštejna, Zdeňka Vojtěcha z Lobkovic i dalších velmožů bělohorské éry. Václav Eusebius svou profesionální dráhu začínal jako voják. To výrazně ovlivnilo jeho osobní vztah k rodinným statkům, na něž přijížděl jen velmi zřídka.⁹¹

Charakteristiku Václava Eusebia z Lobkovic podal jeho životopisec Adam Wolf. Zabýval se Václavovými vazbami na rod a jeho tradici, vztahem k panovníkovu dvoru i rodinným statkům. Václav Eusebius z Lobkovic se narodil 30. ledna 1609 jako jediný syn stárnoucích rodičů Zdeňka Vojtěcha a Polyxeny z Lobkovic. Byl vymodleným dítětem a jeho narození bylo v rodině považováno takřka za zázrak. Vzhledem k původu a postavení měl od útlého věku přístup do nejvyšších kruhů. Při jeho křtu byl prostřednictvím svého vyslance zastoupen španělský král Filip III., mezi jeho příbuznými byli příslušníci mantovských Gonzagů i dalších významných evropských a českých šlechtických rodin. Václavu Eusebiovi se mělo dostat co nejlepšího vzdělání. Dětství strávil se svojí matkou v Praze. Pravděpodobně po ní zdědil jazykový talent, Polyxena ho sama učila španělsky a italsky. U pražských jezuitů posléze studoval latinu, filozofii a práva. Jeho osobním preceptorem se stal Vavřinec Bärnclau, který později Václava Eusebia z Lobkovic doprovázel na studijních cestách po Evropě a po návratu působil jako vysoký úředník na jeho dvoře.⁹²

Cílem studijních cest Václava Eusebia z Lobkovic byla především Itálie. Roku 1627 pobýval delší dobu v Mantově na dvoře Gonzagů. Zamířil také do západní Evropy: Německa, španělského Nizozemí, Francie. Na cestách se setkával s nejvýznamnějšími osobnostmi své doby, včetně nizozemské místodržitelky, infantky Isabely. Měl možnost vidět nádherná umělecká díla a poznat životní styl na podstatně větších a luxusněji vybavených dvorech, než jaké nabízela Praha, po Rudolfově pádu proměněná na provinční město.⁹³

(91) KALISTA, Z.: *Češi, kteří tvořili dějiny světa*. Kap. *Václav Eusebius z Lobkovic*. Praha 1939, s. 179–182.

(92) WOLF, A.: *Fürst Wenzel von Lobkowitz*. Wien 1869, kapitola *Jugend und Soldatenleben*, s. 15–34. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNÍČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Kašpar Boušek, *Genealogie der Familie Lobkowitz*, Rkp., fol. 195–196. MAREK, P.: *Dětství a dospívání Václava Eusebia z Lobkovic*. In: BARTEČEK, I. (ED.): *Historte '99. Celostátní studentská vědecká konference*. Olomouc 2000, s. 61–87.

(93) Václav Eusebius z Lobkovic dostal od infantky Isabely darem obraz od Antony

Po smrti Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic převzala správu jeho statků i dvora Polyxena z Lobkovic. Mladému Václavu Eusebiovi tak bylo umožněno, aby se i nadále pohyboval mimo domov. Po roce 1627 ještě pokračoval ve svých kavalírských cestách. Na dvoře v Amsterdamu se setkal s vévodou Jindřichem Oranžským a v Londýně byl dokonce představen samotnému králi Karlovi I.⁹⁴ Václav Eusebius z Lobkovic se vrátil do vlasti roku 1631. Ani tehdy se ovšem nestal venkovským šlechticem, správcem statků a hospodářem. Započal vojenskou kariéru a stal se důstojníkem císařské armády. Zdeněk Kalista se domnívá, že tak učinil ve snaze urychlit svůj kariérní postup, nikoliv v touze po celoživotní vojenské dráze. Dost možná k jeho rozhodnutí napomohla okamžitá situace roku 1631, vyvolaná saským vpádem do Čech. Nejen, že měl Lobkovic příležitost upozornit na sebe ve dvorských kruzích. Mohl se také zapojit do obrany svých vlastních severočeských statků. Ty byly vpádem Sasů, podporovaných celou řadou českých emigrantů, bezprostředně ohroženy. Svou úlohu patrně sehrál i Lobkovicův jmenovec a vzdálený příbuzný, Albrecht Václav Eusebius z Valdštejna.⁹⁵

V prvním okamžiku přišlo Václavu Eusebiovi z Lobkovic vhod, že jeho otec svého času pro sebe na Ferdinandovi II. vymohl moravské statky Ladislava z Lobkovic. Na holešovském panství nyní Václav Eusebius z Lobkovic verboval vojáky pro svůj pluk jízdních arkebuzírů. Dne 20. května 1632 ho císař jmenoval plukovníkem.⁹⁶ Hned na jaře byl Václav Eusebius z Lobkovic vyslán do Slezska, kde právě operoval se svou armádou Albrecht z Valdštejna. Napříště se měla stát Lobkovicova vazba ke Slezsku trvalou záležitostí. Rok 1632 přečkal

van Dycka. Stýkal se na jejím dvoře s učenci i umělci. Poznal bohatá flámská města a seznámil se s dvorským životem.

(94) WOLF, A.: *Fürst Wenzel von Lobkowitz*. Wien 1869, s. 16–17.

(95) Císařský generalissimus Albrecht z Valdštejna mohl mladému Lobkovicovi v jeho služebním postupu značně pomoci. Zároveň mohl eliminovat některé výhody císařových rádců vůči Václavu Eusebiovi z Lobkovic, vyplývající z nejednoznačného postoje jeho otce k rodicimu se císařskému absolutismu.

(96) Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic nejdříve získal po smrti svého bratra na Moravě 1621 Holešov, poté 1623 z konfiskace Dřevohostice, Prusinovice a Bystřici, 1625 přikoupil Rymice a Roštění s církevními lény za 18.000 zl. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Kašpar Boušek, Genealogie der Familie Lobkowitz, Rkp., fol. 178–176v. Materiály k Holešovu a ostatním moravským statkům SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Bystřice L7/1–2, Holešov L 8, Rymice L 8/11. Povýšení Václava Eusebia na plukovníka se událo na základě císařského dekretu. Václav Eusebius z Lobkovic posléze sestavil svůj první štáb ze svých někdejších průvodců na kavalírských cestách. WOLF, A.: *Fürst Wenzel von Lobkowitz*. Wien 1869, s. 17.

Václav Eusebius z Lobkovic jako vojenský velitel Zhořelce. Poté byl jeho pluk začleněn do hlavního proudu Valdštejnovy armády. Stýkal se s předními důstojníky císařského i ligistického vojska. Někteří z nich později sehráli aktivní roli při svržení Albrechta z Valdštejna: Marradas, Schaumburg, Gallas, Coloredo. Právě přímá podřízenost Lobkovice Rudolfu Coloredovi způsobila, že vcelku bez potíží přestál pád vévody frýdlantského. Byl naopak odměněn některými tituly a statky, po čase mimo jiné Zaháňským vévodstvím.⁹⁷

Na podzim 1633 měl Lobkovic na starosti obranu severozápadních Čech. Nejspíše měl při plnění této povinnosti možnost pobývat na Roudnici. Už na Vánoce 1633 byl ale nazpět ve Slezsku, kde přečkal i valdštejnskou krizi. Vojenská služba Lobkovice od jeho statků neustále vzdalovala. Počátkem roku 1634 podnikl kratší tažení do Horní Falce, v letech 1635 a 1636 do Porýní, Vestfálska a Hesenska. Posléze operoval se svými vojsky v Duryňsku a v Sasku. Dosáhl hodnosti generála-polního vachmistra a stal se členem dvorské válečné rady.⁹⁸

První etapa vojenské kariéry Lobkovice vyvrcholila roku 1638. Tehdy se Václav Eusebius na čas vrátil do Čech a přibližně po dobu jednoho roku pobýval spolu se svou matkou na Roudnici.⁹⁹ Takřka ve třiceti letech se mu tedy poprvé v životě dostalo příležitosti, aby se mohl starat o chod svých statků. Zdá se ovšem, že jeho dvůr a kancelář fungovaly s automatickou spolehlivostí. Vstupem do dvorské válečné rady Václav Eusebius z Lobkovic překročil hranici mezi dráhou vojáka a kariérou politika, resp. diplomata. Napříště již nezískával vysoké vojenské hodnosti za zásluhy na bojišti, nýbrž za diplomatické zajištění válečných operací. Roku 1640 vedl na císařův pokyn jednání na dvoře saského kurfiřta Jana Jiřího, aby zajistil jeho účast na říšském sněmu v Řezně a řešení náboženských svobod ve Slezsku. O tři roky později dostal od arcivévody Leopolda Viléma za úkol, aby

(97) O aktivitách Valdštejnovy armády ve Slezsku roku 1632 GINDELY, A.: *Geschichte des Dreißigjährigen Krieges*. Leipzig 1882-1883, s. 240-276; JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*. Praha 1978, s. 401-405. Janáček také vykresluje personální vztahy ve Valdštejnově armádě v tomto období. Šlo o jeho druhý generalát, kdy si Valdštejn kladl vůči Ferdinandovi III. nejrůznější podmínky, kdy zároveň narůstal v císařské armádě vůči jeho osobě značný odpor.

(98) O kariérním postupu Lobkovice v tomto období WOLF, A.: *Fürst Wenzel von Lobkowitz*. Wien 1869, s. 19-24; o průběhu války v tomto období mj. edice TOEGEL, M. (ED.): *Documenta bohémica bellum tricennale illustrantia*. Tomus V. *Der Schwedische Krieg und Wallensteins Ende 1630-1635*. Praha 1977. Mezi osobami korespondujícími ve vojenských i politických záležitostech se často vyskytuje i Václav Eusebius z Lobkovic.

(99) S přestávkou v době tažení švédského generála Banéra proti Praze v létě a na podzim 1639.

Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic (Lobkoviczká obrazárna Nelahozeves)

předsedal soudnímu jednání nad viníky porážky v bitvě u Breitenfeldu. Lobkovic tehdy vydal dva rozsudky smrti, vykonané později na Staroměstském náměstí.¹⁰⁰

V následujících letech již Václav Eusebius z Lobkovic neopouštěl nejužší okruh spolupracovníků císaře Ferdinanda III. Roku 1644

[100] GINDELY, A.: *Geschichte des Dreißigjährigen Krieges*. Leipzig 1882-1883, s. 214-225. Již během roku 1639 ovšem Lobkovic s odkazy na svou nemoc usiloval o odchod z válečného pole ke dvoru. Na toto téma jednal s Matyášem Gallasem. TOEGEL, M. (ED.): *Documenta bohémica bellum tricennale illustrantia*. Tomus VI. *Der große Kampf um die Vormacht in Europa*. Praha 1978, s. 337.

s ním byl v Linci, následujícího roku v Praze, kde pomáhal organizovat obranu proti postupujícímu švédskému vojsku. Spolu s císařem se posléze před Švédý ukryl v Řezně. Po překonání největšího nebezpečí znovu doprovázel panovníka do Prahy, na korunovací následníka trůnu (budoucího Ferdinanda IV.). Ani to ještě nebyl konec jeho hořečné diplomatické aktivity čtyřicátých let. Jakmile byla pražská ceremonie u konce, vypravil ho císař k arcivévodovi Leopoldu Vilémovi. Úkol nebyl tentokrát nikterak jednoduchý. Měl císařova bratra informovat o tom, že byl zbaven funkce nejvyššího velitele císařského vojska a že má naopak převzít úřad místodržitele v habsburském Nizozemí. Adam Wolf podle Lobkovicovy korespondence soudí, že vykonal tuto misi jen s velkou nechutí. Údajně si Leopolda Viléma jako svého velitele považoval a jen nerad zasahoval do sporů mezi císařem a arcivévodou.¹⁰¹

Čtyřicátá léta 17. století přivedla Václava Eusebia z Lobkovic mezi elitu habsburské monarchie i do významných kruhů v Říši. Roku 1641 byl císařským dekretem, vydaným v Řezně 23. srpna, titulován jako „*kníže a vladař domu, císařský dvorský válečný rada, komorník a nejvyšší polní zbrojmistr*“. Jeho panství Neustadt an der Waldnaab v Horní Falci, jež zdědil po svém otci, bylo povýšeno na „*pokněžněné hrabství Sternstein*“. Sám Lobkovic tím získal právo titulovat se jako „*Gefürsteter Graf von Sternstein*“. Následující Lobkovicův spis ve vídeňském šlechtickém archivu pochází z roku 1647. Tehdy již měla jeho titulatura náležitou délku. Evidentně se na ní zasloužili nejen jeho rodiče, ale již také sám Václav Eusebius: „*Pokněžněný hrabě na Sternsteině, pán na Holešově, Chlumci, Roudnici nad Labem, Litomyšl, vévoda ve Slezsku na Zaháni, kníže a vladař domu, rytíř Zlatého rouna, císařský tajný rada, komorník a viceprezident císařské dvorské válečné rady*.“ Měl právo být císařem oslovován titulem „*Lieber Oheim*“, byl mu polepšen palatinát, který držel od roku 1624. Bylo mu uděleno právo svobodně nabývat šlechtická sídla a „*privilegium denominandi*“, jakož i právo „*salva guardia*“ a „*privilegium de non usu*“. Lobkovicovi bylo dovoleno, aby veškerá práva a privilegia mohl v případě úmrtí bez mužských potomků s tituly a majetky volně postupovat dalším osobám. To nebylo zcela bez opodstatnění, neboť roku 1647 byl Václav Eusebius z Lobkovic ještě bezdětný. Jeho prvorozený syn Ferdinand se narodil až roku 1655 z manželství s princeznou a rýnskou falckraběnkou Augustou Žofii.¹⁰²

(101) Zdá se, že postava Leopolda Viléma Habsburského sehrála v životě Václava Eusebia z Lobkovic nezanedbatelnou roli.

(102) AVA WIEN, ADELSARCHIV, Lobkowitz, Wenzel Eusebius, Regensburg 23. VIII. 1641

Zmíněné „*Standeserhebung*“ z roku 1647 je možno dávat do souvislosti s dalšími Lobkovicovými diplomatickými úkoly. Uvnitř „*Rakouského domu*“ se tehdy děly významné změny. Leopold Vilém odešel jako mistodržitel do habsburského Nizozemí. Mimoto bylo potřeba projednat několik dynastických sňatků. Vrcholila mírová jednání v Münsteru a Osnabrücku. Václav Eusebius z Lobkovic byl v té době již jedním z nejmocnějších mužů v habsburských zemích, a to jak velikostí svých statků, tak i sbírkou titulů. Byl proto pověřen jednáním s vyslanci bavorského kurfiřta, francouzského a švédského krále. Výsledkem bylo podepsání separátního míru. Lobkovic ovšem musel pro myšlenku míru získat také generály říšské a císařské armády, kteří si již na válku zvykli a dokázali z ní náležitě těžit.¹⁰³

Od roku 1647 Václav Eusebius z Lobkovic opětně doprovázel panovníka na jeho cestách. Prakticky převzal kompetence prezidenta dvorské válečné rady a osobně organizoval obranu Prahy při posledním švédském tažení. Roku 1649 se stal druhým nejvýznamnějším členem tajné rady a de jure vystřídal hraběte Jindřicha Šlika v prezidenství válečné rady.¹⁰⁴

Léta 1649–1651 byla obdobím, kdy Václav Eusebius z Lobkovic přetrhal veškeré své vazby s rodovými statky na Moravě. Natrvalo se usadil ve Vídni, aby stál napříště co nejbližší panovníkovi. Podle Adama Wolfa v této době zcela přestal navštěvovat svá moravská panství. Nikdy více se neobjevil v Zahání a také v Roudnici budoval obrovský zámecký a rezidenční areál bez toho, aby zde dlouhodoběji pobýval. I přesto se ovšem cílevědomý Lobkovic považoval za odborníka ve správě dominií. Korespondenčně zasahoval do jejich řízení a neváhal ostře kritizovat i své zasloužilé a letité hospodářské úředníky, včetně Rožďalovského.¹⁰⁵

* * *

a Preßburg 15. II. 1647; SRB, A. - DVOŘÁK, J.: *Z Lobkovic*. In: *Ottův slovník naučný*. XVI. Praha 1900, s. 226.

(103) O mírových jednáních v Münsteru a Osnabrücku ŠINDELÁŘ, B.: *Vestfálský mír a česká otázka*. Praha 1969; BURCKHARDT, J.: *Der Dreißigjährige Krieg*. Frankfurt/M 1992, s. 198–244.

(104) WOLF, A.: *Fürst Wenzel von Lobkowitz*. Wien 1869, s. 31–32; SCHWARZ, H. F.: *The imperial privy council in the seventeenth century*. Cambridge 1943, s. 289–290.

(105) WOLF, A.: *Fürst Wenzel von Lobkowitz*. Wien 1869, s. 37–40. Rožďalovského Lobkovic několikrát kritizoval za liknavost ve vyjednávání ohledně převodu dřevohostického panství. Rožďalovský se vždy bránil poukazy na svou činnost a bral dokonce za svědka Pána Boha. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNÍČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Materiály Holešova, L 8/11, fol. 62–67v. Za laskavé upozornění na Lobkovicovy hospodářské aktivity děkuji PhDr. P. Kopiczkovi.

Po dobu společné vlády Polyxeny a Václava Eusebia z Lobkovic se centrum Lobkovických držav přesunulo z jihočeského Vysokého Chlumce do Prahy, resp. do severočeské Roudnice nad Labem. Zde žila Polyxena a do jisté míry odtud spravovala veškeré lobkovické statky i v době, kdy Václav Eusebius pobýval mimo domov. V pražském paláci, popř. na roudnickém zámku sídlila rozsáhlá centrální kancelář, jež řídila chod roudnického panství i ostatních dominií. Úředníci kanceláře na čele s kancléřem měli ve své pravomoci řídit veškeré lokální kanceláře na jednotlivých statcích Václava Eusebia z Lobkovic.¹⁰⁶

Důležité místo ve struktuře rodových držav stále zaujímal Vysoký Chlumeck, jež symbolizoval lobkovický původ a tradici. Lobkovicové dávali najevo, že jejich rodová historie je dostatečně dlouhá a bohatá a že z nich přímé příbuzenství s Pernštejnými a s Rožmberky dělá jednu z předních českých dynastií.¹⁰⁷

Velkou centrální kancelář začal budovat Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic. Na Roudnici se v té době již nacházel archiv této části rožmberských statků. Zdeněk Vojtěch z Prahy a z Roudnice řídil také Neustadt-Sternstein v Horní Falci, Vysoký Chlumeck a po roce 1623 také svá moravská dominia. Když se stal vladařem lobkovického domu Václav Eusebius, byla již kancelář tak rozsáhlá, že jí bylo nutno reorganizovat. Tuto práci dostal na starost kancléř Adolf Hammar ze Schrozburgu, který měl řídit kancelář, spisovnu i archiv. Zároveň měl vrchní dohled nad chodem celého rodového majetku. Byl to právě on, koho Lobkovic zplnomocnil ke všem majetkoprávními krokům ve věci Dřevohostic. V letech 1646–1651 Hammar podobně vystupoval i vůči zaháňskému knížectví.¹⁰⁸

Dalším významným mužem, který byl prototypem lobkovického vrchnostenského úředníka a který výrazně zasáhl i do osudů dřevohostického panství, byl Samuel Horác Rožďalovský. Ještě předtím,

(106) KŘÍVKA, J. – HANZAL, J. – KOŠTÁL M. – KYNČIL, J.: *Státní archiv v Litoměřicích. Průvodce po archivních fondech*. Praha 1963, s. 104–108.

(107) Chlumeck zůstal i nadále tradičním rodovým panstvím, aniž by se stal součástí hrabství nebo knížectví. Statek Lobkovic roku 1409 koupil zakladatel rodu Mikuláš Chudý, který se po něm začal psát. Statek později prošel složitým vývojem. Nyní jej Polyxena z Lobkovic koupila znovu a připojila ho k roudnickému dominiu. O poměrech na Vysokém Chlumci RYANTOVÁ, M.: *Proměny lobkovické rezidence na Vysokém Chlumci*. Opera historica – Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis, 7, 1999, s. 223–249.

(108) Ačkoliv na lobkovických državách existovala také funkce hofmistra, měl Adolf Hammar přibližně shodné postavení, jako Michael Holzmüller na dvoře Verdenbergu. KŘÍVKA, J. – HANZAL, J. – KOŠTÁL M. – KYNČIL, J.: *Státní archiv v Litoměřicích. Průvodce po archivních fondech*. Praha 1963, s. 104.

než dostal za úkol uspořádat lobkovický archiv, byl hejtmanem na několika jejich dominiích. Jeho praktické kompetence však vždy přesahovaly správu pouhého jednoho statku. Hejtmanem holešovského panství se stal nejspíše roku 1644, to již byl ale v lobkovických službách celých třiatdvacet let a bylo mu čtyřicet osm let. V různých funkcích v lobkovické vrchnostenské správě vydržel i nadále, po prodeji Holešova byl hejtmanem na Jistebnici a poté na Vysokém Chlumci.¹⁰⁹

Rodinný archiv Lobkoviců zahrnuje také četnou korespondenci, dokládající jejich široké společenské aktivity, z nichž se alespoň některé uskutečňovaly v Roudnici a dalších rezidencích. Korespondence s preláty dokládá tradiční zájem Lobkoviců o církevní záležitosti, hmatatelný i v jejich patrimoniální politice. Byli patrony mnohých kostelů a klášterů. Zdeněk Vojtěch a Václav Eusebius budovali zámecký kostel i kapucínský kostel a klášter v Roudnici. Podíleli se na financování několika kostelů v Praze, především kostela sv. Tomáše, v jehož blízkosti měli jeden ze svých pražských domů. Po koupi litomyšlského panství to byl právě Václav Eusebius z Lobkovic, kdo podporoval stavbu zdejšího kostela a koleje piaristů. Podobně postupoval na Sternstejně, v Zaháni a na moravských statcích.¹¹⁰

Velmi rozvinutý byl lobkovický patronát. Týkal se hned několika kostelů a kostelních majetků v Roudnici, v Chlumci a v Sedlčanech, v Libčevsi, Střekově, Jistebnici. Mezi tyto aktivity patřila i správa kostelních polí, lesů, vybírání desátků a vyplácení vrchnostenského deputátu.¹¹¹

Zdeněk Vojtěch i Václav Eusebius z Lobkovic pokračovali v protireformačních opatřeních, zahájených již v předbělohorském období. Archivní materiály dokládají, že během první poloviny 17. století byli z jejich statků odstraňováni nekatoličtí duchovní a naopak dosazováni katoličtí kněží. Poddaní byli vedeni k přestupu ke katolictví, mj. vysíláním kapucínských misii a pořizováním zpovědních seznamů.¹¹²

(109) SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Materiály Holešova, Relace Rožďalovského, L 8/11. Za laskavou informaci o dělce služby Rožďalovského děkuji Dr. Eduardu Mikuškovi.

(110) Aktivity Lobkoviců jsou doloženy také různými relacemi z panovnických dvorů prakticky celé Evropy. Církevní korespondence zase dokazuje, že měli Zdeněk Vojtěch, Polyxena i Václav Eusebius z Lobkovic kontakty s nejméně významnými preláty své doby. Nechyběli mezi nimi Caraffa, Aldobrandini, Dietrichstein, Harrach nebo Khlesl. KŘÍVKA, J. - HANZAL, J. - KOŠTÁL M. - KYNČIL, J.: *Státní archiv v Litoměřicích. Průvodce po archivních fondech*. Praha 1963, s. 130-132.

(111) KŘÍVKA, J. - HANZAL, J. - KOŠTÁL M. - KYNČIL, J.: *Státní archiv v Litoměřicích. Průvodce po archivních fondech*. Praha 1963, s. 131-132.

(112) KALISTA, Z.: *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*. Praha 1939, s. 75-76, 180-181.

Václav Eusebius z Lobkovic (Lobkowiczská obrazárna Nelahozeves)

V pobělohorské době reprezentovaly venkovské dvory Lobkoviců rodící se barokní kulturu. Během první poloviny 17. století podnikal Václav Eusebius z Lobkovic pouze menší stavební akce. Ačkoliv nabyl Lobkovic důkladného vzdělání, byl na počátku tohoto období ještě příliš mladý. Později ho zaměstnávaly vojenské povinnosti. Jeho proměna v mecenáše umění a kultury proběhla až s koncem války a jeho příchodem k císařskému dvoru. Závažnějším přestavbám roudnického zámku do té doby nepřály ani válečné akce, které se oblastí severních Čech několikrát přehnal. Monumentální přestavba zámku Roudnice (do jeho dnešní podoby) tak započala až roku 1652.

Roudnice nad Labem byla ovšem dostatečně honosným rodovým sídlem již v první polovině 17. století. Rozsáhlý projekt renesanční přestavby zámku nechal vyhotovit již Vilém z Rožmberka. Na počátku 17. století zde Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic vybudoval čtyřkrídly zámecký komplex s uzavřeným nádvořím. Z rožmberských jižních Čech bylo na Roudnici odvezeno také cenné vybavení a obrazy, jež se později staly základem roudnické lobkovické obrazárny.¹¹³

Významu obou Lobkoviců odpovídá i velikost jejich dvora. Vzhledem k nepřítomnosti vládařů na svých statcích byl veden vzdělanými a zkušenými vrchnostenskými úředníky. Náležitou úroveň museli mít i lobkovičtí dvořané. Přehled základních funkcí na roudnickém dvoře uvádějí vrchnostenské instrukce. Je nepochybné, že byl lobkovický „Hofstaat“ budován postupně; úměrně s nárůstem prestiže Václava Eusebia z Lobkovic.¹¹⁴ Lze předpokládat, že jádro lobkovického roudnického dvora vzniklo na počátku 17. století. Adolf Hammar ze Schrozburgu a Samuel Horác Rožďalovský, se stali kmenovými vrchnostenskými zaměstnanci a dvořany ještě před polovinou 17. století.¹¹⁵ Lobkovický dvůr samozřejmě nesídlil výhradně na Roudnici, ale jeho část doprovázela Václava Eusebia z Lobkovic na jeho ces-

(113) O přestavbě zámku v Roudnici ANDĚL, R. (ED.): *Hrady, zámky a tvrze. Severní Čechy*. Praha 1984, s. 408; POCHE A KOL.: *Umělecké památky Čech*. Sv. 3. P.Š. Praha 1980, s. 239; DVOŘÁK, M.: *Geschichte des Raudnitzer Schlossbaues*. Wien 1873.

(114) WOLF, A.: *Fürst Wenzel Eusebius von Lobkowitz*. Wien 1869, s. 37-40.

(115) KŘIVKA, J. - HANZAL, J. - KOŠTÁL M. - KYNČIL, J.: *Státní archiv v Litoměřicích. Průvodce po archivních fondech*. Praha 1983, s. 104-105. Jména Hammara i Rožďalovského se objevují ve 40. letech v materiálech Dřevohostic. Podle Křivky byla kancelář vybudována 1640. Hammar ale postupně získal na lobkovickém dvoře další významné funkce. V poslední době podal přesnou strukturu i velikost dvora Zdeňka Vojtěcha z Lobkovic na základě zachovaných seznamů účastníků jeho pohřbu Petr Kopička. KOPÍČKA, P.: *Dvůr Zdeňka Vojtěcha Popela z Lobkovic ve 20. a 30. letech 17. století*. Opera historica - Editio Universitatis Bohemiae Meridionalis, 7, 1999, s. 469-493.

tách. Některé složky spisovny a archivu se ve sledovaném období nacházely v Praze.¹¹⁶

Na čele dvora stál dvorský maršál. Jemu byl podřízen hofmistr. Na nižších funkcích jsou zaznamenáni podkoní, dvorští pokladníci, celá řada pázat, několik dvorských kaplanů, trumpetistů a mnozí služebníci. Součástí dvora byla rozsáhlá kancelář. Byla podřízena kancléři, kterému pomáhalo několik sekretářů a radů. O finance se starala knížecí komora na čele s komorním direktorem. Dále v ní úřadovali komorní radové, rentmistři a účetní. O hospodaření lobkovických statků v Čechách se staral ústřední regent. Ten měl k ruce inspektory a hospodářské rady. Na jednotlivých dominiích působili hejtmani a nižší úředníci. O konkrétní hospodářské oblasti se starali lesní a lovčí, hormistři, huťmistři apod. Vlastní oddělený správní systém mělo pokněžněné panství Sternstein v Horní Falci, kde byla struktura úřednictva rozšířena také o správce lén. Po roce 1646 Václav Eusebius z Lobkovic navíc převzal celý dvorský a úřední aparát zaháňského vévodství, vybudovaný Albrechtem z Valdštejna. V pozdějších letech zaměstnával vlastní agenty a vyslance, kteří působili jednak ve Vidni, jednak v Řezně. Agenti hájili zájmy knížete před císařským dvorem, resp. před říšskými stavy.¹¹⁷

Dvůr Václava Eusebia z Lobkovic na sklonku první poloviny 17. století svým rozsahem a strukturou přesahoval běžné šlechtické dvory. Projevoval se v něm rys barokní knížecí reprezentace, stavějící knížete na roveň suverénních vládařů německých teritoriálních států.¹¹⁸ Kníže mohl realizovat centralistickou politiku (podobně ji uplatňoval Albrecht z Valdštejna nebo Jan Křtitel z Verdenberga). Řízení správy i ekonomiky veškerých svých statků a dominií svěřil do rukou nejvyšších úředníků v Praze, resp. na Roudnici. Z tohoto důvodu se také o osudech dřevohostického panství rozhodovalo v Praze a v severních Čechách, a proto měl veškeré majetkoprávní úkony na starosti kancléř Adolf Hammar. V samotných Dřevohosticích se zpravidla pohybovali pouze nižší úředníci a komisaři, kteří nedisponovali širšími kompetencemi. Své depeše do Roudnice museli navíc posílat prostřednictvím patrimoniální správy moravských lobkovických statků v Holešově.¹¹⁹

(116) KÁIVKA, J. – HANZAL, J. – KOŠTÁL M. – KYNČIL, J.: *Státní archiv v Litoměřicích. Průvodce po archivních fondech*. Praha 1963, s. 105.

(117) WOLF, A.: *Fürst Wenzel Eusebius von Lobkowitz*. Wien 1869, s. 37–38.

(118) O tom REGEN, K. (ED.): *Das Herrscherbild im 17. Jahrhundert*. Aschendorf-Münster 1991.

(119) Z hlediska prosazování metod absolutistické vlády a restrukturalizace všech lobkovických držav lze považovat centralizaci vrchnostenské správy, včetně omezení

Majetkoprávní vztahy na Dřevohosticích v 1. polovině 17. století

Náznak úpadku dřevohostického panství byl zaznamenán již v období bezprostředně po Bílé hoře. Jan st. Skrbenský měl tehdy zcela jiné starosti, než aby usiloval o zvelebování svého dominia. Roku 1623 se panství ujali Lobkovicové a okamžitě vypracovali statistiku, jejímž cílem bylo vyjádření diference mezi předpokládaným výnosem a skutečným stavem panství.

Ve chvíli, kdy kupovali Dřevohostice, měli Lobkovicové vybudovanou pevnou pozici na císařském dvoře. Zároveň disponovali přesně strukturovaným velmožským dvorem. Přesto se tato jejich zkušenost nepromítla pozitivně do správy dřevohostického panství, ani dalších dominií na Moravě. Dřevohostice se od počátku nacházely na periferii jejich zájmu. Dominia byla spravována regenty a úředníky, v některých případech dokonce pouze ad hoc vysílanými komisaři. V případě Holešova přece jen nebyl úpadek tak strmý. Stále zde působil rozvětvený úřední aparát a ze zdejšího zámku byly navíc po roce 1623 řízeny také okolní přikoupené statky.¹²⁰

Dřevohostice byly silně poškozeny procházejícími vojenskými jednotkami, jakož i vzbouřenými Valachy. Navíc přestaly být šlechtickou rezidencí. Poddaní i úředníci začali postupně vzpomínat na staré dobré časy za Žerotínů a Skrbenských.¹²¹

Když Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic kupoval konfiskované dřevohostické panství, chtěl jej nepochybně přičlenit k holešovskému dominiu. Přesné záměry Lobkoviců ovšem rekonstruovat nelze, neboť se jeho moravská panství v období po roce 1623 z jeho korespondence poněkud vytrácejí. Zdá se dokonce, že dřevohostické panství stálo i mimo zájem zemských úřadů. Jen tak se mohlo stát, že se na

významu dřevohostického panství a jeho zamýšleného prodeje, za progresivní prvek. Z hlediska kulturního významu samotných Dřevohostic tomu tak samozřejmě není.

(120) Základní informace o dějinách Holešova před polovinou 17. století KVASNIČKA, P.: *Vlastivěda moravská. Holešovský okres*. Brno 19291, s. 142-147. V Lobkovickém rodinném archivu se zachoval fascikl relací holešovského úředníka Samuela Horáce Rožďalovského Václavu Eusebiovi z Lobkovic. Vyplývá z něj, že Rožďalovský nastoupil do tohoto úřadu po smrti Viléma Ullersdorfera. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNÍČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Materiály Holešova, Relace Rožďalovského, L 8/11, např. fol. 11-12v.

(121) Bez ohledu na to, že se tím dopouštěli porušení loajality vůči současným pánům a katolické víře, za což je dokonce mohl stihnout trest.

silně poškozeném zámku ukryl Jan Jetřich z Petřvaldu, který měl po vydání Obnoveného zřízení zemského vycestovat ze země. Místo toho ale žil na Dřevohosticích, a to dokonce i se svoji čeládkou a hospodářským zázemím. František Hrubý se domnívá, že Petřvaldský měl určité finanční pohledávky u Lobkovic na dřevohostickém panství. Václav Eusebius z Lobkovic údajně přistoupil k převedení svého dluhu na formu poskytnutí pohostinství. Když se o místě pobytu Jana Jetřicha Petřvaldského dozvěděl kardinál Dietrichstein, vydal ihned hejtmanský dekret, kterým ho z Dřevohostic vykázal.¹²² Jan Jetřich z Petřvaldu se skutečně vystěhoval. Zmiňovanou pohledávku vůči Lobkovicovi, jejíž „zkonzumování“ mu bylo přislíbeno, pak ještě roku 1632 vymáhal prostřednictvím císařské dvorské komory a Dietrichsteina. Jeho nároky navíc nejspíše přešly na Barboru Petřvaldskou, která je uplatňovala ještě roku 1638. Uváděná událost s Janem Jetřichem z Petřvaldu dokazuje, že byl dřevohostický zámek alespoň nouzově obyvatelný (i když se v pramenech najdou i zcela opačné zprávy). Zároveň je dokladem, kterak konkrétní ekonomické vazby korigovaly ideologické, na první pohled nekompromisní, principy protireformace.¹²³

Během dvacátých a třicátých let bylo panství již řízeno z Holešova úředníkem Vilémem Ullersdorferem. Ten jeho správu konzultoval s kancléřem Hammarem. Řešil nejrůznější majetkoprávní a kontribuční záležitosti, pozůstalosti a nároky po Ladislavu z Lobkovic, sirotčí agendu. Do poměrů na statku zasahoval i Zdeněk Přepyský z Rychmburka.¹²⁴

(122) HRUBÝ, F. (ED.): *Moravské korespondence a akta*. II. Brno 1937, s. 312–313. Jan Jetřich Petřvaldský byl potrestán již při pobělohorských konfiskacích. Protože však jeho prohřešky nebyly až tak hluboké, byla mu konfiskována pouze pětina majetku, vyčíslená na 1.400 tol. SLOVÁK, J. (ED.): *Pobělohorský konfiskační protokol moravský z roku 1623*. Kroměříž 1920, s. 33.

(123) MZA BRNO, RODINNÝ ARCHIV DIETRICHSTEINŮ, G 140, kart. 170, č. 527, fol. 139–142. Jednání probíhalo v březnu 1632 a šlo skutečně o dluh Václava Eusebia z Lobkovic vůči Janu Jetřichovi Petřvaldskému a jeho bratrům. Jan Jetřich se ostatně již roku 1623 dožadoval revize konfiskací na statcích jeho otce Hanuše z Petřvaldu, především Račic a Kolštejna. Císař přenesl rozhodnutí na kardinála Dietrichsteina, který věc posuzoval z hlediska vojenského a daňového. Nároky Barbory Petřvaldské, roz. Kobyilkové, jsou zaznamenány v SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNÍČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Paměti Dřevohostic, L 7/8, fol. 20–30. Některé prameny říkají, že byl v této době zámek zcela poškozen, beze střechy a stropů. V pokojích podle této zprávy zcela chyběly dveře i okna, pouze v přízemí se nacházela jedna zaklenutá obyvatelná místnost. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNÍČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Taxa panství Dřevohostice s pěti vesnicemi z 19. 2. 1647, L 7/5, fol. 87–94v.

(124) SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNÍČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Paměti Dřevohostic, L 7/8, fol. 1–79.

Částečně i jeho prostřednictvím uplatňoval ve dvacátých letech stále ještě své zájmy na dřevohostickém statku jeho bývalý držitel, *Karel st. ze Žerotína. Na základě archivních pramenů se zdá, že tomu bylo v poněkud omezenějším rozsahu nežli třeba v případě Třebíče nebo Náměště. Je to způsobeno skutečností, že Žerotín prodal panství ještě před povstáním a část svých majetkových pohledávek vyřídil ještě se Skrbenským.*¹²⁵

Jan st. Skrbenský z Hříště ovšem před povstáním a svou emigrací nesplatil Žerotínovi ani zdaleka všechno ze stanovené kupní ceny panství, znějící na 95.000 zlatých. V ujednání mezi Žerotínem a Skrbenským byl způsob finančního vyrovnání odkázán na již uskutečněnou ústní domluvu.¹²⁶ Ještě roku 1623 však tato částka nebyla uhrazena. Zbývalo celých 30.000 zlatých moravských. Vedle toho měl Žerotín pohledávku ve výši 1.000 zlatých také na sousedních statcích, patřících před povstáním Václavovi Bitovskému. Vzhledem k tomu, že jednou z obvyklých císařových podmínek při přidělování konfiskovaných statků bylo převzetí dluhů a finančních závazků konfiskovaného, musel je na sebe vzít také Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic. Žerotín nebyl „*rebelem*“. Měl proto jako všichni nekatolici, kteří se nezúčastnili povstání, zaručena veškerá majetková práva; a to i po roce 1628. Nezbylo tedy, než aby Žerotín zůstal v kontaktu s Lobkovicí a dlužné peníze (se záštitou císařova rozhodnutí) vymáhal na nich.¹²⁷

Karel st. ze Žerotína se zajímal o osudy dřevohostického panství také z citového zaujetí někdejší vrchnosti. Informace o Dřevohosticích se k němu dostávaly prostřednictvím přerovských úředníků.¹²⁸

(125) Šlo především o ves Tučín a celou skupinu poddaných, kteří byli převedeni na přerovské panství: „... s lidmi usedlými i neusedlými, s platy stálými i běžnými, a všelijakými užitky při tom statku vycházejícími (kromě vsi Tučina, kterouž jest sobě s lidmi a se vším k ní od starodávna příslušejícím vymínil) ...“.

(126) ZA OPAVA, VELKOSTATEK FULNEK, Řezané cedule, č. 1911. „...a to za sumu devadesáte pět tisíc zlatých, za 1 zl. 30 gr. a za groš 7 peněz bílých počítajíc. Kteroužto sumu pan Jan starší Skrbenský z Hříště panu Karlovi staršimu z Žerotína, v tom čase /+a na ten způsob jsme se mezi sebou o tom společně snesli, a úmluvu jistou a dokonalou se vším a podpisy svých vlastních učinili/ zouplna dáti a zaplatiti má ...“.

(127) MZA BRNO, RODINNÝ ARCHIV DIETRICHSTEINŮ, G 140, kart. 140, č. 417, fol. 50–54. Pokud je seznam dluhů úplný, vyplývá z něj, že Jan Jetřich Petřvaldský neměl pohledávky zde, ale na statcích Václava Bitovského, a to 4.000 zl. Opis téhož seznamu také SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNÍČTI – RODINNÝ ARCHIV, Holešov, Soupis dluhů Skrbenského a Bitovského, L 8/11, fol. 123–128v.

(128) Vztah Žerotína k dřevohostickému panství, aniž by uvedl dostatek o tom hovořících pramenů, akcentuje také Otakar Odložilík. Rozepisuje se, kterak starý Žerotín stával u okna přerovského zámku a díval se směrem ke svému někdejšímu dřevohostickému panství. ODLOŽILÍK, O.: *Karel st. ze Žerotína a jeho doba 1564–1636*. Praha 1936,

Žerotín prikazoval v dopise z 31. srpna 1622 svému úředníku Jiřikovi Tučinskému, aby se vyptal na současnou situaci na panství: „*v jakým způsobu nyníčko statek dřevohostický zůstává a mnoho-li jest na něm vyplundrováno, stala-li se na něm veliká škoda ohněm a zůstávají-li dvory v celosti, a kdo tam nyní hospodaří, a co dále se budeš moci dozvědět, o tom t o všem zejména [mi] oznam*“.¹²⁹

* * *

Až do konce první poloviny 17. století byly majetkoprávní vztahy na dřevohostickém panství v pohybu. Mimo jiné se to projevilo v opakovaném zpochybňování finanční hodnoty dominia. Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic se pokoušel dosáhnout snížení kupní ceny dominia. Vrchnostenští úředníci museli znovu a znovu připravovat podklady pro vyhotovení odhadů hospodářského výnosu statku. Na panství byly vysílány nejrůznější komise, složené ze zemských úředníků.

Druhá etapa nastala roku 1646, kdy se Václav Eusebius z Lobkovic stal vévodou zaháňským. S titulem získal také reálný pozemkový majetek. Lobkovic ovšem musel odevzdat císařské dvorské komoře určitou protihodnotu. Tou se měla stát právě jeho moravská panství, včetně části panství dřevohostického. V tomto okamžiku se opět rozhořel starý spor o hodnotu dominia. Na rozdíl od českého kancléře tentokrát Václavu Eusebiovi šlo o navýšení jeho ceny.

Spor o hodnotu dřevohostického panství dokonce přesáhl zmíněný konkrétní případ. Když Lobkovic usiloval o přecenění Dřevohostic, sekundárně vyprovokoval debatu o změně v systému taxací. Ty se prováděly podle starobylého zvyku, který byl založen na stálých cenách určitých položek a komodit. Tento systém nebyl schopen reagovat na válečné události, ani na prudké cenové výkyvy, způsobené inflací. V jednom z četných příspěvů dokonce padl návrh, aby taxační komise podstatně více reagovaly na proměněnou situaci. Výše od-

s. 178. Jedním z informátorů Žerotina mohl být i Zdeněk Přepyský z Rychmburka, který sloužil u Žerotina a ve 30. a 40. letech se v různých nižších úředních funkcích podílel na správě a převodu Dřevohostic. Jeho prostřednictvím dodal např. Adolf Hammar svou protestaci rentmistru Nusserovi. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNÍČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Dřevohostice, Protestace Adolfa Hammara z 14. 1. 1647, fol. 288-307.

(129) Jde o informaci z období interregna na Dřevohosticích, ještě před příchodem Lobkoviců. Se jménem Dřevohostic se v jejich materiálech setkáváme i později, byť pouze okrajově. Kateřina Žerotinská z Valdštejna tak např. ještě ve 30. letech udržuje písemný kontakt s Lidmilou Skrbenskou z Hříště, již dovoluje uschovat věci ve svém bytě ve Vratislavi. MZA BRNO, SBÍRKA RUKOPISŮ, G 10, Kopiář listů Karla st. ze Žerotina, č. 755, fol. 45. DVORSKÝ, F. (ED.): *Listy pani Kateřiny z Žerotina*. I. Praha 1894, s. 56, 217.

hadní sumy se měla podstatně více individualizovat podle konkrétního stavu statku. Takovéto snažení mohlo skončit nanejvýše kompromisem. Nemohla být totiž zpochybněna archetypální právní zásada, podle níž starobylé právní předpisy nelze libovolně měnit. V každém případě ale zmíněná debata opětně vyvolala zájem o dřevohostické panství ze strany cisařských i zemských úřadů. Není bez zajímavosti, že stejným způsobem, jako Lobkovicové na počátku dvacátých let při koupi dřevohostického statku, argumentovala ve čtyřicátých letech jejich protistrana.¹³⁰

Naprosto jednotný obraz hospodářské a sociální situace na dřevohostickém panství mezi lety 1623 a 1646 podat nelze. Je tomu tak proto, že různé komise podávaly svým nadřízeným velmi odlišné zprávy a hodnocení. Snad byli komisaři pod tlakem určitých zájmových skupin, snad podle svého konkrétního pracovního, funkčního a dost možná i osobního postavení měli důvod do úředního úkonu vnášet vlastní subjektivní názor či zájem. Tak se mohlo stát, že se některé takřka současně vyhotovované taxace Dřevohostic značně lišily. Jako příklad lze uvést diference v oceňovacím protokolu z 12. července 1647, provedeném komisí na čele se zemským rentmistrem Mikulášem Nusserem, jenž stanovil zaokrouhlenou částku 50.000 zlatých. Nejednalo se přitom o taxu celého někdejšího dřevohostického panství, nýbrž pouze o jeho část, čítající městečko Dřevohostice a pět dalších vesnic. Tehdy se ze strany Václava Eusebia z Lobkovic ozval hlasitý protest. Údajně se nemohl celého jednání pro nemoc účastnit jeho kancléř Adolf Hammar, takže nebyla zajištěna objektivita. Na panství se tehdy střídala komise za komisí. V krátkém časovém úseku byla vypracována celá řada nejrůznějších odhadů, popř. jejich návrhů a dílčích finančních zpracování. V jednom z nich jsou zdůrazněny veškeré škody a negativa, cena je stanovena dokonce na

(130) SÚA Praha, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Hammarova protestace z 14. 1. 1647, fol. 65–84. Obecně o metodě pořizování oceňovacích protokolů HRUBÝ, F.: *Odhady konfiskovaných moravských velkostatků*. ČMM, 51, 1927, s. 124–129. Odhady moravských statků před Bilou horou byly zaznamenávány zemskými stavovskými úředníky do speciální knihy odhadů. MZA BRNO, PAMÁTKY SNĚMOVNÍ, A 3, Kniha posudků, č. 751. Při prodeji panství je chtěli Lobkovicové prodat co nejdraž, a tedy taxovat podle starých tabulek, neodpovídajících stavu poškození. Proti tentokrát vystupoval zemský rentmistr Nusser, např. v dopise Hammarovi z 11. 1. 1647. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Dřevohostice, Acta právního šacuňku, List Nussera Hammarovi, L 7/6, fol. 44. Stejně v jeho dlouhém komentáři k výše uváděné Hammarově protestaci. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Dřevohostice, Korespondence ohledně taxování Dřevohostic, L 7/6, fol. 308–321.

pouhé 26.273 zlaté, tedy pouhých 50% ceny z výše uváděné taxace.¹³¹ V materiálech lobkovického archivu se navíc nachází celá řada taxací, které spatřovaly světlo světa na sklonku čtyřicátých let a měly nikoliv oficiální, nýbrž pouze přípravnou nebo parciální funkci. Jen některé z nich byly předloženy zemským nebo císařským úřadům. Dokládají to přiložené účetní materiály a částečné výpisy z nejrůznějších register. V některých z oceňovacích protokolů se difference v ocenění městečka Dřevohostice a pěti vesnic pohybuje mezi třiceti pěti a padesáti devíti tisíci zlatých.¹³²

* * *

Roku 1646 bylo tedy rozhodnuto o prodeji dřevohostického panství. Ani zdaleka však nešlo o jednoduchý proces. Nejdříve vydal císař Ferdinand III. na základě jednání s Lobkovicem v Linci rezoluci, v níž svému kancléři přiděluje Zaháňské vévodství. Stalo se tak 9. července 1646.¹³³ V létě 1646 podepsal Lobkovic kupní smlouvu na Zaháňské vévodství. Zároveň musel započít s plněním dohody podepsané mezi ním a císařem, tj. s převedením některých východomoravských panství zpět na dvorskou komoru. Dřevohostické panství již tehdy zaujímal sotva třetinu původní rozlohy: městečko Dřevohostice, vsi Turovice, Nahošovice, Pavlovice, Hradčany a Prusínky. Dominium mělo být císařské dvorské komoře předáno „*se všemi právy a náležitostmi*“. Měla být sepsána „*cese*“, jež měla být vložena do zemských desek.¹³⁴ První etapa jednání pokračovala v říjnu téhož roku, kdy se císař obrátil na Václava Eusebia z Lobkovic dalším dopisem, v němž mu oznamoval svou vůli. Panství Dřevohostice v hodnotě 50.000 zl. mělo být jako náhrada za Zaháňsko vráceno císařské

(131) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 3-7, 92-96.

(132) SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Dřevohostice, Taxy panství dřevohostického, L 7/5, fol. 1-240. Difference se nacházejí i v taxacích před rozdělením dominia, tedy s 16 vesnicemi (v jednom případě mylně uváděno 15 vesnic) - mezi osmdesáti a sto třemi tisíci. Podobné v případě taxací na část dominia prodanou Rottalovi, tj. na 11 vesnic - mezi třiceti devíti a padesáti devíti tisíci zlatých.

(133) SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Dřevohostice, Korespondence ohledně taxování Dřevohostic, List císaře Lobkovicovi, L 7/7, fol. 381-383v.

(134) MZA BRNO, ZEMSKÉ DESKY MORAVSKÉ, Kraj olomoucký, A 3, I, fol. 37. V lobkovickém archivu byl zaveden spis, nadepsaný jako „*Drewohostitz in solutum für Sagan*“, obsahující materiály z let 1646-1652. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, L 7/9, fol. 1-151.

dvorské komoře. Převodem byl pověřen moravský zemský rentmistr Mikuláš Nusser z Nuseggu, jenž měl za tímto účelem sestavit komisi.¹³⁵

Václav Eusebius z Lobkovic pověřil vrchním dohledem nad majetkoprávními převody svého kancléře a dvorního radu, Adolfa Hammara ze Schrozburgu. Jemu byl podřízen Samuel Horác Rožďalovský ve funkci hejtmana holešovského panství, k němuž prostřednictvím Bystřice patřila i příslušná část dominia dřevohostického. Hammar sídlil na Roudnici a v Praze, Rožďalovský na Holešově, Nusser úřadoval v Brně. Mezi jejich úřady se rozvinula čilá korespondence. Hammar i Rožďalovský vedle toho podávali písemné relace Václavu Eusebiovi z Lobkovic. Všichni tři úředníci měli do Dřevohostic často osobně zajíždět a řešit zde konkrétní problémy.

Výsledkem byla Hammarova velmi důkladná, mnohastránková relace. V úvodu rekapitulovala dosavadní průběh „šacování“ dřevohostického statku. Adolf Hammar napadl dosavadní průběh s tím, že se kvůli nemoci nemohl původního ocenění zúčastnit. Zmiňuje, že v říjnu 1646 informoval o této skutečnosti císaře. Panovnický dvůr tehdy pobýval v Bratislavě, což poněkud komplikovalo pružnost jednání. Nicméně v listopadu 1646 byla v Uherském Hradišti nová komise přece jen ustavena. Podle Hammarova svědectví musely být překonávány nejrůznější překážky. Uherskohradištským purkmistrem byl například určen jako posel nejmenovaný tamní měšťan. Ten dorazil na místo jednání s týdenním zpožděním. Ukázalo se, že se Hammarův dopis cestou ztratil. Mezitím se již ale lobkovický kancléř „s velkým nebezpečím“ sám vypravil do Brna k Nusserovi.¹³⁶

Jednání vyústilo ve jmenování komisařů: Albrechta Kotulinského, Jiřího Albrechta Křena, Melichara Ledenického (který zastupoval Nussera). Členy komise dále byli císařský výběrčí v Olomouckém kraji Bartoloměj Giroll a Samuel Rožďalovský jako holešovský lobkovický úředník. Mikuláš Nusser měl zajistit, aby jednání komise proběhla podle všech náležitostí. Pokud by se ukázalo, že původně stanovená suma neodpovídá skutečnému stavu, nemělo to znamenat zneplatnění kupní smlouvy. Václavu Eusebiovi z Lobkovic se pouze mělo dostat satisfakce a případná změna měla být zaznamenána v zemských deskách. Bylo zdůrazněno, že nový odhad se má vyhoto-

(135) SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNICHTI – RODINNÝ ARCHIV, Dřevohostice, Korespondence ohledně taxování Dřevohostic, List císaře Lobkovicovi, fol. 378–379v. „... *Soviel die Summa der Fünffzig Tausend gulden antrifft, nunmehr ohne Verrern verzug vürklich erfolgen thue und wollen dieselbe den Gewaltt, oder das Bevelch schreiben an den jenigen, der solche übergab in Ihren Nahmen verrichten solle, zu Unser Hoffcammer händen einzuschicken verordnen ...*“

(136) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 65–66.

vit podle řádného taxačního řádu, který publikoval pro Markrabství moravské panovník. Autor relace se opět vrátil k diferencím, které vznikaly ve chvíli, kdy byl odhad vyhotoven jednou podle právního podkladu (taxačního řádu dvorské komory), podruhé na základě skutečné situace na statku.¹³⁷

Hammar vyjadřuje v relaci názor, že jakékoliv změny a odchylky by vedly ke zmatení pojmů. Pro stav, jenž by nastal, používá slova „*labyrinth*“. Není prý opodstatněné, aby se cena statku snižovala na 30.000 zlatých, jak se domnívá Nusser. V podobném duchu již údajně zaslal několik dobrozdání nejrůznějším úřadům.¹³⁸

Patrně koncem listopadu 1646 vstoupily do jednání další dvě osoby, dva kupci rozděleného dřevohostického panství. První z nich byl Maxmilián z Valdštejna, nejvyšší podkorní království českého a druhorozený syn Adama ml. z Valdštejna. Druhým byl Jan z Rottalu, moravský zemský hejtman a pobělohorský zbohatlík, známý svým ostrým postupem proti bouřícím se Valachům. Maxmilián z Valdštejna se měl napříště stát držitelem Dřevohostic a pěti k nim připojeným vesnic. Rottal kupoval zbytek dominia (přibližně zároveň jednal s Lobkovicem také o koupi panství Prusinovice, Bystřice a Holešov). Chystal se v této části Moravy založit významný majetkový komplex. Na sklonku roku 1646 však ještě byla jednání s oběma zájemci pouze v počátcích. Na intenzitě nabyla až během následujících měsíců.¹³⁹

Lobkovicův kancléř poměrně ostře kritizoval Nussera. Ten měl být podle jeho názoru zodpovědný za konflikty a nejasnosti, jež se

(137) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 67–69.

(138) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 68. „... über dißes alß herr Nußer vorgehalten, wie dieser theil so Ich übergeben wolte Labyrinthiert, Lehenßbahr, Ja da ganze Guet nit m/30 fl. wörth were ...“

(139) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 68–70. Maxmilián z Valdštejna byl synem Adama ml. z Valdštejna a bratrem Rudolfa z Valdštejna. Získal si značnou pozici jako voják ve službě ve vojsku svého strýce Albrechta z Valdštejna. Jeho kariéra ovšem pokračovala i po generalissimově pádu. Asi roku 1638 se stal tajným radou. Základní informace o Maxmiliánovi z Valdštejna SCHWARZ, H. F.: *The imperial Privy Council*. Cambridge 1943, s. 380–381; JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*. Praha 1978; KOLDINSKÁ, M. – MAŤA, P.: *Deník rudolfinského dvora*. Praha 1997, Komentáře s. 379–383. Maxmilián z Valdštejna podle autorů několik dní před smrtí Albrechta z Valdštejna tlumočil ve Vídni nabídku jeho abdikace. Nakonec získal z jeho dědictví jen pražský palác a několik statků. Stal se zakladatelem mnichovohradištské větve rodu. Jan z Rottalu se prosadil především jako pokořitel valašského povstání a zemský hejtman moravský před polovinou 17. století. Základní informace o jeho osobě SCHWARZ, H. F.: *The imperial Privy Council*. Cambridge 1943, s. 328–329; D'ELVERT, CH.: *Grafen von Rottal*. Notizenblatt der hist. statistischen Sektion, Brünn 1869; MACÚREK, J.: *Valaši v západních Karpatech*. Ostrava 1959.

odehrávaly kolem působení komisí a finančního vyjádření panství. Možností k ovlivnění taxace měl vzhledem ke své funkci údajně celou řadu. Rentmistr prý odmítal dát k dispozici nový urbář panství. Původně prý tvrdil, že vzal za své během bojů. Později ho držel u sebe a nechtěl vydat. Hammar si proto musel stěžovat na nejrůznějších místech, včetně brněnského krajského hejtmána Saka a olomouckého krajského hejtmána Kotulinského. Dne 24. listopadu 1646 dostal Hammar od Nussera depeši s výsledkem ocenění. Zároveň byl dán slib, že bude mít možnost veškeré údaje osobně ověřit.¹⁴⁰

Současně pokračovalo jednání mezi Valdštejnem a Rottalem, kteří mezi sebou museli vyřídit některé nároky, jež vznikaly při dělení dřevohostického panství. Také na konci roku 1646 tak korespondence mezi Hammarem, Nusserem, Valdštejnem a Rottalem probíhala se značnou intenzitou. Hovořilo se dokonce o provedení dalších kontrol na dominiu, a tedy i jmenování další komise. Hammar se údajně pokoušel opakovanými intervencemi u Lobkovic i u některých zemských úředníků jednání urychlit. Snažil se prý prolomit Nusserův odpor k uskutečnění inspekce přímo v Dřevohosticích za účasti všech stran. Jejím smyslem mělo být provedení kontroly taxace. Jako rozhodčí strana se jí chystal zúčastnit také olomoucký krajský hejtman Albrecht Kotulinský. V tomto smyslu vedl Hammar jednání i s Rottalem, který Kotulinského navrhoval také jako svého zástupce.¹⁴¹

(140) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 68–71.

Mikuláš Nusser z Nuseggu byl příslušníkem novoštitě rodiny, uselá v Brně.

Albrecht Kotulinský z Kotulina byl příslušníkem staré rodiny, původem z Kotulina v Opolsku. Byl hejtmanem panství Plumlova a Úsova. V materiálech Dřevohostic ČDKM IV. je označován za olomouckého krajského hejtmána. Držel svobodný dům v Sosnové, statky Žeranovice a Přilepy. V souvislosti s jednáním o dřevohostickém panství se hovoří také o Karlu (Václavu Karlu?) Kotulinském z Kotulina na svobodném dvoře při městě Tovačově.

Zikmund Ferdinand Sak z Bohuňovic byl příslušníkem rodiny pocházející z Čech. Karel Sak se účastnil stavovského povstání, byl ale omilostněn. Příslušníci rodu působili většinou jako vrchnostenská úředníci. Zikmund Ferdinand Sak zemřel 3. ledna 1656 a byl pohřben u sv. Jakuba v Brně. D'ELVERT, CH.: *Die Grafen Sak von Bohunowitz*. Notizenblatt, 1866, s. 25–26

Základní informace o jmenovaných hodnostářích PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*. Reprint Brno 1972, s. 272, 348, 356.

„Starým urbářem panství“ měl být patrně urbář datovaný původně k roku 1618, koncem 80. let předatovaný Janem Řezníčkem mezi léta 1596 a 1599. Opis ZA OPAVA, PRAC. OLOMOUC, RODINNÝ ARCHIV ŽEROTÍNŮ, č. 218. „Novým urbářem“ byl patrně urbář z let 1634–1650, SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNÍČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Registra urburní, L 7/3.4.

(141) SÚA PRAHA, ČDKM IV. Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 29–34, 40–43, 70–72.

Do jednání byl zapojen také Melichar Ledenický z Ledenic, na Slavičíně a Bilo-

Za členy komise, která měla provést inspekci a vyhotovit taxaci, byli posléze jmenováni Jiří Albrecht Křen z Chotče a Julius Felix Šmerhovský z Lidkovic, hovořilo se o Bartoloměji Girollovi. Bylo domluveno, že se komisaři sejdou 9. prosince 1646.

Adolf Hammar potom v průběhu prosince 1646 vedl v Brně celou řadu jednání s Nusserem. Průběžně o nich písemně informoval svého pána i Jana z Rottalu. Zmíněného 9. prosince se měl společně s Křenem a Kotulinským vydat na cestu do Dřevohostic. Místo toho ale 11. prosince dorazil do Uherského Hradiště. Zde se dozvěděl, že Rottal musel odcestovat do Bratislavy a že tam s ním odjel i Ledenický. Kotulinský se tedy rozhodl opět napsat Nusserovi, aby se s urbářem a oceňovacím protokolem dostavil na Ledenického panství, kde se mělo v jednání pokračovat. Již 11. prosince však bylo jasné, že se Ledenický tak rychle z Bratislavy nevrátí. Olomoucký krajský hejtman proto navrhl, aby ho v komisi nahradil Jan Selecký, nižší úředník zemských desek Markrabství moravského.¹⁴²

Selecký a Hammar společně dorazili na statky knížete Lobkovice. Cesta nebyla nikterak jednoduchá, v kraji se totiž stále pohybovala nepřátelská vojska a několik dní před příchodem komisařů dokonce řádila na bystrickém panství. Komisaři měli neskrývanou obavu z nebezpečí, a tak zatímco Hammar pobýval v Holešově, zůstala druhá část komise raději v bezpečí na statku Kotulinského. Pro zajištění ochrany byl komisi dán k dispozici oddíl o třiceti jezcích.¹⁴³

vicích, vicepisař zemských desek a císařský rada, který měl potvrdit platnost provedené taxace. Pocházel z rodiny, která na Moravu přišla ze slovenského Turce, moravský inkolát získali 1590. Ondřej Ledenický byl na poč. 17. století hejtmánem břevclavského panství. Melichar držel Bilovice spolu se svým bratrem Štěpánem. Jako úředník zemských desek získal Melichar některé moravské statky, např. Četochovice, Slavičín, dvůr v Kunovicích. PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*. Reprint Brno 1972, s. 249.

(142) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 70-81. Julius Felix Šmerhovský (Šmerovský, Šmerkovský) z Lidkovic náležel k novoštitné rodině, usedlé v Čechách a na Moravě. V 16. století byli její příslušníci ve službách u Pernštejnů. Od roku 1550 nesli přídomek z Lidkovic. Julius Šťastný držel roku 1638 statek Dešnou u Prostějova a měl dům v Uherském Hradišti. Jeho manželka Solomena Jalůvková koupila 1638 statek Uhřice u Zdounek. Jan Křen z Chotče byl držitelem dvoru v Holešově. PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*. Reprint Brno 1972, s. 246, 527. Obecně o komunikaci ve střední Evropě během třicetiletí války BEHRINGER, W.: *Veränderung der Raum-Zeit-Relation. Zur Bedeutung des Zeitungs- und Nachrichtenwesens während der Zeit des Dreißigjährigen Krieges*. In: KRUSENSTJERN, B. V. – MEDICK, H. (ED.): *Zwischen Alltag und Katastrophe*. Göttingen 1999, s. 231-271.

(143) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 72. Hammarova relace popisuje velmi podrobně postup komise, včetně jejího příjezdu do Dřevohostic. Popisované události proběhly 12. prosince 1646: „... *Am selbigen tag aß Unweith von Irer fürst. gnaden güether wir sammentlich mit dem herrn Selezky angelangt seindt, ist die*

Dne 14. prosince 1646 se k prohlídce dřevohostického panství dostavili další členové deputace. Po ubytování komisaři zahájili práci. Prováděli „*examinaci*“ poddaných a rychtáře. Jejich výpovědi měly nahradit ztracené a zničené vrchnostenské dokumenty. Bylo shledáno, že se na panství nachází celkem 151 poddaný. Následujícího dne byli měšťané z Dřevohostic a poddaní ze zbylých vsí dotazováni Kotulinským a Seleckým na osud originálního urbáře. Ostatní komisaři se mezitím zabývali sestavením inventáře velkostatku. Celou práci přitom neustále přerušovaly zprávy o pohybu švédských oddílů v blízkosti Dřevohostic. I tak se nakonec komisi podařilo dokončit tuto část své práce a připravit relaci jak pro Lobkovice, tak i pro Nussera. Protože na střední Moravě neustále operovala nepřátelská vojska, musela být Hammarova cesta do Brna k Mikuláši Nusserovi také o několik dní odložena, na 26. prosince. Následujícího dne Nusser opatřil oceňovací protokol a urbář svoji pečeti. Zemský rentmistr si ovšem ani tak neodpustil, aby jako reakci na Hammarovu protestaci nevypracoval repliku, ve které obhajoval svůj dosavadní postup. Lobkovického kancléře zde obvinil z opakovaného nadhodnocování statku a nerespektování skutečného stavu.¹⁴⁴

Za těchto okolností nebyl Hammar s prací moravského rentmistra spokojen. Nepomohla prý ani jeho osobní intervence. Nusser totiž tentokrát vznesl námitku pro neúčast Ledenického.¹⁴⁵ Dne 30. prosince 1646 přesto nabyl nový oceňovací protokol, sepsaný Adolfem

gewisse Kundschaft eingelangt, daß der feindt einen tag zuvor zue Bistritz Irer fürst. gn. gehörendt mit zwölff Pferden eingefallen, nach die er COMMISSIONS bewandtnus gefragt, undt etliche gefangen mit sich hin weeg geführt, wie wie ganze gemeindt dabeln bezeugen wirdt, destwegen diesen abendt Ich gefahr halben bei dem herrn Craißhauptmahn Kotulinsky auff sein gueth bleiben müssen, undt mich zue holleschau nit sehen lassen dörfen ...“

(144) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 75–84. Pod relací je podepsán „*Adolf Hammar von undt zu Schrozburg*“ jako kancléř knížete zaháňského, Václava Eusebia z Lobkovic. Za relací následuje přepis, datovaný 14. ledna 1647 a nadepsaný „*Vorgehende protestation haben wir endts benandte ...*“, podepsaný Zdeňkem Přepyským z Rychmburka a Melicharem Stařinským z Bitkova. Je zde konstatováno, že byla určena Nusserovi. Ten na ni nemohl dát odpověď dříve, nežli o věci komunikoval se svými komisaři. Replika Mikuláše Nussera SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNÍČTI – RODINNÝ ARCHIV, Dřevohostice, Korespondence ohledně taxování Dřevohostic, L 7/7, fol. 308–321. Nusser nejdříve obviňuje Hammara, že zdržel jednání nedostavením se k první komisi a tím že také zapříčinil difference ve finančním ohodnocení. Na závěr je uvedeno hodnocení: „... *So sage ich, daß er /-Hammar/ mit meinem offenen andeuthen nach Gewaldt undt unrecht thuet ...*“

(145) Nusserovi údajně znovu vadila neúčast Ledenického a nic nepomohlo ani Hammarovo opakované vysvětlování důvodů. Ledenického navíc do komise delegoval Rottal, a ten s jeho jednorázovým zastoupením jinou osobou souhlasil.

Hammarem na základě provedené inspekce, právní moci a byl znovu schválen také Nusserem. I tak se nejrůznější spory nezi zúčastněnými stranami přenesly i do roku 1647.¹⁴⁶

Na Nový rok 1647 vstoupily do jednání další osoby. Václav Eusebius z Lobkovic pověřil dva moravské nižší šlechtice, aby v jeho zájmu spravovali dřevohostické panství, než bude jeho odevzdání koomoře dokončeno.¹⁴⁷ Oba dva muži vykonávali svůj úřad s velkou aktivitou. Zdá se, že oni jediní si byli vědomi kulturní i hospodářské tradice panství a snažili se o ní informovat také vévodu zaháňského. Snad to odráží jejich kořeny na Dřevohosticku. Julius Felix Šmerhovský z Lidkovic byl příslušníkem novoštitné šlechtické rodiny, jejíž někteří členové působili dokonce ve službách Karla st. ze Žerotína a patřili mezi osoby potrestané po porážce povstání. Svou kariéru začínal jako vrchnostenský úředník. Roku 1638 ho již ale prameny připomínají jako držitele statku Dešná na Prostějovsku. Ve službách Lobkoviců na Holešovsku se vlastně objevil již roku 1644, ovšem nikoliv v příliš kladném světle. Samuel Rožďalovský na něj tehdy svému pánu adresoval stížný dopis. Obviňoval ho, že za Lobkovicovy peníze jezdí do Brna vyřizovat vlastní záležitosti. Jiří Albrecht Křen pocházel z rodiny, jež měla několik zástupců v bezprostředním okolí Dřevohostic. Jeden z nich držel svobodný dvůr v Bystrici pod Hostýnem, druhý v Tučíně, třetí přímo v Holešově. Jeho nedávno zesnulý bratr Jan také působil v Lobkovicových službách. Kniže Václav Eusebius z Lobkovic ho pověřoval úkoly, ačkoliv o něm dal ve své korespondenci několikrát najevo, že ho považuje za muže nestálého a že „jeho manželka pletichaří“.¹⁴⁸

(146) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 82–84. Vedle citované relace o této skutečnosti svědčí také korespondence mezi Nusserem, Ledenickým, Šmerhovským, Lobkovicem, ponejvíce produkovaná v květnu 1647. Tamtéž, fol. 114–116.

Ještě v prosinci 1646 byl Nusserem pověřen mistopisář moravských zemských desk Melichar Ledenický z Ledenic, aby potvrdil platnost taxace dřevohostického panství. Nusser zároveň adresoval dopis Hammarovi. Snažil se ho přesvědčit, že mezi zájmy císaře a zájmy Lobkoviců neexistují rozdíly. SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace Nussera Ledenickému z 9. 2. 1646, fol. 29. Další relace Nussera ze 14. 12. 1646, fol. 33.

(147) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 59.

(148) PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*. Reprint Brno 1972, s. 245–246. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNÍČI – RODINNÝ ARCHIV, Holešov, Dopis Rožďalovského Václavu Eusebiovi z Lobkovic, 26. 12. 1644, fol. 2–3v. Šmerhovský podle Rožďalovského dělá „nějaký fity“. V Žerotinových službách byla Magdalena Gbelská z Gbelska, provdaná Šmerhovská. BRANDL, V. (ED.): *Spisy Karla staršího ze Žerotína. Listové psaní jazykem českým*. Brno 1871, s. 435. O tom KNOZ, T.: *Dvůr a rezidence Karla staršího ze Žerotína*. Opera historica – Editio Universitatis Meridionalis Bohemiae, 7,

Po celou první polovinu ledna 1647 pokračovaly spory mezi Nusserem a Hammarem. Obě strany zpochybňovaly výsledky svých taxací. Podle Hammarova prohlášení bylo v průběhu sporu utraceno mnoho času i peněz. Komisaři byli dokonce vystaveni fyzickému nebezpečí, když cestovali mezi Brnem, Uherským Hradištěm, Holešovem a Dřevohosticemi. Jediným hmatatelným výsledkem byl pokračující rozklad dřevohostického dominia.¹⁴⁹

Adolf Hammar kritizoval Nusserovu neochotu řídit se kupní smlouvou a řádným taxačním řádem. Hammarem a ostatními důvěryhodnými členy komise vyhotovená taxace vznikla na základě jeho souhlasu i očitého zkoumání statku. Nusser podle něj de facto vystupuje proti autoritě knížete Lobkovic i proti autoritě samotného císaře. Adolf Hammar se vracel k interpretaci jednotlivých názorů na cenu panství. Nusser údajně prosazoval vlastní odhad, hovořící o 40.000 zlatých (ve skutečnosti Nusser prohlašoval, že panství nestojí za víc jak 30.000 zl.). Hammar oproti tomu žádal oficiálně jménem svého pána, aby byl spor vyřešen smírem. Rozhodnutí mělo vzejít buď od samotného panovníka nebo od jím speciálně jmenované další komise. Třetí možností bylo, aby obě sporné strany jmenovaly své smírčí zástupce, kteří by předstoupili před Václava Eusebia z Lobkovic. Náklady by platila strana, uznaná jako poražená. Nusser podle Hammarova názoru porušil platné právní nařízení. Proto by měl uhradit veškeré škody, jež se na dřevohostickém panství udály v poslední době. Hovoří o loupežích, požárech, útěcích poddaných, válce a neštěstí.¹⁵⁰

1999, s. 417. Mezi osobami, potrestanými konfiskacemi se objevují Jan Šmerhovský a Dětrich Šmerhovský. SLOVAK, J. (ED.): *O konfiskovaných statcích na Moravě*. Brno 1919, s. 10.

(149) Neúplné zachování materiálů z majetkoprávních jednání ve věci Dřevohostic ještě více komplikuje proměnlivý postoj jednotlivých účastníků jednání, resp. přízpusobování postoje momentální situaci a osobnímu prospěchu. Všechny tyto skutečnosti omezují možnost orientace v dané problematice.

(150) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 83. so *PROTESTIERE* heremit wider den herrn Nusser zum zierlichten, undt auf da aller beste, alß es Immer in Rechten zue gelassen seu mag, khann oder solle, Weiten Ihre fürst. Gnaden mein gnediger Fürst undt Herr, an billichmessiger Tax vergleichung, undt abtretung des TAXIERTEN theils nit soviel seelig, Sonderen in der TAX wider die Kauffberednus, undt wider die darinnen angezogene Gerichtliche Schatzordnung, von herren Nusser nun in den Zweitten monathen ohne FUNDAMENT, undt genuugsambe Uhrsach verhindert, undt von einer Zeit zu der anderen auffgezogen worden, allermassen daß wegen Verhinderung der billich meißiger TAX Vergleichung, biß dato daß Gueth von mir nit abgetretten werden khönnen, daß alle schäden, so bei die em Gueth, ahn hauß, höff, oder sonsten mit Verbreunungen, undt Verödungen, dan mit raub undt abnamb, oder anderen abgang, durch Krieg, oder ander Ungliekh nach deme deß Gueths besichtigung deß herrn Nussers *DEPUBLITIERTEN* sachen ausweisung weis gestattet der TAXIERTEN sachen ausweisung von mir beschohen, und hundert ein indt fünfzig Underthanen Vorge stellt worden, entstehen werden khönen,

Koncem roku 1646 a na počátku roku následujícího se tedy události na dřevohostickém panství začaly opět hýbat. Skončilo dvacetileté období, kdy se nacházelo mimo bezprostřední zájem vrchnosti. Hammar i v následujících týdnech musel bojovat proti snahám o revizi kupní ceny panství. Konkurenční taxace, jež byla předložena přibližně ve stejné době (materiál v ČDKM IV není datován, neuvádí autora ani adresáta). Cena je v ní stanovena na pouhých 26.273 zl. 45 kr. 2 den. Je to zdůvodněno právě skutečnostmi, které tolik kritizoval Hammar jako právně irelevantní. Taxace se odvolává na skutečnost, že na panství zůstala pouhá třetina poddaných, že je statek poničen a vyžaduje velké opravy. Napadeny jsou i postupy původní Hammarovy komise. Ta podle vyjádření autora nové taxace došla k částce 50.000 zlatých zcela neoprávněně. Některé platy byly např. v původním „šacuňku“ započítány dvakrát, resp. na dvou různých místech. Mimo jiné se to týká plateb za pivo a víno od poddaných. Ty byly podle autora uvedeny jak u vsí, tak u pivovaru. Nyní tedy bylo zapotřebí takto neoprávněně započítané hodnoty v plné šíři odhalit a znovu odečíst.¹⁵¹

Na základě uvedeného textu je obtížné říci, kdy přesně byl tento kritický a vůči Hammarovi konkurenční posudek vypracován. Podle některých zmínek je možno soudit, že se tak stalo ještě před 12. lednem 1647 a že Hammar ve své výše uváděné relaci polemizuje právě s konkurenčním oceněním. V každém případě lobkovický kancléř na něj reagoval v dalším listu. Konstatoval, že suma je několikrát nižší i ve srovnání s původním „soukromým“ Nusserovým odhadem na 40.000 zlatých. Také v tomto případě Hammar odkazoval na nutnost přesně dodržovat císařova nařízení, kterak podobné odhady majetku vyhotovovat. Koncem února 1647 se navíc zdálo, že i Hammar (a obecně Lobkovicova strana) nakonec pod tlakem nového nízkého odhadu akceptuje Nusserův kompromisní návrh na 40.000 zlatých, ačkoliv ještě několik týdnů předtím by to považoval za nemožné.¹⁵² Částku 40.000 zlatých potvrdil i samotný císař Ferdinand III.¹⁵³

oder mögen, nit Ihrer Fürst. Gnaden, sonderen dem herrn Nußer au obigen Uhrsachen allein schedlich, undt nachtheilig sein, undt bei Ime herren Nußer, auch dessen Erben, von Ihre Fürst. Gnaden gesucht, undt mit recht wider dieselbe ausgefiert werden solle ...“

(151) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 84, 92–97. Zmiňováno je i poškození dvorů a poboření zámku. Nepřipadá údajně v úvahu, aby bylo možno použít původní odhad. Autor dokonce poukazuje na skutečnost, že někdejší cena statku zněla na 80.000 zl. Na všem ale leží dluhy.

(152) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 87–90. Dopis je datován bez udání autora a adresáta v Bratislavě 25. 2. 1647. Jeho autorem by tedy mohl být nejen Hammar, ale také Ledenický nebo sám Lobkovic.

(153) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 88, 99. Poprvé na sou-

* * *

Počátkem roku 1647 se o svá práva znovu přihlásili zájemci o dřevohostické panství, Jan z Rottalu a Maxmilián z Valdštejna. Oba se aktivně podíleli na prosazování císařského absolutismu a protireformace. Jan z Rottalu přišel na Moravu ještě před Bílou horou. V okolí Dřevohostic měl určitý majetek a o další v polovině 17. století usiloval. Tuto část země tedy dobře znal. Maxmilián z Valdštejna měl vzhledem ke svému původu přístup do nejvyšších kruhů již od mládí. Po roce 1634 mu poněkud uškodila jeho služba u Albrechta z Valdštejna. Maxmilián ovšem dal ihned po atentátu zřetelně najevo, že jeho loajalita vůči panovníkovi není koncem vévody frýdlantského nikterak narušena.¹⁵⁴

Další krok v jednání o dřevohostickém panství se uskutečnil v březnu roku 1647. Aktivně v něm vystupoval Maxmilián z Valdštejna, ale také úřad moravských zemských desek v Brně. Na urychlení procesu měl zájem také kníže Václav Eusebius z Lobkovic. Domníval se, že vzhledem k pokračující válce může dojít na statku k dalším škodám. Dal příkaz Hammarovi, aby jeho jménem usiloval o dokončení převodu na Maxmiliána z Valdštejna, který měl být proveden právě úřadem zemských desek.¹⁵⁵ Valdštejn se ve speciálně sepsaném reversu zavázal na sebe převzít veškeré závazky, ležící na dřevohostickém panství. Splnění takovýchto podmínek bylo ostatně běžnou součástí císařských nařízení, upravujících podobné majetkoprávní vztahy.¹⁵⁶

I sám Mikuláš Nusser nyní korespondenci vyřizoval s neobvyklou pružností. Značné úsilí vyvinuli také Ledenický a Šmerhovský. Ještě

hlas císaře upozorňuje autor výše uváděného bratislavského listu. Další informace je obsažena v listu Nussera Ledenickému a Šmerhovskému ze 14. 3. 1647, podle ní císař patrně potvrdil částku 40.000 zl.

(154) Není vyloučeno, že Maxmilián z Valdštejna byl zapojen do dřevohostické kauzy jako dědic po Albrechtovi z Valdštejna. Císařský generalissimus byl mimo jiné vévodou zaháňským a Zahání věnoval v rámci svých držav adekvátní pozornost. Právě při přebírání Zaháně Václavem Eusebiem z Lobkovic bylo rozhodnuto, že bude muset vrátit dřevohostické panství jako protihodnotu císařské dvorské komoře. Ve stejné chvíli se o zisk dřevohostického panství začal zajímat Maxmilián z Valdštejna. O vztahu Albrechta z Valdštejna k Zahání JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*. Praha 1978, s. 336.

(155) SÚA PRAHA, ČDKM IV, D 63, fol. 102. O krajské správě a fungování úřadu zemských desek JANÁK, J. – HLEDÍKOVÁ, Z.: *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha 1989, s. 157–158; VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka*. Brno 1996, s. 146–147.

(156) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 100. KNOZ, T.: *Pobělohorské konflikty na Moravě jako komunikace na ose císař – zemský gubernátor*. ČMM, 113, 1994, s. 105.

v březnu tak mohly být řešeny tak konkrétní záležitosti, jako byla osobní účast (resp. neúčast) Maxmiliána z Valdštejna při předávacím aktu. Úřad zemských desek moravských byl zastupován Janem Jakartovským ze Sudic, nejvyšším zemským písařem a podkomořím, vlivným úředníkem, usedlým na hodoninském panství. Převod nemohl proběhnout přímo, nýbrž prostřednictvím císařské dvorské komory. Z textu pramenů se dozvídáme o celé řadě tajných kabinetních jednání, v nichž se Lobkovic prostřednictvím Rožďalovského pokoušel ovlivnit císařské úředníky. Jakartovského proto navštěvoval v jeho úřadě již o páté hodině ranní.¹⁵⁷

Mezitím začali na dřevohostickém panství působit i Lobkovicovi úředníci Julius Felix Šmerhovský z Lidkovic a Jiří Albrecht Křen z Chotče, jmenovaní počátkem roku. Šmerhovský navíc rozšířil své politické pravomoci, když byl 1. dubna 1647 zvolen za „*substitutu*“ Mikuláše Nussera při předání městečka Dřevohostic, vsí Turovic, Nahošovic, Hradčan, Pavlovic a Prusínek, které „*až posavad J[eho] M[ilosti] Herzoga Saganského [...] opovazování byly, k ruce a v poddanost J[eho] M[ilosti] C[ísařské], krále a pána*“.¹⁵⁸ Toto zdvojení funkcí Julia Felixe Šmerhovského přitom schválil i Lobkovic, a sice prostřednictvím jednoho ze svých nejvyšších dvorských úředníků, Samuela Horáce Rožďalovského.¹⁵⁹

Šmerhovský měl především zajistit, aby byl převod na císařskou dvorskou komoru proveden přesně podle taxy a aby byly na druhé straně Václavu Eusebioví z Lobkovic ponechány všechny „*vymíněné osoby a dluhy do taxy nepojaté*“. Na některých osobách Lobkovicovi z blíže neuvedeného důvodu obzvláště záleželo. Celá řada z nich je proto v dokumentu přímo jmenována. Tato skutečnost přece jen poněkud relativizuje představu o Lobkovicovi jako vrchnosti, která na

(157) Jan Jakartovský ze Sudic byl příslušníkem rodiny pocházející ze Slezska, usedlé na Moravě a v Čechách. Od poloviny 16. století členy rytířského stavu na Moravě. O Jakartovském PILNÁČEK, J.: *Staromoravští rodové*. Reprint Brno 1972; BALCÁREK, P.: *Velkostatek Hodonín. Inventář*. MZA Brno. Brno 1969, s. VII, 16-17. O jednáních Rožďalovského v Brně pojednávají jeho relace Lobkovicovi, zachované v celém fasciklu. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Materiály Holešova, L 8/11, Zpráva z 16. července 1649, fol. 58-58v.

(158) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 121.

(159) Rožďalovský patřil k nejvěrnějším a nejvýznamnějším vrchnostenským úředníkům Václava Eusebia z Lobkovic. Sloužil ještě jeho matce Polyxeně. Samuel Horác Rožďalovský byl pověřen uspořádáním lobkovického rodinného archivu po jeho přestěhování z Prahy na Roudnici. Zároveň byl pověřován mnoha úředními a dvorskými úkoly. KRÍVKA, J. - HANZAL, J. - KOŠTÁL, M. - KYNČIL, J.: *Státní archiv v Litoměřicích. Průvodce po archivních fondech*. Praha 1963, s. 105.

dřevohostickém panství neměla žádné niternější a osobnější zájmy a prakticky také žádné podrobnější informace. Řádky týkající se „*vymíněných poddaných*“ připomínají obdobné jednání Karla st. ze Žerotína.¹⁶⁰ Z textu připisu však také vyplývá, že „*vymiňování*“ sirotků, dlužných peněz i dalších majetků z dřevohostického dominia mělo Václavu Eusebiovi z Lobkovic nahradit oněch 10.000 zlatých, které činily rozdíl mezi původním odhadem panství na 50.000 zl. a konečným kompromisem na 40.000 zlatých.¹⁶¹ Materiály vyhotovené Šmerhovským, Nusserem a Rožďalovským byly hned následujícího dne předány Melicharovi Ledenickému, který po komplikacích se svou cestou do Bratislavy koncem předešlého roku byl již opět plně připraven řídit celý převod osobně.¹⁶²

Přesto přese všechno se spory o konečnou částku projevovaly ještě na podzim roku 1647. Lobkovic tehdy podal Hammarovým prostřednictvím další protest. Opakovaly se v něm tytéž námitky i tytéž argumenty. Opět se navrhovalo zřízení rozhodující komise. V tomto ohledu následovně informoval Nusser Maxmiliána z Valdštejna. Opakující se spory vyvolaly znovu zájem samotného panovníka. Prostřednictvím Ledenického bylo určeno, že komisaři musí velmi podrobně „*examinovat*“ úředníky a přísežné na dřevohostickém panství. Údajně opět nebyl k dispozici žádný urbář ani jiný adekvátní dokument, takže veškeré informace bylo možno získat pouze ústním sdělením.¹⁶³

(160) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 121. Václav Eusebius z Lobkovic si vymínjuje Eliáše Menšíka s manželkou Alžbětou, Eliáše, syna nebožtíka Táborského, Jana, syna nebožtíka Matouška, Jana, syna nebožtíka Vavřince Svobody, Jana, syna nebožtíka Jiry Želíčka, Jana, syna nebožtíka Nykodéma Mlýnáře, Eliáše, syna nebožtíka Jiry Malého, Jana, syna nebožtíka Adama Cedry

(161) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 121. Kvitance J. F. Šmerhovského z Lidkovic, datovaná na Holešové 1. 4. 1647: Samuel Rožďalovský o tom všem měl za úkol informovat Lobkovice. „... *těž dluhové přeznall a pečeti mčka Dřevohostic i na místě těch 5 dědin ujistění, má přijat podle taxt. A to na zaplacení JMC 50.000 zl. r. Ačkoliv pak pan Mikuláš Nusser toliko to městečko s dotčenými 5 dědinami ve 40.000 JMC ujiti přednesl, ale to Lobkovicovi k žádnýmu praeiudicium, pokud by pan Nusser svých příčin proč by tež mčko s 5 dědinami a s příslušenstvím k nim náležejícím za 50 tisíc nestálo nepoukázal, a JMC v příčině těch 10 tisíc milostivě se resoltvírovati neráčila, býti nemá, a to vše jakž se tuto nadpisuje ode mně přejato a vykonáno jest, pro budoucí paměť a důvěření se tam k ruce Lobkovice svrchu psaném Samuelovi Rožďalovskému od sebe tuto kvitanci mou vlastní rukou podepsáním a sekrytem ...*“

(162) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 123. Dne 2. 4. 1647 Melichar Ledenický potvrzuje, že převzal taxu na Dřevohostice a pět vsí vyhotovenou v minulých dnech Šmerhovským, Nusserem a Rožďalovským.

(163) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 129-133, 133. Pokud by Ledenický „*examinaci*“ neprovedl do důsledku, vzbudil by velkou nelibost svých nadřízených.

V tomto okamžiku rozhodl Ferdinand III., že hlavním rozhodčím orgánem, bdícím nad ukončením sporů, bude napříště česká dvorská komora a úřad moravského zemského hejtmána.

V druhé polovině roku 1647 došlo k „*atestaci*“ dřevohostických úředníků, včetně purkmistra a radních městečka Dřevohostic. Dne 30. listopadu 1647 podal purkmistr zprávu, v níž se odvolával na příkaz valdštejnského úředníka Jakuba Moštěnského. Měl „*sepsat statek dřevohostický, v jaké podstatě, jak na stavení, tak na užitcích a platech stálých i běžných pozůstaven jest*“. Dokument obsahoval podrobný hospodářský popis dominia. Navíc je první zprávou o tom, že dřevohostické panství již mezitím fakticky přešlo do rukou Maxmiliána z Valdštejna. Purkmistr nazývá Valdštejna svým „*milostivým pánem*“ a prohlašuje se za jeho věrného poddaného.¹⁶⁴

Předání dřevohostického panství Valdštejnovi znamenalo zároveň vyústění práce Julia Felixe Šmerhovského a Jiřího Albrechta Křena. Dne 9. listopadu 1647 podali také oni zprávu o stavu dřevohostického dominia. Uznávají, že na statku leží celá řada dluhů a hospodářských problémů. Přesto ale deklarovali zcela opačný závěr nežli úředníci valdštejnští a císařští. Podle jejich dobrozdání byl dřevohostický statek i přes vše negativní stále pěkným sídlem, které by při rozumném investování mohlo své vrchnosti značně vydělávat. Hospodářský systém byl podle jejich názoru založen ještě za Žerotína a Skrbenského. Ani všechny následující pohromy tento dobrý základ nezničily. Dobře byly podle nich vystavěny dvory (např. v Pavlovicích), na panství se nacházelo mnoho mlýnů a různých hospodářských zařízení. Šmerhovský a Křen sdělili svůj názor nejen Lobkovicovi, ale také zemským a císařským úřadům.¹⁶⁵

Úplný závěr roku 1647 byl ve znamení císařské rezoluce, jež měla dát ukončení sporu právní ráda a postup. Byla důsledkem předchozí korespondence mezi Lobkovicem, Nusserem a dvorskou komorou. Lobkovic panovníka požádal, aby osobně dohlédl na vykonání taxace „*via legis*“. K majetkovému převodu Lobkovic → císařská dvorská komora → Valdštejn mělo dojít „*ex lege contractus*“. Proto by se podle Václava Eusebia z Lobkovic vlastně nemělo nic měnit na původním

(164) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 155. Atestace byla zaslána dvorské komoře 20. 1. 1648.

(165) Mnozí z úředníků byli na věci zainteresováni. V tomto případě šlo především o Albrechta Kotulinského v zastoupení Melichara Ledenického, vicepísaře moravských zemských desek, Jana ml. Seleckého, královského komorníka zemských desek. Informován byl také Hammar.

odhadu. Je ovšem ochoten jít do kompromisu s Valdštejnem.¹⁶⁶ Lobkovic dále žádal, aby při vyhotovení nového odhadu nemohl Nusser věc ovlivňovat v jeho neprospěch a aby byly přesně dodržovány zemské právní zvyklosti, jakož i „*ius contractus*“.¹⁶⁷

Nelze říci s naprostou jistotou, jestli císařská rezoluce byla bezprostředně vyvolána citovaným přípisem Lobkovic. Je totiž datována shodně 20. prosince 1647.¹⁶⁸ Panovník v ní oznámil, že byl informován o problémech s oceněním Dřevohostic, a Nusserovi přikázal jmenovat další, tentokrát revizní, komisi.¹⁶⁹ Lze předpokládat, že ji opět vedl císařský rentmistr Mikuláš Nusser. Dalšími členy komise byli Zdeněk Přepyský z Rychmburka (on sám byl kdysi ve službě u Žerotína, jeho nejbližší příbuzní byli také po Bílé hoře mezi konfiskovanými) a další z příslušníků drobné úřednické šlechty, Melichar Stařimský z Bítkova. Komise se sešla „*in loco*“. Vyhotovila dva paralelní materiály, český a (kritičtější) německý.¹⁷⁰

(166) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 138–151. Lobkovic opět kritizoval postoje zemského rentmistra Nussera. Jako přílohy dodal několik starších dokumentů: Lit. A Kopie Lobkovicova Kaufbriefu na zaháňské knížectví, Linz, 9. 6. 1646; Lit. B List Hammara Nusserovi o ruinování Dřevohostic, 11. 1. 1647; Lit. C List císaře Ferdinanda III. Lobkovicovi, potvrzující přidělení Zaháně Lobkovicovi.

(167) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 132–151.

(168) Lze tedy předpokládat, že ve chvíli podpisu císařské rezoluce ještě Ferdinand III. neměl Lobkovicův list v ruce. O to více rezoluce odpovídá nikoliv pouze subjektivnímu hledisku Václava Eusebia z Lobkovic, ale celé momentální situaci v kauze Dřevohostice v druhé polovině čtyřicátých let. Císař a jeho úředníci byli jistě nespokojeni s protahováním majetkoprávních změn a věcným napadáním všech atestací, odhadů a rezolucí.

(169) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 167–168. Zde datování 20. 12. 1648. Tentýž text je také v příloze listu Lobkovic císaři z 2. 5. 1650, tam je ovšem uvedeno datum 20. 12. 1647, tedy o rok starší.

(170) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 248–259v. Papír, na němž je dokument psán, je rozdělen na dva sloupce, nalevo je německý a napravo český text. Texty nejsou zcela identické, nejde tedy o překlad. Navíc dvojjazyčné verze podobných dokumentů byly v dané době sice běžné, obvykle byly ale vyhotovovány na zvláštních papírech. Obě jazykové mutace dokumentu ale respektují tutéž strukturu. Zdá se, že původní je český text a německý je k němu dopsán jako svého druhu překlad a korekce zároveň. V německém textu je zámeček i panství hodnoceno jako „*ganz Ruiniert*“. Český text je nadepsán: „*Taxa panství Dřevohostického v Markrabství Moravském, a v kraji Olomouckém ležícího se všim k němu příslušenství mimo vymíňných 11 vesnic a dvou dvorův, totiž lhotského a šišemského s jich případnostmi, na zlaté, groše a peníze moravské*“. Německý text je nadepsán: „*Gehorsamber Bericht auß was er sachen der von ihr Fürst. Gnaden (tit.) in Schlesien Herzogen zue Sagan Canzler herrn Adolphen Hammar von den Gueth Drzewohostiz au gesetzte Theil bei der desewegen hier zue Brün gehaltenen commission nicht umb m/30 fl. angenomben khönnen.*“

* * *

Stav, kdy mohl být komplikovaný převod panství konečně zapsán do zemských desek, nastal až v polovině roku 1649. O tom, co se dělo během předchozího roku a půl, informují prameny jen poskrovnu. Byly vyhotovovány uvedené taxace, ještě v říjnu 1648 stále trvaly spory o metodu a výsledek ocenění. Teprve v tomto momentě podávají prameny dostatečně otevřeně vysvětlení, co bylo jejich příčinou: Václav Eusebius z Lobkovic měl za své zaháňské vévodství zaplatit císaři, resp. císařské dvorské komoře, 50.000 zlatých. To byl rozdíl mezi hodnotou Zaháně, včetně vévodského titulu, a jeho finančními nároky u panovníka. To byla ale také výše původního odhadu Dřevohostic z léta 1646. Jestliže by Lobkovic přistoupil na stanovisko Maxmiliána z Valdštejna a císařských komorních úředníků, musel by rozdíl panovníkovi doplatit v hotovosti.¹⁷¹

V červnu 1649 připomněl Mikuláš Nusser v dopise tehdejšímu prezidentu císařské dvorské komory, hraběti Jindřichu Ungnadovi z Weissenwolflu, nutnost vydat instrukci k zápisu dřevohostického panství do zemských desek. Z Rottalova listu císaři datovaného v Brně 11. srpna 1649, vyplývá, že důvodem ke zdržení v posledních měsících byla epidemie moru: „*pest undt infectiam*“. Kvůli moru prý nezasedal ani úřad zemských desek. Ačkoliv i Rottal usiloval o urychlenou intabulaci, upozornil na některé „*errores calculi*“, jež byly obsaženy v textu posledního ocenění a měly by být odstraněny. Během srpna a září 1649 bylo pořízeno několik „*specifikací*“, soupisů dosavadního jednání o převodu dosavadního jednání a převodu se dotýkající korespondence.¹⁷²

V září 1649 vydal Ferdinand III. příkaz, aby panství navštívila další komise. Ta vyhotovila taxu znějící na 41.700 zl. rýnských. K doplacení tedy Lobkovicovi zbývalo 8.300 zlatých.¹⁷³ Císař zamýšlel tuto částku převést na vdovu po Vespaciánu z Paaru, příslušníku jednoho z rodů nově usazených na Moravě a sloužících panovníkovi.¹⁷⁴

(171) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 259v. Podle výpočtu stálo zaháňské vévodství, jež bylo rozlohou menší nežli dřevohostické panství, pouhých 35.000 zl. Největší cenu na něm tedy měla vévodská hodnost a titul.

(172) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 173–188.

(173) Lobkovicovy protesty míří směrem k panovníkovi s neutuchající pravidelností, ale jsou stále méně plodné. V době, kdy poslední komise pracovala „*in loco*“ v Dřevohosticích, již Ferdinand III. (resp. jeho úředníci) věděl, jak s penězi od Lobkovic naloží. O platnosti odhadu měla tentokrát rozhodnout česká dvorská komora spolu s úřadem moravského zemského hejtmána.

(174) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Rezoluce císaře Ferdinand

Na jaře 1650 se vyjádřil Valdštejn, že nejnovější taxace je právně zcela v pořádku. On sám měl na majetek císařskou obligaci. Navrhoval ji tedy vyměnit za obdobné obligace Václava Eusebia z Lobkovic a převod zapsat do zemských desek. Valdštejnovo řešení nakonec akceptovaly všechny zúčastněné strany, včetně Václava Eusebia z Lobkovic a císaře Ferdinanda III.¹⁷⁵

K zápisu do zemských desek olomouckého kraje došlo celou sérií vkladů, uskutečněných na soudu konaném „*ve středu při památce sv. Lva papeže*“, tj. v dubnu 1651. Protože byl celý převod dřevohostického panství složitým právním úkonem a bylo nutno formálně rekonstruovat celý průběh procesů a cesí, pokračovaly vklady ještě při následujícím zemském soudu „*v sobotu na svátek sv. Erasma*“ v červnu téhož roku.¹⁷⁶

Císař nejdříve musel vložit do desek své povolení pro Václava Eusebia z Lobkovic, aby mohl nakládat se svými statky na Moravě. Včetně statku sestávajícího z 11 obcí dříve k Dřevohosticím příslušejících. Tato část panství mohla být prodána Janovi z Rottalu. Součástí panovníkova schvalovacího aktu bylo také potvrzení plné moci Václava Eusebia z Lobkovic pro advokáta, který by ho při zápisu do desek zastupoval. Jak ukazuje četnost i formulace analogických dokumentů v zemských deskách, mohl být vklad zapsán do desek a na být právní moci pouze v případě, že se ho vkladatel účastnil osobně. Jen málokterý z předních dvorských šlechticů byl ovšem ochoten cestu do Brna k zemskému soudu podstoupit. Z této povinnosti ho mohla vyjmout pouze plná moc pro právního zástupce, schválená císařem. Tento složitý postup dosvědčuje postupné prolínání stavovských právních tradic absolutistickými prvky.¹⁷⁷

da III. z 20. 12. 1648, fol. 167–167v. Platba přitom měla být provedena buď v hotových penězích nebo v pozemkovém majetku. V případě platby v pozemcích měla být opět pořízena řádná taxa. V každém případě měl Lobkovic oznámit výsledek.

(175) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 189. Maximilián z Valdštejna napsal 22. 2. 1650 list císařské dvorské komoře. Píše v něm, že originál nové pořízené taxy byl předán úřadu moravského zemského hejtmána. Zní na 41.753 zl. rýn.

(176) Svátek sv. Lva papeže: 11. dubna 1651. Svátek sv. Erasma: 3. června 1651. FRIEDRICH, G.: *Křesťanská chronologie*. Reprint Praha 1997.

(177) Rozbor zemských desek na Moravě dosud nejpodrobněji provedl MATĚJEK, F. (ED.): *Moravské zemské desky. 1567–1642. III. Kraj olomoucký*. Brno 1953, kapitola úvodní části *Úřadování u desk*, s. XI–XCII. O zemských deskách v Čechách BURDOVÁ, P.: *Desky zemské*. Sborník archivních prací, 43, 1993, s. 347–440. Mnohé z jejich závěrů platí i pro moravské poměry. Zemské desky moravské po roce 1642 jsou jedinečným zdrojem informací o pobělohorské společnosti na Moravě. Zatím čekají nejen na moderní edice, ale i na zevrubnější zpracování, ačkoliv byly v minulosti využívány různými autory. V širším měřítku např. HOSÁK, L.: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Brno 1938.

Podle zemských desek (a konec konců i z některých výše citovaných dokumentů) by se mohlo zdát, že Lobkovic prodal veškeré své statky na východní Moravě zároveň, a to na základě zápisu připraveného ve Vídni v lednu 1651 podle kupní smlouvy ze 17. prosince 1650.¹⁷⁸ Někteří autoři se ovšem domnívají, že ve skutečnosti došlo k odprodeji jedenácti vesnic někdejšího dřevohostického panství (Šišma, Kladníky, Bezuchov, Oprostovice, Žákovice, Mrlínek, Sovadina, Radkovská Lhota, Radkovy, Lipová, Křtomile) podstatně dříve. Ladislav Hosák jej např. zasazuje do roku 1635.¹⁷⁹ Roku 1646 se při jednání o odevzdání dřevohostické državy císaři výměnou za zaháňské vévodství hovoří pouze o jeho „vymíněné“ části. Šišma a ostatní vesnice již tehdy součástí dominia nebyly.¹⁸⁰

Poněkud komplikovanější byl převod vlastního jádra dřevohostického panství s městečkem Dřevohostice na Maxmiliána z Valdštejna. Nejdříve musel být statek převeden na císaře Ferdinanda III., zastupovaného komorou. K tomu ale bylo opět potřeba nejprve panovníkova povolení ke vkladu do desek, včetně potvrzení plné moci pro advokáta. V císařově dobrozdání se navíc explicitně hovoří o převodu, prováděném za účelem dalšího postoupení statku Valdštejnovi. Václava Eusebia z Lobkovic měl při převodu zastupovat úředník zemských desek Jan st. Jakartovský ze Sudic, císaře úředník dvorské komory Mikuláš Nusser z Nussegg.¹⁸¹

Vklad do desek ve prospěch císaře byl podepsán 19. dubna 1651. Jeho předmětem bylo městečko Dřevohostice se zámkem, vesnice Turovice, Nahošovice, Pavlovice, Hradčany, Prusinky. Nabytí Dřevo-

(178) MZA BRNO, STAVOVSKÉ RUKOPISY, A 3, Zemské desky moravské, kraj olomoucký, kvaterny trhové, č. 331, fol. 34–34v. „*Einlag des beschehenen Verkauffs- und Kauffcontractts umb die Herrschaft Holeschau und Hierzue gehörige Herrschaften von Obernän-ter IFGn, HH. Wenzl von Lobkowitz Ihrer Gn. Herrn Johann von Rottall.*“

(179) HOSÁK, L.: *Historický mistopis země Moravskoslezské*. Brno 1938, s. 644. Hosák uvádí jako datum odprodeje jedenácti vesnic na čele se Šišmou rok 1635. Odkazuje přitom na zemské desky. Ani při podrobném studiu příslušných zápisů v zemských deskách nelze jeho názor doložit, ovšem ani vyvrátit.

(180) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 248. O „vymíněných“ vesnicích se zmiňují mnohé prameny, např. hned několik taxací.

(181) MZA BRNO, STAVOVSKÉ RUKOPISY, A 3, Zemské desky moravské, kraj olomoucký, kvaterny trhové, č. 331, fol. 35v–37. Vklad císařské rezoluce k převodu panství Dřevohostic císařské dvorské komoře byl podepsán 19. 4. 1651. Komoru měl při tomto úkolu na základě panovníkovy plné moci zastupovat opět Mikuláš Nusser z Nussegg. Téhož dne bylo panství převedeno z rukou komory na Václava Eusebia z Lobkovic. Nusser si za tento úkol také přišel na své, když mu císař zároveň vložil do desek panství Pačlavice. Nusser měl zanedlouho možnost se císaři odvděčit, když se v jeho jménu ujal i dalších úkolů při složitém převodu Dřevohostic. TAMTÉŽ, fol. 37v–38.

hostic Valdštejnem bylo s císařem dohodnuto již na jejich vzájemném jednání v Linci 1646, paralelním s rokováním mezi císařem a Lobkovicem o Zaháňském vévodství.¹⁸²

Ferdinand III. vložil Dřevohostice ve prospěch Maxmiliána z Valdštejna 24. května 1651. Intabulace byla vykonána Mikulášem Nusserem a Eliášem z Wiesenberga. V císařově rozkaze byl stanoven „*Kaufschilling*“ Dřevohostic: 41.753 zlatých rýnských. Hned v následujících rádcích ale panovník přikázal, aby vzhledem k věrným službám Valdštejna u jeho dvora mu bylo dominium předáno bezplatně a aby byla uvedená částka odepsána dvorskou účtárnou.¹⁸³

Vkladem na Valdštejna ovšem proměny v majetkoprávních vztazích na dřevohostickém panství ještě nekončily. Na základě datování vkladů do desek lze zjistit, že Maxmilián z Valdštejna držel de jure dřevohostické panství pouhý měsíc. Poté bylo intabulováno Janu Kaltschmidtovi z Eisenberga. Opět muselo dojít k ustálenému postupu: Císař musel nejdříve dát intabulovat své svolení ke vkladu kupní smlouvy, včetně potvrzení kupní smlouvy na uvedenou částku 41.753 zl. rýnských. Toto svolení bylo vydáno 23. března 1651. Odvolává se na dvoustrannou kupní smlouvu mezi Valdštejnem a Kaltschmidtem z 29. prosince 1649. Valdštejn tedy počítal s prodejem panství ještě dlouho před tím, co byl vyřešen jeho spor s Lobkovicem o taxační cenu dominia.¹⁸⁴

Vklad do desek ve prospěch Kaltschmidta z Eisenberga byl podepsán již 28. prosince 1649. Podle textu koupil Kaltschmidt panství se vším, co k němu přináleželo: „*se všemi poddanými, právy, spravedlnostmi, pivovary, vinnými šenký, rentami, činžemi, kolaturami, polnostmi, loukami, pastvinami, rybníky, mlýny, vodami, lesy, rybolovy, ovčiny*“. Zaplatit měl za toto vše sumu podle poslední taxy, jež byla

(182) Tato skutečnost potvrzuje hypotézu o souvislosti mezi nároky Maxmiliána z Valdštejna na některé majetky po generalissimovi Albrechtovi z Valdštejna a svého druhu „náhradě“ titulu vévody zaháňského za dřevohostické panství. Zvláště, když Valdštejn nemínil ponechat si dřevohostické panství natrvalo. MZA BRNO, STAVOVSKÉ RUKOPISY, A 3, Zemské desky moravské, kraj olomoucký, kvaterny trhové, č. 331, fol. 38v.

(183) MZA BRNO, STAVOVSKÉ RUKOPISY, A 3, Zemské desky moravské, kraj olomoucký, kvaterny trhové, č. 331, fol. 38v. Datováno v Brně 24. 5. 1651, vloženo do desek téhož dne. Maxmilián z Valdštejna je zde titulován jako „*Reichsgraf, Herr auf Schwilga u Skal, München Gráz, Closter Dobrowitz und Neu Waldstein, Obrister Cammerer, Stadtobrister zu Prag, würklicher geheimer Rat*“.

(184) MZA BRNO, STAVOVSKÉ RUKOPISY, A 3, Zemské desky moravské, kraj olomoucký, kvaterny trhové, č. 331, fol. 39-39v.

Ve chvíli, kdy purkmistr Dřevohostic vyjadřoval Maxmiliánovi z Valdštejna svou úctu a loajalitu, myslel to patrně vážně. Valdštejn už ale nepochybně počítal s následným prodejem dominia. Atestace Dřevohostic je datována 30. 11. 1647. SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 158.

vyhotovena zemskými úředníky 22. května 1649. Následoval dlouhý (v zápisech zemských desek neobvyklý) text, který rozebíral převod statku z různých pohledů. Zmiňoval se mj. o tom, že se od posledního odhadu hospodářská situace velkostatku poněkud zlepšila. Zvětšil se dokonce počet poddaných.¹⁸⁵ Přesto zůstala prodejní cena shodná s taxací, a tedy i s císařovým rozhodnutím. Kupec byl povinen splnit některé Valdštejnovy podmínky, např. část peněz zaplatit jeho synovi Burianu Ladislavovi z Valdštejna. Jako svědci při podpisu prodeje účinkovali další dva známí představitelé nastupující absolutistické šlechty - Lev Vilém z Kounic a Michael Ferdinand z Althannu.¹⁸⁶

Intabulací dřevohostického panství Janu Kaltschmidtu z Eisenberga tak bylo skončeno celé dlouhé období vzrušených proměn a přesunů na dominiu. Ke stabilizaci a určitému rozkvětu mělo dojít právě v období jeho držby. Ta pokračovala i po další dvě generace rodu a sňatkem přešla na rodinu Oppersdorfů.¹⁸⁷

Jan Kaltschmidt z Eisenberga byl typickým představitelem absolutistické úřednické šlechty. Rodovými tradicemi ani úspěchy na válečném poli se nemohl rovnat ani Lobkovicům, ani Valdštejnům. Doba kolem poloviny 17. století již nepotřebovala velké válečníky. Ti byli vystřídáni muži pera, státními byrokraty.¹⁸⁸ Vždyť i Václav Eusebius z Lobkovic v tomto období radikálně vyměnil svou dosavadní kariéru důstojníka za službu vysokého dvorského úředníka.¹⁸⁹

Jan Kaltschmidt z Eisenberga byl právě takovýmto úředníkem. Svým původem a kvalifikací je blízký Janu Křtiteli z Verdenberga.

(185) MZA BRNO, STAVOVSKÉ RUKOPISY, A 3, Zemské desky moravské, kraj olomoucký, kvaterny trhové, č. 331, fol. 40-42. V dlouhém zápise zemských desek je mj. opětne zdůrazněna významná úloha řádně vyhotovené taxy. Byla zde stanovena práva i povinnosti prodávající i kupující strany.

(186) O životě Lva Viléma z Kounic HRUBÝ, V.: *Lev Vilém z Kounic. Barokní kavalír*. Brno 1987. KNOZ, T.: *Althannové v sále předků - mezi legendou a skutečností*, Sborník k výročí Sálu předků na Vranově nad Dyjí Památkového ústavu v Brně, (v tisku).

(187) Základní informace o dějinách dřevohostického panství HOSÁK, L.: *Historický místopis země Moravskoslezské*. Brno 1938, s. 644; SMÍŘICKÝ, L.: *Historie Dřevohostic*. Dřevohostice 1969, s. 17; KNOZ, T.: *Renesanční zámek v Dřevohosticích*. Zpravodaj muzea Kroměřížska, s. 8-10; archiválie k dřevohostickým Kaltschmidtům a Oppersdorfům MZA BRNO, POZŮSTALOSTI ZEMSKÉHO TRIBUNÁLU, C 2, Oppersdorfové, O 59p a O 69p.

(188) Literatura o absolutismu a byrokratizaci je dnes již velmi bohatá. Základní charakteristika, včetně rozsáhlého seznamu literatury v poslední době DUCHHARDT, H.: *Das Zeitalter des Absolutismus*. München 1992; v habsburské monarchii EVANS, R. J. W.: *Das Werden der Habsburgermonarchie. 1550-1700*. Wien-Köln-Graz 1989; na Moravě VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka*. Brno 1996.

(189) WOLF, A.: *Fürst Wenzel von Lobkowitz*. Wien 1869, s. 33-34.

Také Kaltschmidt pocházel z právnické rodiny. Podle autora jeho stručného životopisu se narodil někde v okolí Štrasburku, přibližně roku 1604.¹⁹⁰ V porovnání se Žerotínem byl příslušníkem nové generace, byl dokonce mladší než Verdenberg. Naopak byl vrstevníkem Václava Eusebia z Lobkovic. Absolvoval právnická studia a posléze se stal úředníkem říšského sněmu ve Špýru. Kariéra ho poměrně brzy zavedla do českých zemí, když byl někdy na přelomu 20. a 30. let 17. století převelen ve funkci apelačního rady do Prahy. Roku 1633 byl Kaltschmidt z Prahy přemístěn do Vídně. Byl mu udělen predikát „z Eisenberga“ a říšský palatinát.¹⁹¹ Mezi lety 1639 a 1640 probíhala ve Vídni jednání, jejichž výsledkem bylo přizvání Kaltschmidta mezi členy „Gelehrterbank“ v císařské dvorské radě, ve své době nejvyšším soudním orgánem v Říši, který měl ovšem i řadu exekutivních pravomocí.¹⁹²

Pro osudy dřevohostického panství bylo důležité, že se Kaltschmidt ve Vídni dostal do společnosti nejvyšších kruhů. Mimo jiné získal kontakt na bratra císaře Ferdinanda III., olomouckého biskupa a arcivévodu Leopolda Viléma. Ten ho již roku 1641 se svolením císaře (jako nejvyššího představitele císařské dvorské rady) povolal do funkce svého tajného rady a dvorského kancléře. Tuto titulaturu ostatně uváděly i dokumenty v zemských deskách.¹⁹³ Vazba na Leopolda Viléma mohla být pro Kaltschmidtovu kandidaturu na koupi Dřevohostic rozhodující. Kaltschmidt získal po přechodu do Vídně některé drobnější majetky v Dolních Rakousích. Vzhledem k jeho novému postavení a společenské prestiži to však začalo být málo. Po roce 1647 ho totiž Leopold Vilém pověřoval obzvláště důležitými úkoly, mj. i diplomatickým posláním v kurfiřtském Sasku.¹⁹⁴ Leopold Vi-

(190) GSCHLIEBER, O.: *Der Reichshofrat*. Wien 1942, s. 241–242.

(191) AVA WIEN, ADELSARCHIV, Kaltschmidt, Johann, Adelstand für das Reich und die Erblände, mechelburgischer u. friedländischer Rat, Lehenberechtigung, Privilegium de non nominandi, Rotwachsreizeit, Titel. kais. Rat, Privil. fori, Kais. Schutz u. Schirm, Salva Guardia, Privil. de non usu, ad personam, Palatinat, 1633, 2. 7. Roku 1659 byl potom udělen Eisenbergovi Freiherrstand. Kaltschmidt nejspíše pocházel z rodiny Jörga Kaltschmidta z Memmingenu.

(192) O úloze říšské dvorské rady v byrokratickém systému 17. století FELLNERM, TH. – KRETSCHMAYER, H.: *Die österreichische Zentralverwaltung*, Abt. I. 1491–1749. Wien 1907; GSCHLIEBER, O.: *Der Reichshofrat*. Wien 1942.

(193) MZA BRNO, STAVOVSKÉ RUKOPISY, A 3, Zemské desky moravské, kraj olomoucký, kvatery trnové, č. 331, fol. 40–40v. Kaltschmidt je zde titulován „Johann Kaldtschmidt von Eysenberg, Römischer Kayserlicher Mayestät Reichshof- wie auch Hoch Fürstlichen Durchleuchtigkeit Erzherzog Leopold Wilhelm (etc.) geheimber Rath undt Hofcanzler“.

(194) O osobě Leopolda Viléma Habsburského např. BROUCEK, P.: *Erzherrzog Leopold*

lém byl olomouckým biskupem od roku 1636. On i jeho kancléř nepochybně disponovali dostatkem informací o majetkoprávní situaci na Moravě. Vzhledem k tomu, že byl Leopold Vilém zároveň roku 1646 jmenován místodržícím v habsburském Nizozemí, potřeboval mít ve svých službách na Moravě a v Rakousích dostatečně schopné a oddané osoby.¹⁹⁵

Možnou spojnici mezi Leopoldem Vilémem Habsburským, Janem Kaltschmidtem z Eisenberga a dřevohostickým panstvím lze hledat mimo jiné v osobách Václava Eusebia z Lobkovic a Jana st. Jakartovského ze Sudic. Oba byli v klíčovém okamžiku zasvěceni do složitých majetkoprávních přesunů na dřevohostickém panství. Oba byli ve stejné době ve služebním nebo osobním kontaktu s Leopoldem Vilémem. Lobkovic při diplomatických úkolech, Jakartovský jako úředník, nejvyšší zemský písař a od roku 1649 nejvyšší zemský sudí. Mezi oběma navíc probíhala vzájemná korespondence.¹⁹⁶ Jakartovský zprostředkoval zápis dřevohostického panství do zemských desek ve prospěch Maxmiliána z Valdštejna. Při jednání dokonce vystupoval jako zástupce-substitut Václava Eusebia z Lobkovic. V téže době byl titulován i jako rada Leopolda Viléma Habsburského, měl tedy osobní vazbu k oběma stranám.¹⁹⁷ Jan Kaltschmidt měl ovšem kontakt také na Valdštejny. Ještě předtím, než se stal členem císařské dvorské rady, působil jako rada tehdejšího zaháňského vévody a císařského generalissima Albrechta z Valdštejna.¹⁹⁸

Roku 1651 byli hlavní účastníci zřejmě relativně spokojeni. Václav Eusebius z Lobkovic byl vévodou zaháňským a směřoval k nejvyšším postům v habsburské monarchii. Jan z Rottalu se stal moravským zemským hejtmanem, konečně porazil vzbouřené Valachy a díky velkolepým obchodům se stal velkým pozemkovým magnátem.¹⁹⁹

Wilhelm und das Oberbefehl über das Kaiserliche Heer im Jahre 1645. In: Schriften des Heeresgeschichtlichen Museums in Wien, 4, 1969, s. 7–38.

(195) VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka.* Brno 1998, s. 151–152. Válka ovšem hodnotí působení Leopolda Viléma Habsburského na stoli olomouckého biskupa spíše negativně. Podle něj šlo o politickou volbu, jejímž cílem bylo použití příjmů olomouckého biskupství k vojenským účelům.

(196) Funkce Jakartovského uvádí BALCÁREK, P.: *Velkostatek Hodonín.* Inventář MZA Brno. F 5. Brno 1969, s. VII.

(197) MZA BRNO, STAVOVSKÉ RUKOPISY, A 3, Zemské desky moravské, kraj olomoucký, kvaterny trhové, č. 331, fol. 33v.

(198) GSCHLIEBER, O.: *Der Reichshofrat.* Wien 1942, s. 16.

(199) MATĚJEK, F.: *Bílá hora a moravská feudální společnost.* ČsČH, 22, 1974, s. 90–96. Podle Matějka patřili Rottalové mezi šlechtu, která měla po třicetileté válce více jak 1.000 poddaných. Hlavní nárůst jeho pozemkového majetku se ovšem udál až kolem

Maxmilián z Valdštejna nejen že natrvalo zažehnal podezření ze spolupráce z vévodou frydlantským, ale získal dokonce některé jeho statky. Jana Kaltschmidta zařadila koupě dřevohostického panství mezi významnou šlechtu habsburských dědičných zemí.²⁰⁰

Na své si přišli také úředníci, kteří vstupovali do jednání. Jejich pozice vyplývala z přístupu k informacím, které dokázali využívat ve svůj vlastní prospěch, ale také ve prospěch svého představeného. V dřevohostické kauze byl příkladem takové osoby především Mikuláš Nusser z Nussegg, jenž během působení ve službách dvorské komory získal z konfiskací Nové Zámky u Bučovic a byl povýšen do šlechtického stavu. Václav Eusebius z Lobkovic a Adolf Hammar nejspíše nebyli daleko od pravdy, když na něj posílali opakované stížnosti kvůli porušování úřednické nestrannosti. Roku 1660 byl Mikuláš Nusser obviněn z nepoctivého úřadování, jeho panství Nové Zámky mu bylo opět konfiskováno a předáno hraběti Jiřímu Ludvíkovi ze Sinzendorfu.²⁰¹

Hospodářské poměry na dřevohostickém panství za Lobkoviců

Období mezi lety 1623 a 1650 bylo na dřevohostickém panství charakterizováno hospodářským úpadkem. Zdeněk Vojtěch i Václav Eusebius z Lobkovic zde podnikali jen velmi omezené ekonomické a prakticky žádné kulturní aktivity. Bylo ostatně konstatováno, že i na roudnickém panství byly v této době vyvíjeny spíše zásluhou Polyxeny z Lobkovic a nikoliv jejího manžela nebo syna. Václav Eusebius z Lobkovic se stal předním barokním velmožem, budujícím svůj vlastní venkovský dvůr, až po polovině 17. století. Není proto divu, že se dřevohos-

roku 1650. Roku 1649 ještě není Matějkem zařazen mezi prvních 15 nejbohatších pozemkových magnátů v zemi.

(200) JANÁČEK, J.: *Valdštejn a jeho doba*. Praha 1978, s. 527. Janáček se zmiňuje, že se Maxmilián z Valdštejna zřekl svého vlivného bratrance velmi rychle. Údajně se vykoupil tím, že dal císaři k dispozici Albrechtovo peněžní depozitum ve Vídni, činící 90.000 zl. rýn. Jana Kaltschmidta zařazuje Matějek mezi šlechtice, kteří na Moravě získali majetky s více jak 500 poddanými. MATĚJEK, F.: *Bílá hora a moravská feudální společnost*. ČsČH, 22, 1974, s. 90-96.

(201) HOSÁK, L. - ZEMEK, M. (ED.): *Hrady, zámky a tvrze a Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Jižní Morava*. Praha 1981, s. 177.

tický zámek před rokem 1650 ani nedočkal stavebních úprav v raně barokním stylu, ani nebyl naplněn významnými uměleckými díly.²⁰²

Renesanční zámek v Dřevohosticích se v okamžiku prodeje panství roku 1648 nacházel ve stejně zuboženém stavu, jako když jej Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic roku 1623 po konfiskaci Skrbenskému získal. Podle archivních pramenů byl poničen požárem. Byl takřka neobyvatelný, bez vybavení. Ztratila se či byla zničena také velká většina úředních i jiných dokumentů, původně umístěných v kanceláři na zámku. Od velkého požáru na počátku dvacátých let nedošlo během druhé čtvrtiny 17. století k žádným technickým opravám ani k ekonomickým reformám. Investice zřejmě nesměřovaly ani do podpory architektury a umění. Alespoň v obecné míře mohlo být podporováno působení církve. Materiály z poloviny 17. století alespoň hovoří o fungující „collature“ a dalším filiálním kostele v Pavlovicích. Katolické kostely zde ještě před rokem 1623 za bratrských vrchností Žerotina a Skrbenského nestály, resp. nefungovaly. Musely být minimálně opraveny, vybaveny inventářem, konvenujícím s katolickou liturgií, a nově vysvěceny.²⁰³

Pro rekonstrukci hospodářského stavu dominia sice nechybí dostatek pramenů, nejednou si však v souvislosti s cíly a záměry autora protirečí. Na dřevohostickém zámku v tomto období ani nepobývala vrchnost, ani zde dlouhodobě nebylo sídlo vrchnostenského úředníka-regenta. Panství bylo spravováno úředníkem Ullersdorferem a později Rožďalovským z Holešova. Na tamější zámek přicházely veškeré depeše. Sjížděli se tam komisaři při své práci „in loco“. Pokud v Dřevohosticích úředníci působili, bylo to vždy na kratší období. Obzvláště po oddělení jedenácti vesnic původního dřevohostického panství se statek stal natolik malým, že mohl být docela dobře řízen jako interní součást holešovského dominia (podobně jako Kamenice z Třebíče nebo Troubsko z Náměště). Jako o „správcích panství dřevohos-

(202) Stavební rekonstrukci hlavní lobkovické rezidence na Moravě, zámku v Holešově, prováděl až její nový majitel, Jan z Rottalu. O tom RICHTER, V.: *Filiberto Luchese na Moravě*. Ročenka kruhu pro pěstování dějin umění za rok 1934. Praha 1935, s. 27-43; KUDĚLKA, Z.: *Architektura 17. století na Moravě*. In: *Dějiny českého výtvarného umění*. II/1. Praha 1989, s. 283.

(203) O podobě zámku v Dřevohosticích po Bílé hoře KNOZ, T.: *Renesanční zámek v Dřevohosticích*. Zpravodaj muzea Kroměřížska '90, 1990, č. 2, s. 10; KNOZ, T.: *K osudům moravských hradů, zámků a tvrzí v pobělohorských konfiskacích*. AMM. Scientiae Sociales, 77, 1992, s. 257. V počtu a fungování „collatur“ na panství se různé prameny liší. Zpravidla je uváděn počet dvou „collatur“, dřevohostické a pavlovické. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVĚ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Drewohostitz in solutum für Sagan, L 7/9, fol. 49.

tického“ se sice v jejich „*atestaci*“ hovoří o Juliu Felixi Šmerhovském z Lidkovic a Albrechtu Křenovi z Chotče, také oni však své relace obvykle datovali na Holešově. Lze tedy předpokládat, že žili a úřadovali právě zde. Jako první vrchnostenský úředník (od dob Václava Chromočovského a Albrechta Saka z Bohuňovic) je zmiňován až valdštejnský hejtman Jakub Moštěnský. Právě on ovšem pověřoval úkoly, obvykle patřícími do povinností úředníků, dřevohostického purkmistra a koňšely. Představitelé poddanské samosprávy tak zasahovali i mimo vlastní obec městečka. Sledovali nejenom situaci poddanského hospodaření na vesnicích, ale dokonce i ekonomiku vrchnostenského velkostatku, resp. výnos běžných plátů.²⁰⁴

Jeden ze základních ekonomických problémů dřevohostického panství spočíval ve značném úbytku obyvatelstva. Holešovskému úředníku proto bylo přísně přikázáno, aby propouštěl poddané pouze se svolením vrchnosti. František Matějka zařazuje tuto oblast mezi kraje, kde se během války snížil počet osedlých poddaných přibližně o 30%. Taxa Dřevohostic z roku 1623 vyčísluje úbytek osedlých z původního počtu 442 osob před povstáním na 304 osoby při konfiskaci, tj. celkem o 31% (na panství tedy bylo 138 poustek, jiný pramen hovoří o 152 poustkách). Tento údaj se týká stále ještě kompletního panství v předbělohorské rozloze (čítající kromě městečka Dřevohostic všech 16 vesnic). Podle komise Fridricha z Vlašimi byli v té době „*poddaní nejvejš zhubení*“.²⁰⁵ I kdyby panství neutrpělo žádné další škody, znamenal by takovýto úbytek obyvatelstva značný hospodářský i sociální úpadek. Úbytek obyvatelstva však pokračoval i nadále. Další soupisy a taxace zaznamenaly stav po odpojení jedenácti vesnic a jejich prodeji Rottalovi. Čísla tedy nelze jednoduše srovnávat. Samotné rozštěpení panství nepochybně také mělo bezprostřední ekonomické důsledky. Přestože na odprodaných částech panství nebylo žádné vý-

(204) Soubor relací Samuela Rožďalovského z Holešova SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Materiály Holešova, Rymice a Dřevohostice, L 8/11, fol. 1-141. Materiály o Šmerhovském a Křenovi SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, fol. 59, 152. Obecně o úloze vrchnostenských úředníků ČERNÝ, V.: *Hospodářské instrukce*. Praha 1930, s. 40-70; KNOZ, T.: *K pravomoci vrchnostenské správy a poddanské samosprávy v českých zemích před Bílou horou (na základě právních normativních pramenů)*. In: SCHELLE, K. (ed.) *Historie a současnost veřejné správy. Sborník z vědecké konference*. Brno 1993, s. 15-27.

(205) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Taxa Dřevohostic, fol. 21v. O 152 poustkách a 298 osedlých se hovoří v nedatované relaci SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Dřevohostitz in solutum für Sagan, L 7/9, fol. 46. O propouštění poddaných ve vrchnostenské instrukci a v odpovědi Rožďalovského na ni. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Materiály Holešova, L 8/11, fol. 18-19v, 89-96v.

znamnější středisko, zahrnovala jeho rozloha přibližně 60% původního teritoria. Nacházely se zde dva dvory (Šišma, Lhota). Nebyly sice tak výnosné, jako dvůr v Dřevohosticích, i tak představoval jejich prodej ztrátu 994 zlatých moravských (podle odhadu z roku 1623). Vedle toho připomínají zápisy v zemských deskách na této části statku několik mlýnů, celou řadu rybníků a lesů. Šenkovalo se zde pivo i pálenka. Platy plynuly také z honiteb a pastvin. Takovéto konkrétní ekonomické ztráty nemohla nahradit ani poměrně slušná částka, kterou Rottal za uvedenou část dřevohostického panství zaplatil. Ačkoliv jsou k dispozici pouze velmi přibližná a proměnlivá čísla, lze stanovit rozdíl mezi hodnotou panství z roku 1623 (80.000 zl.) a jeho cenou z roku 1650 (50.000 zl.) na 30.000 zlatých. To je zároveň finanční vyjádření výnosu „rottalovské“ části panství.²⁰⁶

Problémem zůstává, který z rozdílných pramenů vzít při popisu hospodářského a sociálního stavu panství před polovinou 17. století nejvíce v úvahu. Rozhodující informace podává zpráva Šmerhovského a Křena, popř. relace valdštejnského úředníka a dřevohostického purkmistra. Lobkovičtí úředníci tvrdili, že se dominium nachází poměrně v dobrém stavu a je „*krásným šlechtickým sídlem*“. Bylo podle jejich názoru během předchozích let poněkud poškozeno. Nicméně při racionálních a ani ne příliš vysokých investicích by je bylo možno přivést nejen ke stavu, v jakém bylo před Bilou horou (autoři upozorňují na stav za Jana Skrbenského), ale dokonce by bylo možno dosáhnout značné prosperity. Podobně optimisticky stav dominia nahlíží i materiál lobkovických úředníků z 5. května 1647.²⁰⁷ Naopak dřevohostický purkmistr líčil situaci v nejčernějších barvách. Původní poddaní podle něj buď pomřeli nebo z panství pro chudobu odešli. Zámek byl pobořený, pivovar pustý, dvory ani ostatní hospodářská zařízení velkostatku nefungovaly.²⁰⁸ Přesto je možno alespoň základní obraz podoby dřevohostického dominia rekonstruovat.

(206) MZA BRNO, STAVOVSKÉ RUKOPISY, A 3, Zemské desky moravské, kraj olomoucký, kvaterny trhové, č. 331, fol. 34–34v. Při prodeji poloviny panství Rottalovi byl pro lepší orientaci zainteresovaných stran pořízen jednoduchý náčrtek obou částí panství. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Korespondence ohledně taxování Dřevohostic, L 7/7, fol. 332.

(207) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Taxa Dřevohostic, Relace Šmerhovského a Křena, fol. 60. Lobkovický materiál z 5. května 1647 polemizuje s taxou, tvrdí např. že je plodový rybník v pořádku a že v lepším stavu jsou i „collatury“. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Akta právního šacuňku, L 7/6, fol. 30–32.

(208) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace purkmistra Dřevohostic, fol. 159–160.

Zámek v Dřevohosticích zůstával dlouho v nedobrému stavu. Roku 1621 jej zasáhl požár, způsobený španělskými vojáky, kteří zde pronásledovali vzbouřené Valachy. Lobkovicové stavbu neopravovali. Úředník na zámku nesídlil, panství řídil z Holešova, popř. z Bystrice pod Hostýnem. Některé byty a místnosti v přízemí, možná i v prvním patře zámku, přece jen obyvatelné byly. Střecha byla z velké části zničena, v panských pokojích chyběla kamna, dveře i okna. Lobkovicové do Dřevohostic nepřijížděli, resp. zde nenocovali.²⁰⁹ Od roku 1621 tedy zámek postupně chátral. Nic na tom nezměnily ani snahy Šmerhovského a Křena, kteří se zainteresované strany snažili přesvědčit, že se nejedná „o žádnou rytířskou tvrz, nýbrž o zámek s příkopem a zdí se čtyřmi nárožními rondely k obraně“ (poznámka v době švédského tažení obzvláště důležitá), tak jak vše dostavěl a zastřešil ještě „někdejší rebel Skrbenský“.²¹⁰ Autoři relace se na tomto základě snažili prosadit, aby byl zámek taxován „podle zemského zvyku“ na 1.000 zlatých. Nikoliv na pouhých 500 zlatých, jak si to přála strana, upozorňující na jeho špatný stav. Požárem na počátku dvacátých let 17. století patrně nejvíce utrpěla střecha a krovy. Už roku 1623 do zámku zatékalo. Purkmistr Dřevohostic roku 1647 konstatoval, že „zámek je sice od kamene a cihel vystavený“ (což je přímý odkaz na ustálený text taxací), ale částečně pobořený a pustý. V daném okamžiku byl stržen krov i střecha. Za své vzal také veškerý zámecký mobiliář a poztrácely se nebo byly zničeny dokumenty ze zámecké kanceláře.²¹¹

Správa se proto částečně přenesla na radnici městečka Dřevohostic. Šmerhovský s Křenem připomínají, že městečko bylo v minulosti důležitým centrem oblasti a bylo podle jejich formulace „skutečnou šlechtickou rezidencí“. Disponovalo celou řadou privilegií, povětšinou ještě z doby Karla st. ze Žerotína. Smělo se například vy-

(209) SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNÍČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Dřevohostitz in solutum für Sagan, L 7/9, fol. 46, Taxy panství dřevohostického, L 7/5, fol. 48–60, 87–95v. Zdeněk Vojtěch Popel z Lobkovic působil na Moravě roku 1621 při potlačování a potrestání povstání. KALISTA, Z.: *Čechové, kteří tvořili dějiny světa*. Praha 1938, s. 80. Není vyloučeno, že byl Jan Kaltschmidt z Eisenberga po třiceti letech první vrchností, která na Dřevohostice zavítala.

(210) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace Šmerhovského a Křena, fol. 61.

(211) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace purkmistra Dřevohostic, fol. 162. „Zámek dřevohostický od kamene a cihel vystavený, však toliko půl třetího dílu vystavený a půl druhého dílu do gruntu pobořený a pustý, krovu na něm žádného stálého není, jenom kroveček na rýnách, v horních pokojích již pustý stojí a dachem starým, aby na klenutí nezatékalo, přtkryt jes“.

kupovat z robotních povinností.²¹² Roku 1650 bylo v samotném městečku z celkového počtu 67 gruntů 46 pustých, takže obec přišla o mnoho lidského i ekonomického potenciálu.²¹³ Mnohá někdejší privilegia, z nichž obyvatelům Dřevohostic plynuly různé výhody, které je společensky oddělovaly od vesnických poddaných, přestala v praxi působit a byla opětně převedena na vrchnost. Podle purkmistra se to týkalo platu za obrok či pivního a vinného šenku. Obyvatelstvo bylo navíc zatíženo kontribucemi, zahrnutí jednoho „*giltperda*“. Situace v městečku i na panství musela být před rokem 1650 již velmi svízelná, neboť citovani autoři bez obalu chválili hospodářské a společenské poměry za Žerotínů a Skrbenských. Bez ohledu na to, že tak svým způsobem porušovali loajalitu vůči současné vrchnosti a propagovali někdejšího rebela.²¹⁴

Podobná situace byla i na venkovských částech panství. Turovice, Nahošovice, Hradčany, Pavlovice a Prusínky nyní tvořily osu, vedoucí z jihovýchodu od Dřevohostic směrem na severozápad. Dominium zaujímal nevelké území kolem Dřevohostic, podél říčky Moštěnky. Pokračovalo pásem podél cesty k Lipniku nad Bečvou. Celkový úbytek poddaných měl přímý vliv na ztráty stálých platů, které vesničané odváděli vrchnosti. V Dřevohosticích to činilo částku 117 zlatých (z původních 259 zl. na 142 zl.). V Turovicích byl rozdíl ve stálých platěch před válkou a po ní 19 zlatých (58 zl. → 39 zl.), v Nahošovicích 13 zl. (40 zl. → 27 zl.), v Hradčanech 69 zl. (157 zl. → 87 zl.), v Pavlovicích 14 zl. (54 zl. → 43 zl.) a v Prusínkách 59 zl. (62 zl. → 3 zl.).²¹⁵

Zpravidla byl úbytek odevzdané částky způsoben odchodem obyvatel. Nejenom, že neměl kdo platit, ale také neměl kdo odebírat vrchnostenské produkty. Ještě ve větší míře než osedlí utíkali sirotci. V dědinách bylo mnoho usedlostí pustých, neosívala se pole, resp. osívání bylo ponecháno na aktivitě velkostatku a holešovského úřed-

(212) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace Šmerhovského a Kréna, fol. 60.

(213) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Taxa Dřevohostic, fol. 248-248v.

(214) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace Šmerhovského a Kréna, fol. 155. Na dřevohostickém panství se platila kontribuce v hotnotě jednoho „*giltperda*“, na prusinovském panství v hodnotě půl. Tíže kontribuce byla navíc známena válečnými událostmi. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Materiály Holešova, L 8/11, Relace Rožďalovského z 23. února 1645, fol. 11-12v. Vybírání kontribuce bylo Rožďalovskému přikázáno i ve vrchnostenské instrukci z 5. 11. 1646. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Materiály Holešova, L 8/11, fol. 18-19v.

(215) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace Šmerhovského a Kréna, fol. 155-157.

nika. Do rybníků se nenasazovaly ryby, takže vrchnost nezískávala plat za jejich odběr. Stejně tak neměl kdo odebírat vrchnostenské pivo, které se před válkou ve velkém počtu šenkovalo v četných šenkovních domech. Největší rozdíl mezi výnosem před válkou a po ní zaznamenali úředníci v Prusinkách. Zde se projevily ztráty platů z luk a polí. Na druhé straně se podstatně rozrostla rozloha feudálního velkostatku, neboť některé polnosti v Prusinkách „*k ruce Jeho Milosti obráceny jsou*“. Část zdejších polí přičknul Václav Eusebius z Lobkovic novému faráři. V relaci stojí, že „*něco také pan pater užívá*“.²¹⁶

Není vyloučeno, že úbytek platů ve vrchnostenské pokladně způsobovala také mnohokrát zmiňovaná absence urbářů, pozemkových knih a účetního materiálu. Není divu, že nekontrolovatelní hospodáři udávali taxačním komisařům sumy, které vyhovovaly spíše jim než vrchnosti. Jak dosvědčují údaje v taxacích a atestacích, často se vymlouvali na špatnou paměť. Odkazovali na to, že původní podání většinou již umřeli nebo z panství odešli. Oni sami že pak žijí na dominiu jen krátce a neznají zdejší zvyklosti. Když byl nový urbář přece jen vypracován, znamenalo to další zvýšení povinností pro zbylé obyvatele. Museli platit nejrůznější dávky a vykonávat rozsáhlé roboty. Jejich povinností bylo např. vytrhávání konopí, chození na hony, práce v cihelně, v pivovaru, v vápenici.²¹⁷

Nezanedbatelné ztráty byly způsobeny také odchodem židovského obyvatelstva. Židé žili za Žerotínů a Skrbenských v poměrně velkém počtu v městečku Dřevohosticích. Podle dobového zvyku museli „*ochranu*“ ze strany vrchnosti splácet vyššími daněmi. S nástupem ekonomické nejistoty a náboženské netolerance ale Židé z dominia odešli. „*Židé teď nejsou, a tak ten plat celý uchází*“, psal purkmistr a poukazoval při tom na někdejší nemalé částky z roboty a ze šenkování.²¹⁸

(216) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace Šmerhovského a Křena, fol. 158. Roku 1645 byla osívána dřevohostická pole pod dohledem Rožďalovského, SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Materiály Holešova, L 8/11, Relace Rožďalovského z 23. února 1645, fol. 11-12v.

(217) O tom KNOZ, T.: *Pobělohorské konfiskace jako komunikace na ose císař - zemský gubernátor*. ČMM, 113, 1994, s. 108-110. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Materiály Dřevohostic, Urbář panství dřevohostického 1634-1650, L 7/3.4.

(218) V době před Bílou horou tvořilo na mnohých moravských panstvích židovské obyvatelstvo významnou menšinu. Vrchnosti ovšem velmi často za svoji „ochranu“ požadovaly vyšší dávky, než jaké platili ostatní poddaní. Zpravidla přitom odkazovaly na legislativní opatření zemského sněmu vykazující Židy ze země a poukazovaly na skutečnost, že se jejich trpěním vystavují nebezpečí postihu.

Kolem roku 1647 žil na zmenšeném dřevohostickém panství celkem 151 osedlý poddaný a 85 gruntů bylo pustých. Celkový výnos ze stálých platů v danou chvíli činil 12.718 zlatých moravských. Značnou částí se na něm podílelo městečko Dřevohostice (245 zl.), hodně peněz přicházelo také z Hradčan (143 zl.). V ostatních vesnicích nepřesáhly dávky stálých platů 50 zlatých. Taxa zaznamenala také další ztráty na položkách náležejících do kategorie stálých platů: šlo o platby ze slepic (11 kop → 3 kopy), prakticky zcela bylo zastaveno odevzdávání vajec, konopí a dalších zemědělských produktů.²¹⁹

O nic lépe na tom nebyla ani produkce režijního velkostatku. Jestliže poddaní odešli z dominia, chyběla pracovní síla nejen na selských usedlostech, ale ani neměl kdo robotovat na vrchnostenském majetku. Stejně tak byl omezen místní poddanský trh, kterému chyběli zákazníci. Z téhož důvodu nemohly být jeho produkty odebirány ani formou přimusu. Kromě toho byly vrchnostenské stavby a zařízení stavebně i fyzicky poškozeny.

Podle dobového zvyku měl dřevohostický velkostatek některá zařízení přímo v komplexu zámku. Není proto divu, že byla poškozena současně s ním. Především se zde nacházel jeden z hospodářských dvorů. S největší pravděpodobností byl umístěn v hospodářských budovách prvního nádvoří zámku a byl spolu se zámkem obehnan zdi s rondely. Podle zprávy ze 14. prosince 1646 se zde nalézala také palírna a pivovar. Prý by bylo možno obojí uvést opět do chodu, aniž by bylo potřeba na rekonstrukci vynaložit příliš mnoho finančních prostředků. Z pivovaru byly ovšem odstraněny pánve a kotle na výrobu piva. Pod ochranou zámeckých zdí se ve stejném okamžiku nacházely také stáje a další hospodářská zařízení velkostatku.²²⁰

Nejdůkladnější informaci o hospodářském stavu velkostatku podala opět zpráva z roku 1647. Podle jejích slov byl pivovar v daném okamžiku „pustý, zkažený a nepříkrytý, toliko zdi a komín stojí, a kdyby se spravovati měl, velikýho nákladu by potřeba bylo, a také by se na 24 bečky jak prvotně vařiti nemohlo, poněvadž lepší díl panství odtržen jest a nyní ledva šest beček, a nejvíc osm, za měsíc vyšenkovati může“.²²¹

(219) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Taxa Dřevohostic, fol. 51–58.

(220) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, List Nussera, fol. 33. Podle následující Nusserovy relace ze 14. 1. 1647 (fol. 40–43) byl pivovar dokonce v činnosti a vařilo se zde 25 věder piva. Opět je vidět, že si texty jednotlivých relací a posudků značně protířecily a že se situace zhoršovala s průběhem války. O odvezení pánve z pivovaru take SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ – RODINNÝ ARCHIV, Dřevohostitz in solutum für Sagan, L 7/9, fol. 46–49v.

(221) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace purkmistra, fol. 159v.

Atestace se tedy od výše uváděné relace ani tak neliší v hodnocení stavu, jako spíše v důsledcích škod, v možnostech rekonstrukce a předpokládaných nákladech.

V samotném městečku Dřevohostice se nacházelo hned několik šenkovních domů, které odebíraly produkty zámeckého pivovaru a vinopalny. Nyní však nejen že neměly co šenkovat, ale samy byly „*shořelý a pustý*“. Panské víno v Dřevohosticích šenkoval pouze jeden člověk, jeho výnos byl však v porovnání s předválečným stavem zcela zanedbatelný.²²² Ve vesnicích na panství se víno nešenkovalo, protože vesničané za víno platili stálý plat – a tak se na ně nemohl vztahovat vrchnostenský přímus.²²³

Podobně tomu bylo i s dvory. První z nich, jak bylo konstatováno, stál přímo v Dřevohosticích, v zámeckém komplexu. Ještě v roce 1623 byl jeho výnos šacován na 1.055 zlatých.²²⁴ Při prodeji panství Valdštejnovi již ale byl dřevohostický dvůr vypálený a pustý. Zůstaly z něho stát pouze pobožené zdi. Omylem byl v některých taxacích za dvůr považován také někdejší bratrský dům. Ten byl samozřejmě za Žerotinů a Skrbenských zařízením duchovním a nikoliv hospodářským. Nicméně ve shodě s dobovými zvyklostmi měly sbory a fary také své hospodářské zázemí, v první řadě pole, lesy a zahrady. V Dřevohosticích připadlo toto zázemí po konfiskaci a vydání protireformačních dekretů k režijnímu vrchnostenskému velkostatku. Z tohoto důvodu je některé věci neznalí komisaři považovali za jeho přirozenou součást. Roku 1647 byl ovšem i tento dům spálený a pustý. Na jeho polích se nic nesele, a tak z něj neplynul Maxmiliánovi z Valdštejna (stejně jako předtím Václavu Eusebiovi z Lobkovic) vůbec žádný užitek.²²⁵

(222) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace purkmistra, fol. 160. Vyšenkoval 18 beček za rok, z 1 bečky bral 1 zl., byl dřevohostickým poddaným již za Valdštejna.

(223) Toto je jedna z kritizovaných položek, kdy se na dřevohostickém statku prolínaly platby stálých a běžných platů, což komplikovalo vyhotovování oceňovacích protokolů i majetkoprávní vztahy.

(224) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Taxa Dřevohostic z r. 1623, fol. 16v. O fungování dvorového hospodářství ČERNÝ, V.: *Hospodářské instrukce*. Praha 1930, s. 29–122; MÍKA, A.: *Poddaný lid v Čechách v první polovině 16. století*. Praha 1960, s. 93–133.

(225) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace purkmistra, fol. 160. Problémy s majetky bratrských sborů vznikaly na mnohých bělohorských dominích. V případě Žerotinových statků je dobře sledovatelná např. v Brandýse nad Orlicí. Majetek Jednoty bratrské či jiných nekatolických církví byl zpravidla převáděn na instituce katolické církve. To však nebylo vždy možné automaticky, neboť v některých případech patřil tento majetek vrchnosti a sbor, resp. fara, ho pouze měla v užívání. Někdy byl takovýto právní vztah účelově nastolován v době hrozícího nebezpečí a někdy byl pouze předstírán. V takovém případě byla rekatolizace majetku ztížena.

O něco lépe na tom byl dvůr v Pavlovicích. Ten byl ostatně již před povstáním nejvýkonnějším a rozlohou polností nejrozsáhlejším dvorem na panství. Taxa z roku 1623 udává, že se zde vyprodukovalo obilí za 435 zlatých, a výtěžek z dobytka že činil 533 zlatých. Celkový výnos tedy představoval 968 zlatých moravských. Dokonce i jinak velmi kritický purkmistr městečka Dřevohostic uznal, že je dvůr „dobře vystavěný“.²²⁶ Také další taxátoři dávali poměrně jasně najevo, že dvorové hospodářství v Pavlovicích nebylo ani zdaleka tak zasaženo pohromami, jako tomu bylo v Dřevohosticích. Ke sklonku první poloviny 17. století se zde osívala alespoň část polí a byla zde ubytována čeládka. Některých komodit se dokonce roku 1647 selo podstatně více, nežli tomu bývalo před válkou. Šlo o projev snahy nahradit ztráty vzniklé nedostatkem v jiných položkách. Pěstovaly se některé obvyklé plodiny, např. pšenice, ječmen, oves, pohanka, proso, hrách, semenec. V Pavlovicích se navíc mohly v poměrně velkém počtu chovat i ovce, neboť také zdejší ovčín byl ve srovnání s ovčínem dřevohostickým v relativním pořádku.²²⁷ Zahrady patřící k velkostatku (jedna z nich se nacházela přímo v Dřevohosticích za zámkem) ovšem zpustly.²²⁸

Poškozeny byly i další zařízení velkostatku. Na toku Moštěnky a Bystričky stálo několik mlýnů. Po rozdělení panství ale zbyly jenom dva a i ty byly po nějaký čas pusté. První z nich se nacházel poblíž Dřevohostic. Byl vrchností pronajat mlynáři, který měl za pronájem povinnost krmit dva vepře. Jinak se autoři různých odhadů, relací a atestací na vrchnostenském výnosu z dřevohostického mlýna nedokázali shodnout. Údaje se pohybovaly mezi 50 a 80 zlatými. Druhý mlýn u Turovic byl poddanský. Mlynář z něj vrchnosti odváděl přibližně 7 zlatých a musel pro ni krmit tři vepře. Mlýn ale velmi rychle zpustnul a od té doby z něj neplynul žádný plat. Další mlýny se nacházely v části dominia, které připadlo Janovi z Rottalu. Součástí mlýna u Křtomile byla i pila. Mlynář musel formou přimusu pro vrchnost řezat prkna. Výtěžek z tohoto zařízení představoval podle údajů v taxaci z roku 1623 10 zlatých.²²⁹

(226) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Taxa Dřevohostic z r. 1623, fol. 18. Relace purkmistra, fol. 162.

(227) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace purkmistra, fol. 161. Před rozdělením panství byly jeho součástí ještě dvory ve Lhotě.

(228) Podle vyjádření purkmistra měly stromy malé ovoce. „Vařením pak dokonce žádným se neužívají, a za pokojných let, když ovoce se obrodí, ledva by se z nich 30 zl. a nejvíc 40 zl. utržiti mohlo.“

(229) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace purkmistra, fol. 161,

Tradičním zaměřením dřevohostického hospodářství byla produkce ryb v rybnících. Lobkovic ani Valdštejn se v rybničním hospodaření ani zdaleka nemohli srovnávat s aktivitou, jakou v tomto směru vyvíjel na Náměstí a Rosicích Jan Křtitel z Verdenberga. Na lobkovické (valdštejnské) části dřevohostického dominia se nacházely celkem 24 rybníky (před rozdělením jich údajně na celém panství bylo 28). Byly určeny především k produkci kaprů, v menší míře i štik, tedy naprosto běžného produktu. Plánovaný výnos z nich činil takřka 300 zlatých. Vedle toho byly na panství i čtyři plodové rybníky. Velké množství rybníků ovšem bylo poškozeno a prameny o nich hovoří jako o pustých. Obyvatelé dřevohostického panství zpravidla užívali plochy vypuštěných rybníků jako louky a sekli zde trávu.²³⁰ Nejpodrobněji vykreslila stav rybničního hospodářství opět relace dřevohostického purkmistra. Rybník „*Luténin*“ byl podle ní vypuštěný. Na jeho dně rostla tráva, která patřila velkostatku a „*k ruce J[eho] M[ilosti] P[ána] se užívá*“. Další vrchnostenský rybník se rozkládal v Dřevohosticích, v bezprostřední blízkosti zámku. Zde byla dokonce vybudována chmelnice. Režijní hospodaření bylo v závěru třicetileté války sice v rozkladu, přesto se však úředníci pokoušeli nacházet a provozovat alespoň náhradní programy.

Na rozdíl od taxy uvádí purkmistrova atestace pouhých 12 rybníků. Mimo vyjmenované to byly ještě rybníky u Hradčan, Prostřední, Hrusický (na místě někdejší zaniklé vesnice), rybník na Šebetovské louce, u Pavlovic a u Prusínek. Nicméně rybníky byly povětšinou v zanedbaném stavu. Rybník na kapry u Hradčan sice nebyl protržený, ovšem hráz propouštěla a z rybníka vytékala voda. Další rybníky měly buď protrženou hráz, a nebo byly zanešené či zarostlé travou a rákosím. Na dně rybníka na Šebetovské louce rostla tráva, která byla kosena a užívána opět „*k ruce panské*“. Purkmistr se domníval, že kdyby se rybníky měly uvést do řádného stavu, vyžadovalo by to velké náklady. V daném okamžiku z nich podle jeho názoru neplynul žádný užitek.²³¹

V narušeném ekonomickém systému velkostatku sehrály zanedbatelnou roli také „*tekoucí vody*“. Vždyť i samotný dřevohostický zámek byl zámekem vodním. Byl obehnan systémem kanálů a příko-

Taxa Dřevohostic z r. 1650, fol. 255. I v tomto případě se různé prameny liší. Dřevohostický purkmistr udává částku 50 zl. Na ještě nerozděleném panství byly údajně tři mlýny, po roce 1621 byly dva z nich pusté. SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNIČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Drewohostitz in solutum für Sagan, L 7/9, fol. 46-49v.

(230) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Taxa Dřevohostic z r. 1650, fol. 256. O principech rybníkářství na Moravě HURT, R.: *Dějiny rybníkářství na Moravě a ve Slezsku*. Ostrava 1960.

(231) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace purkmistra, fol. 161v.

pů, do nichž přitékala voda z říček Moštěnky a Bystřičky. Tento vodní systém tvořil spolu se zpevněnými hradebními zdmi ochranu zámku před nebezpečím zvenčí. Samozřejmě, že po roce 1620 vzala i tato důmyslná opatření rychle za své. Vedle obranného charakteru měly vody z Bystřičky a Moštěnky nepochybně především hospodářský význam, ponejvíce založený na uváděných mlýnech.²³²

Dalšími zařízeními na velkostatku byla cihelna a valcha. Cihelna zde fungovala již na přelomu století. Zdejší cihly byly používány při přestavbách zámku prováděných Žerotínem i Skrbenským. Ve dvacátých letech ještě nebyla poškozena, nepracovala ale kvůli nedostatku odbytu, způsobenému válkou. Podle taxace z roku 1650 byl roční výnos z cihelny 20 zlatých. Také tato částka byla zřejmě spíše teoretická. Podle jiných pramenů již totiž byla také cihelna pustá a pobořená. Valcha nefungovala a její kotel byl odvezen do Bystřice.²³³

Podobně tomu bylo také se zisky z lesů, kterých bylo v této geografické oblasti nemálo. Už před válkou se v nich těžilo stavební dříví, které poddaní měli za povinnost přivážet ke zpracování na pilu, resp. ke stavbám při zámku a dvorech.²³⁴ Dřevo z lesů bylo dováženo také do palírny a pivovaru, kde bylo používáno jako palivo. Zbytek dřeva mohl být prodán a dřevohostická vrchnost za něj podle odhadu získávala až 200 zlatých moravských. Užitek plynul také z lovu a z prodeje zvěře, neboť „*může se drahně leći udělati*“. Lesy byly během války značně zplundrovány a zvěř byla vystrílena. Součástí panství zůstávala po jeho dělení tři hájemství: dřevohostické, hradčanské a pavlovické. Dříví bylo ke konci války údajně zcela vybráno, takže „*ledva stačí k potřebě*“. I při neoptimálnějším výhledu prý není možno získat více jak 30 zlatých.²³⁵

V době, kdy se v Múnsteru a v Osnabrücku jednalo o uzavření míru, bylo dřevohostické panství značně poničeno a ležely na něm

(232) KNOZ, T.: *Renesanční zámek v Dřevohosticích*. Zpravodaj Muzea Kroměřížska, 1990, č. 2, s. 8–10; SMÍŘICKÝ, L.: *Historige Dřevohostic*. Dřevohostice 1969, s. 21.

(233) O stavu cihelny ve 20. letech SOA LITOMĚŘICE, PRAC. ŽITENICE, LOBKOVICOVÉ ROUDNÍČTÍ - RODINNÝ ARCHIV, Dřevohostitz in solutum für Sagan, L 7/9, fol. 46–49v. O pozdějším zpustnutí SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Relace purkmistra, fol. 181v–182. „*Cihelna pustá a pobořená, žádný užitek.*“ „*Valcha soukenika pustá a pokažená, kotel z ní na Bystřici vzat jest, není k užítiku.*“

(234) ZA OPAVA, PRAC. OLOMOUC, RODINNÝ ARCHIV ŽEROTÍNŮ, č. 218, Urbár panství Dřevohostice z r. 1599, opis.

(235) SÚA PRAHA, ČDKM IV, Materiály Dřevohostic, D 63, Taxa Dřevohostic, fol. 19v, Relace purkmistra, fol. 182. Podle kapitoly v oceňovacím protokolu z r. 1623: „*Aužitek lesův*“ je na panství „*lesů nemálo v nichž dříví všelijakého k stavení ku potřebám palivu a na pivovar.*“ Podle purkmistra: „... *Dříví vyměřeno a vyprodáno jest, takže ledva k potřebě* ...“

velké dluhy. Nový majitel, Maxmilián z Valdštejna, se pokusil na základě slibu daného panovníkovi alespoň něco zaplatit. Dluhy ležely i na pustých gruntech, kde je nebylo možno prověřit. Valdštejn se snažil osadit poustky novými poddanými. K větším úspěchům při hospodářské sanaci ovšem došlo až za Jana Kaltschmidta z Eisenberga. Zatímco za Lobkoviců se dominium nacházelo na okraji jejich východomoravských držav, bylo za Maxmiliána z Valdštejna samostatné. Ani Valdštejn se ovšem nemínil na Moravě usadit a na dřevohostickém zámku zřídit svou rezidenci. To učinil Kaltschmidt, jenž byl jako dřevohostický pán povýšen do stavu svobodných pánů. Ve chvíli, kdy končila třicetiletá válka, nechal opravit zámek v raně barokním stylu a nastartoval na dominiu poválečnou hospodářskou i společenskou obnovu.²³⁶

(236) Obecně o poválečné stabilizaci na Moravě kolem 1650 VÁLKA, J.: *Dějiny Moravy II. Morava reformace, renesance a baroka*. Brno 1996, s. 124–130; MATĚJEK, F.: *Morava za třicetileté války*. Praha 1992, s. 389–430.